

Univerzita Karlova v Praze

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**ODBOJ NA PLZEŇ – SEVER ZA DRUHÉ
SVĚTOVÉ VÁLKY**

**RESISTANCE MOVEMENT IN THE
REGION OF PLZEŇ – NORTH DURING THE
SECOND WORLD WAR**

Autor:	Barbora Boříková
Název katedry:	Katedra dějin a didaktiky dějepisu
Vedoucí diplomové práce:	doc. PhDr. Alena Míšková, Ph. D.
Studijní program:	Učitelství pro 2. stupeň základní školy a střední školy
Obor:	Anglický jazyk – Dějepis
Rok:	2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Odboj na Plzeň – sever za druhé světové války* vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. dubna 2012

.....

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování paní docentce PhDr. Aleně Míškové, Ph. D. za příkladné vedení diplomové práce, cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala panu Františku Filipovi za laskavé zapůjčení materiálů z jeho soukromého archivu, panu místostarostovi obce Tlučná, ing. Václavu Vítkovi a panu místostarostovi obce Vejprnice, ing. Petru Váchalovi za zpřístupnění kronik obcí a dalších materiálů. Mé díky patří také Jaroslavě Siegerové, za rozhovor a trpělivost.

Anotace

Diplomová práce stručně popisuje situaci na Plzeňsku v průběhu období od podepsání Mnichovské dohody po osvobození a konec II. světové války na pozadí mezinárodního dění a se zvláštním akcentem na každodenní život. Dále mapuje vývoj domácího odboje a jeho součinnost s odbojem zahraničním a přináší výčet organizací působících na Plzeňsku. Převážná část práce je věnována odboji na Nýřansku, které je od roku 1960 součástí okresu Plzeň – sever. Tato část se zabývá jak odbojem organizovaným, ať již se jedná o odboj na komunistickém či demokratickém základě, tak spontánními odbojovými činy jednotlivců. Práce přináší několik konkrétních příběhů lidí, jejichž osudy významně poznamenal protinacistický odboj, a do jejichž životů zasáhla nacistická perzekuce. Cílem práce bylo vykreslit na pozadí těchto příběhů situaci domácího odboje v průmyslové oblasti Nýřanska.

Summary

This diploma thesis briefly describes the situation in the region of Plzeň throughout the period between the signature of the Munich Agreement and the end of the Second World War in the background of the international events and with special emphasis on everyday life. It also monitors the course of events in the field of domestic resistance and its cooperation with the foreign representatives; it provides a list of resistance movement organizations operating in the region of Plzeň. The majority of the thesis deals with the resistance movement in the district of Nýřany, which has been a part of the Plzeň – North district since 1960. This part of the thesis describes not only the organized resistance movement (the communist and the democratic one) but also the spontaneous actions performed by the individuals. The thesis depicts the story of several people who participated in the resistance movement against the Nazis and whose lives were deeply affected by the Nazi persecution. The aim of the thesis is to point out the domestic resistance situation in the background of the above-mentioned stories in the industrial area of Nýřany.

Résumé

Le mémoire de master décrit sommairement la situation dans la région de Plzeň, de la signature des accords de Munich à la fin de la Seconde Guerre mondiale, dans le contexte des événements internationaux et en mettant un accent particulier sur la vie quotidienne. Le mémoire présente ensuite une chronologie des actes de résistance nationale et la coopération des résistants avec les représentants étrangers ; il fournit également une liste des organisations de résistance qui agissaient dans la région de Plzeň. La majeure partie du mémoire traite de la résistance dans le district de Nýřany, qui fait partie du district de Plzeň-nord depuis 1960. Cette partie du

mémoire fait non seulement état de la résistance organisée (la résistance communiste et la résistance démocratique), mais aussi des actions spontanées de personnes isolées. Le mémoire retrace l'histoire de plusieurs personnes ayant participé à la résistance contre les Nazis et dont les vies ont été profondément touchées par la persécution nazie. Il s'agissait de mettre l'accent sur les circonstances de la résistance nationale, à la lumière des aspects susmentionnés, dans la région industrielle de Nýřany.

Obsah

1.	Úvod.....	1
2.	Kritika pramenů a literatury.....	3
2.1.	Kritika pramenů.....	3
2.2.	Kritika literatury.....	5
3.	Plzeňsko od Mnichova až po osvobození: život a politika ve stínu hákového kříže.....	9
3.1.	Plzeňsko od Mnichova po okupaci.....	9
3.2.	Okupace a zřízení Protektorátu Čechy a Morava.....	13
3.3.	Pod nacistickou správou: Plzeňsko v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1943.....	14
3.3.1.	Protektorát Čechy a Morava.....	14
3.3.2.	Plzeňsko v Protektorátu Čechy a Morava.....	15
3.4.	Poslední roky okupace.....	21
3.5.	Poslední dny války a osvobození.....	23
4.	Odboj.....	25
4.1.	Odboj: vznik a počáteční fáze.....	25
4.2.	Odboj 1941 – 1942.....	31
4.3.	Odboj ve stínu heydrichiády.....	33
4.4.	Odboj v závěrečné fázi války.....	33
4.5.	Odboj na Plzeňsku.....	36
4.5.1.	Počátky odboje na Plzeňsku.....	36
4.5.2.	Odbojové skupiny na Plzeňsku v době 2. světové války.....	37
4.5.3.	Odbojové hnutí na Plzeňsku ve své závěrečné fázi.....	53
5.	Život a odboj na Nýřansku (Plzeň – sever).....	56
5.1.1.	Skupiny demokratického odboje na Nýřansku.....	56
5.1.2.	Komunistický odboj na Nýřansku.....	59

5.1.3. Partyzánská skupina Bílá růže (Činnost Trampské partyzánské Zimní brigády)	76
5.1.4. Stávky a sabotáže na dolech Nýřanska.....	89
5.1.5. Ukrývání pronásledovaných	93
5.1.6. Holýšov: sabotáže a podpora zajatců.....	101
5.1.7. Památná místa odboje: Popraviště Suchý důl ve Vejprnicích .	104
6. Závěr	115
Archivní prameny.....	116
Bibliografie.....	117

1. Úvod

„Naděje není víra, že něco dobře dopadne, naděje je víra, že něco má smysl.“

Václav Havel

„K vítězství zla stačí, když dobří lidé budou sedět se založenýma rukama.“

Edmund Burke

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 bylo ovzduší naplněno optimismem a duchem odhodlání k vytvoření něčeho velkého a trvalého: samostatného státu, vybudovaném na principech demokracie a humanismu. Deset let poté se plody práce všech, jež za tuto myšlenku bojovali, ať již na bojištích první světové války nebo posléze doma v každodenních, už nekrvavých bitvách, nacházely ve smrtelném nebezpečí. Nacistická ideologie, již ze své podstaty nepřátelská všemu, co je v liberální demokracii pokládáno za svaté, se hnala Evropou, s cílem pohlit vše, co mohla využít a zbytek obrátit v prach. Lidé, kteří do té doby měli to privilegium, v mírových dobách tak mylně pokládané za samozřejmost, totiž možnost nerušeně se věnovat svým každodenním radostem a strastem, se najednou ocitli tváří v tvář nevyhnutelnosti volby: stát se pasivním pozorovatelem osudu svého, své země a svých bližních nebo se snažit „něco“ dělat.

Cílem diplomové práce je na základě prostudované literatury popsat historické pozadí fenoménu odboje za 2. světové války. Posléze pak, na základě probádaných archivních pramenů a využití vzpomínek pamětníků, vykreslit otisk, který zanechal odboj v regionu Plzeň – sever, konkrétně v oblasti soustředěné kolem městečka Nýřany.

První část diplomové práce je rozdělena na dvě kapitoly. První kapitola mapuje vývoj situace na Plzeňsku, v období plném přelomových událostí, na pozadí celorepublikového a mezinárodního dění a popisuje jak se rozhodnutí státníků a jejich vysoká politika odrazila na běžném životě lidí v tomto kraji.

Druhá kapitola první části se snaží podat pohled na odboj v bývalé Československé republice, popsat jeho vývoj a spojení s odbojem zahraničním, posléze postihnout hlavní rysy a druhy odboje na Plzeňsku. Zvláštní postavení pak

v této části zaujímá náčrt základní podoby odbojového hnutí na Plzeň – sever, zejména na Nýřansku.

Druhá část práce se již detailně zabývá odbojem proti nacistické moci v průběhu druhé světové války v oblasti Nýřanska. Jejím záměrem bylo vysledovat, kde, kdy, za jakých podmínek a z jakých důvodů se obyvatelé této venkovské oblasti rozhodli vyměnit svůj dosavadní život za život bojovníka proti totalitnímu režimu, s vědomím, že stojí proti síle, která se při dosahování svých cílů neštítí ničeho, natož pak likvidace svých protivníků a jejich blízkých.

Všímá si jak činnosti demokratických, tak komunistických odbojových skupin a sleduje činnost jednotlivých aktérů odboje, jak na území jejich bydliště, tak v místech jejich zaměstnání. Ukazuje, na základě osobních příběhů účastníků odboje, jak samotné skutky, tak příčiny a důsledky těchto činů. Sleduje jak plánované a organizované odbojové akce, tak spontánní akty lidské solidarity, které spíše než vyjádřením nějakého ideologického přesvědčení byly ukázkou morální síly a osobní statečnosti. V neposlední řadě je v této práci věnován široký prostor způsobu, jakým byla perzekuce skutečných i domnělých nacistických protivníků prováděna na území Nýřanska.

2. Kritika pramenů a literatury

2.1. Kritika pramenů

Při zpracování daného tématu bylo v první řadě čerpáno z archivního materiálu uloženého v Národním archivu Praha. Bádání zde bylo provedeno v sedmi fondech.

Prvním z nich byl fond *Svazu protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha*. Tento fond pro diplomanta představoval jeden z nejdůležitějších zdrojů informací na dané téma. Nachází se zde sebrané vzpomínky pamětníků popisovaných událostí, především pak členů odbojových skupin. Dále je zde možno dohledat medailonky odbojových pracovníků, kteří byli zaměstnáni ve Škodových závodech; seznamy zatčených a popravených, včetně přesné datace; seznam koncentračních táborů na území protektorátu a Sudet; a poměrně rozsáhlé pojednání o odbojové činnosti na pozadí situace na Plzeň – sever a na celém Plzeňsku v letech 1939 – 1945.

Dalším využitým pramenem byl fond *Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu*. Z tohoto fondu bylo čerpáno zejména v kapitole *Komunistický odboj na Nýřansku*. Diplomantem byly prostudovány *Situační zprávy gestapa v Praze o odbojové činnosti v protektorátu, komunistickém hnutí, církvích, Židech aj.*

Fond *Úřad říšského protektora, Praha – fond 114* poskytl diplomantovi seznam popravených v Suchém dole u Vejprnic ze dne 27. června 1942 a 28. června 1942, s přesným časem exekuce. Dále bylo možno z tohoto fondu získat informace o nacistických represáliích v době heydrichiády.

Ve fondu *Policejní ředitelství Praha I – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV 200* byla nalezena zpráva o průmyslové špionáži členů komunistického hnutí ve Škodových závodech. Tyto informace byly použity v kapitole *Komunistický odboj na Nýřansku*.

Fond *Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940* byl využíván zejména při zasazení odbojové aktivity vybraných členů odbojových skupin do širšího kontextu, jenž je tvořen také jejich politickou činností před okupací. Fond navíc posloužil k získání informací o popraveném Karlu Táborském.

Fond *Zemský úřad Praha – prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207* pak představoval doplňující zdroj informací o předválečných aktivitách pozdějších pracovníků odboje. Za stejným účelem bylo bádáno ve fondu *Ministerstvo vnitra – prezidium*.

Archiv, ve kterém se nachází fondy mimořádně přínosné pro dané téma, je Vojenský historický archiv se sídlem v Praze. Pro tuto práci byly diplomantem využity celkem tři fondy.

V prvním zkoumaném fondu *Ilegalita*, se diplomantovi podařilo nalézt žádosti o uznání odbojové činnosti jednotlivých členů odbojových organizací. Tyto žádosti obsahovaly neocenitelná svědectví a podrobný popis odbojové činnosti.

Fond *Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945* poskytl podrobný záznam ze soudního řízení s Miloslavem Kočou a další informace o jeho případu.

Ve fondu *Sbírka nacistických procesních spisů československých občanů (1039 – 1945)* byly diplomantem prostudovány dokumenty, které detailně mapují proces se členy komunistického odboje na Nýřansku, zejména s Václavem Boháčem.

V Archivu bezpečnostních složek Praha bádání proběhlo ve fondu *Německé soudy v říši*. Z tohoto fondu pocházejí poznatky, které diplomantovi pomohly rekonstruovat podobu soudních procesů s Anežkou Kočovou a rodinou Loudovou, Loužkovou a Tolarovou a poodhalit pozadí událostí, které vedly k zatčení těchto osob.

V Archivu města Plzně diplomant nahlédl do dvou fondů. V první řadě se jednalo o fond *Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 – 1945*. Tento fond se ukázal naprosto stěžejním při zpracování kapitoly *Památná místa odboje: Popraviště Suchý důl ve Vejprnicích*. Dále tento fond diplomantovi poskytl seznam osob, které byly odsouzeny mimořádným lidovým soudem v Plzni.

Druhým studovaným fondem z tohoto archivu byla *Sbírka plk. Josefa Kotzlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968*. Tento fond posloužil opět ke zpracování kapitoly *Památná místa odboje: Popraviště Suchý důl ve Vejprnicích*, především pak obsahoval klíčové poznatky o skupině pplk.

Weidmanna. Byly z něj také čerpány informace o demokratickém odboji na Nýřansku.

Diplomant navštívil také Státní okresní archiv Plzeň – sever se sídlem v Plasích. Zde se ovšem, oproti očekávání diplomanta, nepodařilo dohledat přístupné dokumenty vztahující se k odboji na Plzeň – sever, dokonce se zde nenacházely ani kroniky obcí na Nýřansku. Tyto kroniky jsou, jak se diplomant později dozvěděl, povětšinou v držení místních obecních úřadů nebo místních kronikářů. Diplomant zde alespoň nahlédl do školních kronik obcí na Nýřansku z let 1939 – 1945. Stránka z kroniky hlavní školy v Líních posloužila jako součást přílohy této diplomové práce.

Zajímavé archiválie se nacházely v archivu na Obecním úřadě Vejprnice. Zde byla, za laskavého svolení pana místostarosty ing. Petra Váchala, diplomantovi zpřístupněna *Kronika obce Vejprnice* a další dokumenty. Díky ochotě pana místostarosty obce Tlučná, pana inženýra Václava Vítka, mohl diplomant také prostudovat *Kroniku obce Tlučná*, která je uložena na Obecním úřadě obce Tlučná. Obě kroniky posloužili jako zdroj poznatků o válečném dění v obcích a je z nich v celé diplomové práci hojně citováno.

Velmi přínosným zdrojem poznatků a fotografií použitých v příloze se ukázal být soukromý archiv pana Františka Filipa z Vejprnic, který tyto svoje materiály diplomantovi velmi ochotně zapůjčil.

Stěžejním bodem této diplomové práce se stal rozhovor s pamětníkem. Jednalo se o paní Jaroslavu Siegerovou, která v době okupace vyrůstala v obci Tlučná a byla tedy svědkem některých událostí, zmíněných v této diplomové práci. Tento rozhovor se uskutečnil 18. února 2011. Osoby spojené s odbojem na Nýřansku, o kterých byla v tomto rozhovoru zmínka, byly diplomantem dále prověřovány, především v archivních pramenech.

2.2. Kritika literatury

Při zpracování převážně úvodní části práce bylo využito informací a poznatků načerpaných z odborné literatury. Ke stěžejním dílům, které podrobně mapují vývoj situace na Plzeňsku, patří publikace od kolektivu autorů pod vedením **Ivana Martinovského** a **Jaroslava Douši** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop*

osídlení až po současnost. V této knize nalezneme také přehled odbojových skupin, které v Plzni a jejím okolí vyvíjely svoji činnost. Mezi další publikace, které přinesly doplnění informací k této problematice, patřily knihy od **Tomáše Jílka** *Kapitoly z historie západních Čech: 20. století.* a *Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti.*

Klíčovými zdroji poznatků k danému tématu se pro diplomanta stala kniha **Vojtěcha Laštovky**, **Václava Němce** a **Rudolfa Stránského**: *Hrdinové protifašistického odboje*, dále pak publikace **Vojtěcha Laštovky**: *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům a Plzeň v boji proti fašismu* a kniha **Vojtěcha Laštovky** a **Jaroslava Fišera**: *Nikdo nebude zapomenut.* Tyto práce spojuje, kromě jména autora Vojtěcha Laštovky, vyčerpávající popis odbojové činnosti na území západních Čech, především pokud se jedná o odboj komunistický, a detailní výčet jmen odbojových pracovníků. Dále je ovšem jejich společným rysem tendenčnost jak formy, tak obsahu, jež je jejich významným negativem a vyžaduje občas nezbytnost ověřování některých informací v jiných publikacích, či přímo v archivních pramenech.

Zásadním dílem pro tuto diplomovou práci se stala publikace **Jana Gebharta** a **Jana Kuklíka** *Velké dějiny země koruny české, konkrétně svazek XV. a, b – 1938 – 1945.* Tato práce, která v sobě zahrnuje většinu aktuální literatury vztahující se k tématu českých dějin v období mezi léty 1938 až 1945, se podrobně věnuje nejrůznějším aspektům jak politické situace a odboje, tak běžného života, a zasazuje je do širšího kontextu. Zajímavé srovnání a zdroj informací podobného zaměření nabídla kniha od **Detlefa Brandese** *Češi pod německým protektorátem.*

Odbojem, tentokrát se zvláštním akcentem na mezinárodní souvislosti, se zabývá kniha od **Vojtěcha Mastného** *Protektorát a osud českého odboje.* Kniha končí dobou heydrichiády a zhodnocením stavu českého odboje v tomto období. Poznátky o odboji v jeho závěrečné fázi se nalézají v knize **Stanislava Zámečnicka** *Český odboj a národní povstání v květnu 1945.*

Vyčerpávající informace o odboji a nacistických represáliích diplomantovi poskytla také třídílná publikace od **Jaroslava Čvančary**. *Někomu života, někomu smrt: československý odboj a nacistická perzekuce.* Poznátky o obecné charakteristice domácího a zahraničního odboje za protektorátu byly dále vyhledány

v knize od kolektivu autorů pod vedením **Pavla Běliny** a **Jiřího Pokorného** *Dějiny zemí koruny české II*.

Od autorů **Jana Gebharta** a **Jana Kuklíka** pochází kniha *Dramatické i všední dny protektorátu*, která se velmi čtivým způsobem zabývá přelomovými událostmi na pozadí protektorátní každodennosti a také se poměrně rozsáhle věnuje tématu domácího odboje.

Sborníková příručka s názvem *Český antifašismus a odboj* zpracovaný **Zdeňkem Huňáčkem**, **Jiřím Jožákem**, **Vratislavem Kroupou** a **Janem Stříbrným** byla ve velké míře využita při tvorbě slovníkových hesel v poznámce pod čarou, dále dopomohla k základní orientaci v odbojových skupinách a jejich vzájemném propojení.

Fakta o historii 2. lehké divize/ 2. lehké tajné divize byly vyhledány v publikaci **Jana Gebharda**, **Aleny Hájkové** a **Jana Kuklíka** *2245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeneckém zápase českého lidu v letech 1939 – 1945*. Další prací, jež poskytla detailní vhled do fungování konkrétní odbojové organizace, v tomto případě *Ústředního vedení odboje domácího*, je publikace od **Václava Kurala** *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940 – 1943*.

Podrobné vyličení života v jednotlivých obcích také v průběhu námi sledovaného období přinesly regionálně zaměřené publikace *Osm set let obce Kozolupy: 1186 - 1986: pamětní brožura* od autorského kolektivu pod vedením **Josefa Herolda**, dále brožura *Nýřany - 100 let města* od **Václava Šindeláře** a **Václava Faifra**, kniha *O minulosti Líní v roce 2000: čtení z kronik a vzpomínek pamětníků* a publikace *Vejprnice 1000 let. 993 – 1993*. Tyto knihy představovaly neocenitelný zdroj autentických svědectví a zápisů z místních kronik.

Pojednání o místech osudově spjatých s válečnými událostmi v dané oblasti pak bylo možno nalézt v publikaci od **Jiřího Jožáka** *Památná místa protifašistického boje Západočeského kraje*.

Z knihy **Růženy Bubeníčkové**, **Ludmily Kubátové** a **Ireny Malé** *Tábory utrpení a smrti*, odbojové publikace o táborech zřizovaných nacisty, byly čerpány poznatky o koncentračním, zajateckém a pracovním táboře v Holýšově.

Publikace **Františka Kroce a Jindřicha Jiráska** *Jména z kropená krví: Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová* byla použita v kapitole *Miloslav Koča a Anežka Kočová*. Diplomant se v diplomové práci rozhodl citovat dopisy, které autoři získali od rodiny manželů Kočových, a jež zúročili ve své knize. Ta je psána formou beletrie, ale vznikla na základě autentických svědectví, archivních materiálů a korespondence zúčastněných. Protože se však jedná především o beletristické dílo, navíc silně poplatné komunistické ideologii, byla z něj použita jen výše zmíněná korespondence.

3. Plzeňsko od Mnichova až po osvobození: život a politika ve stínu hákového kříže

3.1. Plzeňsko od Mnichova po okupaci

Adolf Hitler a jeho národní socialisté se dostali v Německu k moci v osudovém roce 1933. Již nedlouho poté měly i ostatní státy pochopit, co to znamená, mluví-li „Vůdce“ o rozšíření německého životního prostoru. Hitler svým „vizionářským“ zrakem hleděl na všechny světové strany, přesto se mezi prvními v jeho hledáčku ocitla jedna ze zbývajících evropských bašt demokracie: teprve před necelými dvaceti lety zrozená Československá republika. Hitlerovi do karet hrála významná německá menšina, která v některých oblastech našeho území tvořila většinu populace. Tzv. Sudety, a zejména jejich obyvatelstvo, se staly německým trumfem, kterého Hitler dokázal mistrně využít. Již 29. září 1938 se v Mnichově sešli představitelé čtyř velmocí, Británie, Francie, Německa a Itálie, aby jednali o osudu Československa. Jejich zástupci Neville Chamberlein, Édouard Daladier, Adolf Hitler a Benito Mussolini pak podepsali dohodu o odstoupení československého pohraničního území Německu.

V západních Čechách, které byly do této doby tvořeny politickými okresy Rokycany, Kralovice, Přeštice, Blatná, Domažlice, Poběžovice, Klatovy, Sušice, Stříbro, Tachov, Planá u Mariánských Lázní, Horšovský Týn a Stod, vyvolala zpráva o mnichovském verdiktu mezi českým obyvatelstvem vlnu rozhořčení. Čechy totiž ztratily území, které bylo ze strategického, surovinového a průmyslového hlediska klíčové. Plzeňsko přišlo o celý okres Planá u Mariánských lázní s většinou německého obyvatelstva, z větší části též o území bývalých okresů Stříbro, Horšovský Týn, Poběžovice a Stod a z části o území okresů Klatovy, Domažlice, Sušice a Kralovice.¹ Němci se příliš neobtěžovali přesným dodržováním úmluvy, a tak byla okupována například také řada českých chodských vesnic. Protesty se ukázaly jako zbytečné; německou stranou byly dokonce vzneseny požadavky na odstoupení dalších vsí.

¹ **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 8.

Obyvatelé Plzeňska se museli smířovat s tím, že jejich území je nemilosrdně oklešťováno, a že Němci vyvěšují vlajky s hákovým křížem v bezprostřední blízkosti Plzně. Byly obsazeny obce Dobřany, Robčice, Šlovice, Litice, Lhota u Dobřan, Zbůch, Nýřany, Kozolupy, Holýšov, Touškov, Malesice a Chotíkov, jejichž obyvatelé byli většinou Češi. Na české straně zůstaly obce Přestavky, Chlumčany, Předenice, Čížice, Štěnovice, Útušice, Radobyčice, Nová Ves, Líně, Tlučná, Vochov, Křimice, Radčice a Bolevec.² Železniční spojení z Plzně do Klatov a z Plzně do Domažlic bylo přerušeno, silnice mezi českými obcemi Radobyčice a Útušice byla obsazena.³ Nové česko-slovenské celní úřady vyrostly za Bolevcem, u obce Vochov a nedaleko borské věznice v Plzni.

Zastupitelé města Plzně s obavami sledovali další vyjednávání o konečné podobě nové státní hranice. Do Německa vyslali jako svého pozorovatele ředitele plzeňského pivovaru Gambrinus Františka Hlaváčka, který v Berlíně působil od 12. října do 14. listopadu 1938. Ten se snažil vyjednat navrácení těch územních obvodů, které byly nezbytné k udržení fungující infrastruktury Plzně a dále území, kde mělo město své rozsáhlé majetky.⁴ Díky svému průmyslovému významu figurovala oblast Nýřanska na tomto seznamu jako jedna z priorit. Jednání ale nakonec nebyla pro českou stranu úspěšná.⁵

Od 1. do 20. října 1938 bylo sudetoněmecké území pod vojenskou správou. Posléze byl správou zabraného prostoru pověřen říšský komisař Konrád Henlein, který se svých úkolů zhostil svědomitě. Byly zakázány všechny politické strany kromě SdP, která se však stala součástí NSDAP.⁶ Noviny a časopisy přestaly vycházet. Rozkazy vedoucích představitelů NSDAP byly závazné nejen pro stranu,

² **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 8.

³ Díky tomuto obsazení došlo k rozsáhlým komunikačním komplikacím. Do Radobyčic, Útušic, Štěnovic, Čížic a Předenic se z Plzně muselo jezdit oklikou ze silnice Plzeň-Nepomuk.

⁴ Byly to především dvory v Liticích, v Úherci u Nýřan a v Chotěšově, lesní majetek v polesí Dubovce, nemovitý majetek ve Stodě, v Dobřanech, Hoříkovicích, v Hradci u Stoda, v Kotovicích, v Mantově u Chotěšova, v Nové Vsi u Dobřan, v Nýřanech, Šlovicích a na Stodsku. Později primátor města Plzně Luděk Pik poslal dopis diplomatovi Karlu Schwanzerbergovi, jenž byl v té době v úzkém kontaktu s britskými pozorovateli v Česko-Slovensku, ve kterém zdůraznil nezbytnost navrácení obcí Zbůch, Nýřany a Litice.

⁵ Dřívější plzeňská župa ztratila téměř polovinu svého území a padesát tisíc Čechů se najednou stalo hosty v cizí zemi.

⁶ *Nacionálně socialistická německá dělnická strana (National-sozialistische Deutsche Arbeitspartei)* – fašistická strana v Německu, která se zrodila 1. dubna 1920 přejmenováním *Německé dělnické strany (Deutsche Arbeitspartei)*, založené 5. ledna 1919.

ale i pro příslušníky pobočných organizací SA⁷, Německé pracovní fronty (DAF)⁸, Hitlerjugend⁹ nebo Svazu německých dívek (BDM)¹⁰. Před členstvím v některé z těchto organizací nebylo úniku, pokud se ovšem nový občan Říše nechtěl živořit na existenčním či společenském okraji společnosti.

Na území, které bylo přiřčeno k Říši, byly postupně likvidovány československé státní úřady; moc zde převzala německá armáda a henleinovci.¹¹ Dne 10. října 1938 bylo obsazeno kompletně celé pohraničí. Německé obyvatelstvo většinou nadšeně vítalo domnělé „osvoboditele“ a do Plzně brzy dorazily zprávy o násilném vyhánění českých obyvatel z nově odstoupeného území. Již koncem října 1938 „bylo z *Litic, Nýřan, Lhoty a Dobřan* vypovězeno asi čtyři sta českých rodin, které musely opustit svá bydliště ve lhůtách co nejkratších, mnohdy od osmi až dvanácti hodin. Rozkazy k vypovězení vydával starosta obce za součinnosti s orgány místní policie či gestapa, které jednaly s vypovězenými občany často velmi surově.“¹²

¹³ Po obsazeném území se začal šířit strach a novým palčivým problémem, se kterým se Plzeň musela vyrovnávat, se stal masový příliv uprchlíků.¹⁴ Na šedesát českých rodin z Kozolup například nečekalo ani na příjezd armády, a odešlo do Čech jen s nejnnutnějšími věcmi.¹⁵ Řada z těchto utečenců se stěhovala ke svým příbuzným, ale mnozí z nich neměli kam jít.

Pro Čechy, kteří nadále setrvali ve svých domovech na odstoupeném území, nastaly krušné časy: byli diskriminováni, propouštěni ze zaměstnání, nuceni k odprodávání majetku za nízké ceny. „*České školy, kulturní instituce, redakce novin, tělocvičné jednoty Sokola a DTJ a spolkové kluby byly rozpuštěny, zůstávaly*

⁷ SA – *Sturmabteilungen* – Úderné oddíly NSDAP

⁸ DAF – *Deutsche Arbeitsfront* – nacistická odborová organizace

⁹ *Hitlerjugend* – „Hitlerova mládež“ – polovojevská mládežnická organizace pro chlapce ve věku čtrnáct až osmnáct let

¹⁰ BDM – *Bund Deutscher Mädel* – *Liga německých dívek* – mládežnická organizace pro dívky ve věku čtrnáct až osmnáct let, ženská odnož *Hitlerjugend*

¹¹ Příslušníci *Sudetoněmecké strany* (*Sudetendeutsche Partei*, SdP), německé fašistické strany pod vedením Konráda Henleina

¹² **Laštovka Vojtěch.** *Plzeň v boji proti fašismu*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1975. s. 19-20.

¹³ Například Václavu Zídkovi z Nýřan, který se odmítal vystěhovat, gestapo vyhrožovalo, že ho zastřelí.

¹⁴ Koncem září 1938 bylo v jen Plzni nahlášeno asi tisíc dvě stě uprchlíků. Čísla však rychle narůstala, na začátku listopadu to byli tři tisíce sto dvacet šest emigrantů. Odhad skutečných čísel je mnohem vyšší (kolem pěti tisíc), protože mnozí se z obavy z vyhoštění nepřihlásili příslušným úřadům. Příliv utečenců trval až do března 1939.

¹⁵ Naproti tomu asi čtyřicet českých rodin v Kozolupěch zůstalo, děti ovšem musely navštěvovat německé školy. In: **Herold Josef, Ježek Václav, Kára Antonín, Kule Lumír, Škoula Jiří.** *Kozolupy: Pamětní brožura 1186 – 1986 – 800 let*. Kozolupy, 1986. s. 21

*jen hasičské jednotky pod německým vedením.*¹⁶ Dětem nezbylo nic jiného, než navštěvovat německé školy. Češi byli od této doby nuceni vzdát se veškerého veřejného života. Tím ale perzekuce Čechů z německé strany nekončila: „*Pro přechod hranic bylo zapotřebí tak zvaných „grenzscheinů“¹⁷ a ty museli mít i dělníci, kteří za práci dojížděli denně do Plzně.*“¹⁸

Celé území Sudet se takřka okamžitě dostalo pod kontrolu sítě Bezpečnostní služby (SD)¹⁹ a především gestapa. Obsazené Nýřany a Zbůch zažily jako jedny z prvních zabraných obcí rozsáhlé zatýkání, tzv. očišťovací akce. Vytypovaní „nepřátelé“ Říše, mezi kterými byli především Židé²⁰, komunisté, sociální demokraté a členové vlasteneckých organizací jako Sokol, DTJ nebo Československá obec legionářská, byli zadrženi a po výsledku většinou propuštěni. Někteří ze zatčených však takové štěstí neměli a byli zavlčeni do koncentračního tábora Dachau.

Plzeň, která zůstala součástí okleštěného Česko-Slovenska, mezitím řešila hlavně zásobovací a politickou krizi. Z důvodu vnitropolitické situace zanikly do konce roku 1938 stávající politické strany a byla vytvořena vládní Strana národní jednoty. V této straně měli dominantní postavení příslušníci agrární strany, strany Národního sjednocení a opoziční levicové Strany práce, která byla pokračovatelkou sociální demokracie se ziskem dílčího počtu členů národněsocialistické strany. Plzeňská radniční socialistická koalice se zhroutila a plzeňský meziválečný starosta, člen sociální demokracie, Luděk Pik²¹ byl nucen odstoupit ze své funkce. Již v únoru 1939 bylo Obecní zastupitelstvo města Plzně, z rozhodnutí Zemského úřadu v Praze, rozpuštěno a nahrazeno vládním komisařem Petrem Němejcem.²²

¹⁶ **Jílek Tomáš.** *Kapitoly z historie západních Čech 20. století.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. s. 23

¹⁷ Doklad o povolení překročit státní hranici.

¹⁸ **Šindelář V. Uxa M. Faifr V.** *Nýřany. 100 let města.* Nýřany: Městský úřad Nýřany, 1992. s. 35

¹⁹ SD – *Sicherheitsdiens* – Vznikla 19. července 1932 jako zpravodajská služba NSDAP (v čele Reinhard Heydrich). Od léta 1944 pak byla výlučným zpravodajským aparátem nacistického Německa

²⁰ Židům bylo důrazně doporučeno odejít z říšského území.

²¹ Luděk Pik se narodil 18. května 1876 v Praze. Byl jednou z nejvýznamnějších plzeňských osobností. Tento sociálně-demokratický poslanec byl starostou města Plzně od 5. července 1919. Zemřel ve věku sedmdesáti dvou let, 19. dubna 1948.

²² Petr Němejc se narodil roku 1890 v Nepomuku, vystudoval gymnázium v Klatovech, posléze práva v Praze. Od roku 1917 pracoval ve státní správě. Od roku 1923 působil na okresním úřadě v Klatovech a v roce 1937 se stal okresním hejtmanem v Sušici. Do října 1941 působil ve funkci komisaře města Plzně. Poté byl nahrazen Walterem Sturmem, kterého na toto místo jmenoval Reinhard Heydrich. V roce 1944 byl zatčen gestapem na základě své účasti v odboji.

3.2. Okupace a zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Přestože Anglie s Francií doufaly v opak, podepsání mnichovské dohody z dlouhodobého hlediska žádné problémy nevyřešilo. Hitlerův apetit nešlo jen tak jednoduše uspokojit a nacistické Německo se rozhodlo využít všech dostupných prostředků k dosažení svých cílů. Napomoci mu k tomu měla zbývající nespokojená německá menšina na území tzv. druhé republiky a hlavně slovenský separatismus. Situace dosáhla svého klimaxu na počátku března 1939. Česká vláda přikročila k akci: byl vyhlášen výjimečný stav a odvolána Tisova vláda. Po jednání s Hitlerem vyhlásila slovenská politická reprezentace 14. března 1939 samostatný Slovenský stát. Ve stejný den vyzvalo Maďarsko, spojenec nacistického Německa, česko-slovenskou vládu k odstoupení Podkarpatské Rusi. Neblaze proslulá cesta prezidenta Emila Háchy a ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského do Berlína jen završila smutnou historii rozbití československého státu.²³ Oficiálním Hitlerovým výnosem se zbývající území Čech a Moravy stalo dne 16. března 1939 protektorátem nacistické Říše. Vznikl Protektorát Čechy a Morava.

Okupační mocí byly okamžitě vydány a vylepovány dva dvojjazyčné normativy. První z nich označoval okupaci za obnovení pořádku a druhý, který platil do 22. března 1939, zaváděl od devíti hodin večer do šesti hodin ráno policejní hodinu, zakazoval veřejná shromáždění a přikazoval odevzdat veškeré zbraně, třaskaviny a radiopřijímače.

V důsledku toho, že se na našem území jezdilo v opačném směru než v Říši, vyvstal hned na začátku okupace dopravní chaos. O jeho zvládnutí se pokoušela jak česká policie a okupační jednotky, tak samozvané sbory vlajkařů²⁴ a místních nacistických bojůvek. Na tento popud vydalo policejní ředitelství vyhlášku, ve které se měnil směr jízdy na jízdu vpravo.

Také obyvatelé Plzeňska museli dne 15. března 1939 časně zrána nečinně přihlížet tomu, jak za sněhové bouře německé jednotky pod vedením generála Blaskowitze překračují státní hranice. První motorizované oddíly přijely do Plzně od Chotíkova a Litic, koňské jednotky dorazily později od Kozolup. Okupaci

²³ Prezident Emil Hácha zde podlehl nátlaku Hitlera a pod pohrůžkou zničení Prahy leteckým útokem podepsal souhlas s okupací.

²⁴ Příslušníci české krajně pravicové strany Vlajka, zakázané v roce 1938.

Plzně a okolí ve svazku XIII. armádního sboru provedla 46. pěší divize²⁵ a 2. lehká divize²⁶, která dále pokračovala směrem na Příbram. Již o den později druhá letka 333. stíhací eskadry německé Luftwaffe²⁷ přistála na plzeňském borském letišti. Dále bylo také obsazeno letiště v Borku u Zbirohu.

V Plzni se kolem sedmé hodiny ranní začala na náměstí Republiky shromažďovat vojenská technika²⁸ a jednotlivé budovy začaly být zabírány wehrmachtem.^{29 30} Na rozdíl od dřívější situace v Sudetech se vstup vojsk nesl ve znamení mrazivé atmosféry: vlajky s hákovým křížem bylo možno spatřit jen v oknech německých obyvatel a v některých obchodech a závodech, ve kterých Němci vlastnili většinu kapitálu.

3.3. Pod nacistickou správou: Plzeňsko v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 – 1943

3.3.1. Protektorát Čechy a Morava

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939 se formálně toto území stalo autonomní součástí Velkoněmecké říše. Zdání kontinuity s tzv. druhou republikou česko-slovenskou měl reprezentovat státní prezident dr. Emil Hácha, byly také zachovány české orgány a instituce, včetně soudnictví, policie, četnictva a vládního vojska. V čele protektorátních vlád se postupně vystřídali Rudolf Beran, Alois Eliáš, dr. Jaroslav Krejčí a Richard Bienert; jejich moc však byla opravdu jen iluzorní. Politický život byl zredukován na jedinou politickou organizaci Národní souručenství a faktickým pánem situace se v Protektorátu staly instituce okupační správy, které řídily a kontrolovaly činnost protektorátních orgánů.

Zástupce Hitlera a nejvyššího německého úředníka v jedné osobě představoval říšský protektor. Mezi jeho pravomoci a povinnosti patřilo nechat se

²⁵ Pod vedením genmjr. Wilhelma von Waldenfels, mírová posádka Karlovy Vary.

²⁶ Pod vedením genmjr. Georga Stumme, mírová posádka Gera.

²⁷ Německé letectvo

²⁸ Odpadl pravidelný týdenní trh.

²⁹ Říšská armáda

³⁰ Velitelství okupačních jednotek se zabydlelo v hotelu Continental, místní velitelství (*Standortkommando Pilsen*) zabralo několik místností městského úřadu na plzeňské radnici, a dále v sousedním tzv. Císařském domě, v budově na rohu náměstí a Dominikánské ulice a částečně i prostory hotelu Smitka (dnešní Slovan). Německá armáda obsadila jako ubikace obchodní blok Kamerálu v dnešních Smetanových Sadech a školy na dnešním Masarykově náměstí a Veleslavínově ulici. 20. listopadu 1939 byl vyklizen tzv. Císařský dům a dům na rohu náměstí a Dominikánské ulice.

informovat o všech opatřeních české vlády, udělovat jí doporučení a v případě nutnosti také nařízení, kterými se kabinet musel řídit. Dne 18. března 1939 byla tato funkce svěřena bývalému říšskému ministru zahraničí Konstantinu von Neurathovi. Ten, přestože ze začátku okupace vydal mnohá nařízení, která byla v naprostém souladu s drakonickou politikou Hitlera a jeho germanizačními plány, byl posléze obviněn z laxnosti a oficiálně poslán na dovolenou. Přestože se úřadující státní tajemník, sudetský Němec, Karl Hermann Frank netajil ochotou stát se nejvyšším představitelem okupační správy, byl jako zastupující říšský protektor povolán schopný a nelitostný obergruppenführer SS³¹, generál policie a šéf RSHA³² Reinhard Heydrich. Jeho úkoly, jež měl prosazovat s daleko větší razancí než jeho předchůdce, byly jasné: nejdříve české a moravské obyvatele Protektorátu Čechy a Morava, za použití metody „cukru a biče“, využít k válečnému úsilí Německa, posléze, v dlouhodobé perspektivě, germanizovat, vysídlit nebo zlikvidovat. Kariéra tohoto Hitlerova oblíbence byla definitivně ukončena akcí českého zahraničního odboje 27. května 1942.

Na místo Reinharda Heydricha byl povolán velitel pořádkové policie SS-Obergruppenführer Kurt Daluege, jenž se stal jedním z hlavních strůjců teroru heydrichiády, včetně vypálení vesnic Lidice u Kladna a Ležáky u Chrudimi a stovek poprav. Zdravotní problémy vedly 20. srpna 1943³³ k jeho odvolání a novým protektorem se stal dosavadní ministr vnitra Wilhelm Frick, jenž sice v říjnu stejného roku funkci slavnostně převzal, ale ve skutečnosti ji vykonával spíše jen formálně. Tajemník Karl Hermann Frank, povýšený do funkce státního ministra, již definitivně převzal otěže moci.

3.3.2. Plzeňsko v Protektorátu Čechy a Morava

Okupované území Plzeňska bylo postupně rozčleněno do několika celků. V Plzni a Klatovech byly zřízeny tzv. oberlandráty, které měly na starost záležitosti Němců a současně dohled nad činností protektorátních úřadů. Ke každému z oberlandrátu patřila posádka německé pořádkové policie a úřady okupační správy:

³¹ *Schutzstaffeln* – Ochranné oddíly NSDAP vznikly v roce 1925 jako osobní stráž Adolfa Hitlera a dalších nacistických předáků, postupně se ale jejich působnost značně rozšířila a počet členů vzrostl.

³² *Reichssicherheitshauptamt* – Hlavní úřad říšské bezpečnosti

³³ Konstantin von Neurath byl definitivně poslán důchodu.

služebna gestapa, německý úřední soud a pracovní úřad.³⁴ Pod plzeňský oberlandrát (*Oberlandrat Pilsen*) spadaly okresy Plzeň, Rokycany, Kralovice, Přeštice a Hořovice, k oberlandrátu Klatovy patřily okresy Klatovy, Blatná, Horažďovice a okleštěné části Sušicka, Domažlicka a Horšovskotýnska. „*Dřívější politické okresy Plzeňska Stříbro, Tachov, Planá a část Horšovskotýnska a dále celá bývalá oblast tzv. VII. Volebního kraje Karlovy Vary a okres Žatec tvořily kraj Karlovy Vary (Regierungsbezirk Karlsbad), který byl součástí tzv. Sudetské župy (Reichsgau Sudetenland).*“³⁵ V roce 1942 byl oberlandrát Klatovy zrušen: jeho území bylo přiřčleněno k Plzni a okres Hořovice k Praze. Ve stejném roce byl zrušen politický okres Rokycany a jeho obvod spadl od 1. června 1942 pod okres Plzeň – venkov. Dne 1. května 1942 se Plzeň stala městem se zvláštním statutem: byl zde zřízen magistrát a město se stalo bezprostředně podřízeným Zemskému úřadu v Praze.

Germanizační snahy okupantů se projevíly nejdříve ve správní oblasti. Otevřená germanizace nejvyšších míst v úřadech státní správy a obecní samosprávy na území Plzně začala s příchodem Augustina Roda na místo okresního hejtmána v květnu 1940, ale předtím již 5. září 1939 Městský úřad v Plzni vydal ve smyslu vládního nařízení o užívání jazyků oběžník, ve kterém se s okamžitou platností zaváděla dvojjazyčnost v úředním styku. Poté co Reinhard Heydrich, jako náhradu za Petra Němejce, jmenoval dne 14. října 1941 do funkce vládního komisaře města Plzně Waltera Sturma, byla jako jednacím řeč na radnici zavedena němčina. „*Nařízení o užívání jazyků u obce města Plzně*“³⁶ zavedlo 6. srpna 1942 němčinu jako úřední řeč.³⁷

Další prioritou okupační moci se stalo ovládnutí a zajištění plynulého chodu klíčových průmyslových podniků. Konsorcium, které drželo kontrolní balík akcií plzeňské Škodovky, bylo donuceno zástupci říšské kapitálové skupiny *Kehrl a Karl*

³⁴ V samotné Plzni se pak od 20. listopadu 1939 úřady okupační správy usídlily v prostorách nové budovy policejního ředitelství (*Deutsches Behördehaus*) na Anglickém nábřeží číslo 12. Krajský sekretariát NSDAP byl zřízen v tzv. Hnědém domě v dnešní Husově ulici.

³⁵ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 36.

³⁶ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 344.

³⁷ „*Dvojjazyčnost se připouštěla v šesti přesně definovaných situacích (mj. razítka, pečetidla, úřední vývěsky, veřejné vyhlášky atp.), výhradní užití českého jazyka připadalo v úvahu jen ve vnějším úředním styku a jen dočasně („do odvolání“)* v případě nedostatečné znalosti němčiny. In: **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 344.

Raschke odstoupit této skupině velkou část akcií. I přes protesty Škodovky byli posléze Němci dosazeni do vedení podniku a dne 5. srpna 1940 převzal *Reichswerke Herman Göring* podíl kapitálové skupiny *Kehrl a Karl Raschke*. Tím se Škodovka s konečnou platností stala součástí tohoto mamutího koncernu. Do čela Škodovky a současně brněnské Zbrojovky byl uveden generální ředitel Göringova koncernu dr. Wilhelm Voss. Změny ve výrobě nastaly okamžitě: bylo přistoupeno k omezení výroby bagrů a jeřábů a rozšíření výroby vojenského materiálu, zvláště tanků, bojových vozidel, houfnic a munice. Požadavky na výrobu se pak prudce zvyšovaly, zvláště od roku 1941. Na pracovníky a na jejich vedoucí byl vyvíjen značný tlak, dokonale zosobněný oddíly závodní stráže, tzv. *Werkschutz*, která byla pověřena úkolem dozírat nad bezproblémovým provozem tohoto podniku.

Další významné zisky si pak v Plzni a jejím bezprostředním okolí mohli nacisté připsat v podobě významného železničního uzlu, uhelných dolů Nýřanska³⁸, kaznějovské chemičky, kaolinového a keramického závodu v Horní Bříze a muniční továrny v Nýřanech.³⁹

Obyvatelé Plzeňska, stejně jako ostatní obyvatelé protektorátu měli velmi brzy poznat, že příchod okupantů neznamena jen oficiální změnu vlády a správy, ale že nastala situace ovlivní jejich život do nejmenších detailů. S vypuknutím války si museli zvykat na nedostatek potravin a dalších základních komodit, který s roky války stále narůstal, dále na přidělový systém⁴⁰, který často obcházeli nákupem předraženého zboží na černém trhu. Pro obchodování na černém trhu se vžil výraz „šamonění“ a obchodníkům mohl vynést jak značnou hotovost, tak vězení.

Bylo zakázáno jednat, mluvit či myslet v protikladu s oficiální doktrínou nebo stovkami vyhlášek, které byly zveřejněny v součinnosti s protektorátními úřady. Činnosti, které byly dříve pokládány za součást každodenního života, byly najednou těžkým zločinem: poslouchání zahraničního rozhlasu se trestalo vězením či smrtí,

³⁸ Zbůch, Týnec, Tlučná

³⁹ Dále Němci ovládli i plzeňskou výrobu piva.

⁴⁰ Tzv. odběrné lístky na potraviny (regulace spotřeby másla a jedlých tuků, cukru, masa a masných výrobků, mléka, kávy, čaje a kávových náhražek, mouky, chleba a pečiva) zavedla protektorátní vláda 29. září 1939, potravinové lístky pak 1. října 1939, lístky na oděv a odběrné poukazy na obuv byly v oběhu od 15. prosince 1939. „Týdenní spotřební dávky rozlišovaly tři kategorie obyvatelstva: Obyčejného spotřebitele, těžce pracující a velmi těžce pracující.“ In: **Gebhart Jan, Kuklík Jan. Dramatické i všední dny protektorátu.** Praha: Themis, 1996. s. 86.

jelikož „každý si měl hledět své práce, ostatním občanům pak dopřát tolik nezbytného klidu“.⁴¹

Občané byli vystaveni intenzivní propagandě, na které se, vedle nacistických okupantů, podílely protektorátní správa, české a německé pronacistické organizace, jako například *Český svaz pro spolupráci s Němci*, *Český svaz válečníků*, *ČNST-Vlajka* či *Kuratorium pro výchovu mládeže*, i české aktivistické sdělovací prostředky. Žáci museli vyjadřovat povinnou úctu k symbolům nacistického Německa, byly pořádány četné přednášky, výstavy, filmová a divadelní představení a manifestační shromáždění. Pořádaly se veřejné oslavy Hitlerových narozenin a válečných úspěchů wehrmachtu, naproti tomu se manifestoval soucit se ztrátami Říše. Největší smuteční shromáždění pak proběhlo 16. června 1942, kdy se na Náměstí⁴² shromáždilo šedesát tisíc lidí, aby odsoudilo „vražedný teroristický útok“⁴³ na zesnulého zastupujícího protektora Reinharda Heydricha a vyslechlo si projev Emanuela Moravce.

Projevy sociální demagogie okupantů, zacílené na tolik potřebné dělníky nejen ve Škodovce, se nesly ve znamení speciálních výhod, příplatků, zvláštních přidělů potravin a cigaret a organizovaných dovolených.

Noční můrou okupantů, a bohužel také českých protektorátních občanů, se brzy po vypuknutí války stalo výstražné houkání sirén. Plzeň, jakožto místo důležitého železničního uzlu a díky Škodovým závodům, jedno z nejdůležitějších středisek zbrojního průmyslu celé Říše, se proměnilo ve vděčný cíl spojeneckého bombardování.

Přestože první zatemnění proběhlo již v noci z 1. na 2. září 1939, první průniky bombardovacích letadel nad protektorátní území do prostoru Plzně byly uskutečněny až na jaře 1940, ale jejich úkolem bylo většinou shazování letáků. První pokusy o bombardování Škodovky na podzim 1940 skončily neúspěchem, protože letadla v té době ještě nebyla schopna dostatečně dlouhého doletu. V polovině válečných let se nad Plzní konaly průzkumné lety a další pokusy o ničivý zásah Škodových závodů.

⁴¹ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 318.

⁴² dnešní náměstí Republiky

⁴³ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 342.

Opatření okupační správy na sebe nedalo dlouho čekat: „Zvyšující se počet náletů vedl k budování stále silnější protiletectvé obrany a civilní ochrany. [...] Němci vybavili několik pozic protiletadlového dělostřelectva (obávaný Flak 37 ráže 88 mm) radarovým zařízením k vyhledávání útočících letounů. K odlákání anglo-amerického letectva od cíle plzeňské Škodovky byla vystavěna v prostoru mezi Vejprnicemi a Vochovem maketa Škodovky, která ovšem nebyla nikdy bombardována.“⁴⁴

V noci z 25. na 26. dubna 1942 členové desantu Anthropoid, Out Distance a Silver A Jozef Gabčík, Jan Kubiš, Adolf Opálka a Josef Valčík zapálili signalizační ohně, které měly bombardérům RAF⁴⁵ sloužit jako opěrné orientační body. Přestože parašutisté svůj úkol úspěšně provedli, vlastní letecký zásah se nezdařil. Bombardovací Akce Škoda č. 2, tentokrát bez pozemní podpory, proběhla v noci ze 4. na 5. května stejného roku. Zprávy z protektorátu hlásily neověřené zásahy muniční továrny v Zieglerově dole v Holýšově, ale výrobní proces Škodovky se narušit nepodařilo.

Obyvatelé Plzeňska, kterým okupace přinesla největší zlom v dosavadním životě, se stali bezesporu Židé. Po mnohých omezujících nařízeních⁴⁶ byla dne

⁴⁴ Jílek, Tomáš. *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. s. 28.

⁴⁵ Royal Air Force – Královské vzdušné síly – vojenské letectvo britských ozbrojených sil.

⁴⁶ Již 12. července 1939 policejní ředitelství vydalo vyhlášku, jež zakazovala „neárijcům“ návštěvy městských lázní, veřejných plováren a koupališť v policejním obvodu města, 5. srpna 1939 se v Plzni začal realizovat oběžník s názvem „Opatření ohledně styku židovského obyvatelstva s ostatním obyvatelstvem“: obchody židovských majitelů byly označeny jako „Jüdische Geschäft“ a současně začali úřadovat první vnucení správci. Oddělení obchodního a společenstevního rejstříku Krajského soudu v Plzni dostávalo žádosti o výmazy „neárijských“ členů správních rad, o zápisy prokuristů „árijců“ či o úpravy firemních znění. 15. března 1940 pak vypršela lhůta pro podání přihlášek tzv. židovského majetku. 24. dubna 1940 nabyla účinností ustanovení vládním nařízením o postavení Židů ve veřejném životě: židovští advokáti byli vymazáni z příslušného seznamu advokátů Krajského soudu v Plzni, lékaři jmenováni do funkcí tzv. židovských lékařů směli léčit jen Židy. V květnu 1940 Židé definitivně vyloučeni z veřejných služeb, v srpnu 1940 byly vyhrazeny nákupní hodiny pro Židy, v září 1940 byli vykázáni ze všech hotelů a k výhradnímu přechodnému ubytování občanů židovského původu byl vyhrazen hotel Merkur na Nádražní třídě, poté hotel Špak ve Wanzigově ulici, 15. října 1940 bylo upraveno cestování Židů v tramvajích městských elektrických podniků a červenci 1941 přišel definitivní zákaz. V říjnu 1940 byli zatčeni čelní představitelé Židovské náboženské obce v Plzni. V listopadu 1940 přišla vyhláška, která zakazovala změnu bydliště a vzdalování se mimo okres bydliště. V únoru 1941 musely být odevzdány řidičské průkazy a v dubnu 1940 se Židům odepíral přístup do veřejných parků a sadů. 24. července 1941 přišel zákaz pátečního nákupu masa a uzenin, v srpnu byly zakázány návštěvy kin, divadel a dalších zábavních podniků v obvodu města, v září 1941 přišla, společně s vyloučením ze služeb veřejných knihoven, povinnost nosit žlutou šesticípu hvězdu.

6. ledna 1942 v budově sokolovny v Pecháckových sadech⁴⁷ zřízena Pomocná služba židovské náboženské obce v Plzni, „jejíž klíčový úkol spočíval v završení organizačních příprav na „koncentraci Židů“ mimo obvod úřadu vrchního zemského rady.“⁴⁸ Plzeňští Židé pak byli předvoláváni, aby postupně zformovali první tři terezínské transporty označené jako R, S a T. Dne 18. ledna 1942 pak první z nich opustil Plzeň. Podobný osud čekal plzeňské Romy. Dne 3. srpna 1942 proběhla první deportace do tzv. „cikánského“ tábora v Letech u Písku.

Nacisté své tábory postavili také v bezprostředním okolí Plzně, např. v Horšovském Týně, ve Stodu⁴⁹, ve Zbůchu a v Holýšově⁵⁰.

Z pověření Hermanna Göringa byl v Holýšově zřízen zbrojní podnik. Berlínská společnost *Deutsche Waffen und Munitionsfabriken* přestavěla prostory bývalé sklárny a nechala zde vybudovat další prostory⁵¹. K urychlení výstavby a posléze ke zvýšení efektivity výroby byl vedle továrny vybudován pracovní tábor s kapacitou 800 dělníků. V něm postupně pracovalo 2 200 mužů, z velké většiny Češi, ale také Francouzi, Holanďané, Řekové a Maďaři. V dubnu 1941 byl v blízkosti muniční továrny zřízen pracovní tábor pro české ženy. Protože pracovní síly stále nedostačovaly, 30. června 1941⁵² do Holýšova putovalo 360 francouzských válečných zajatců. Ty v roce 1943 doplnili sovětsí, italští, řečtí a holanďtí zajatci, v roce 1944 pak Poláci.⁵³

V březnu 1943 byla, ve vzdálenosti jednoho kilometru od severního okraje obce, zřízena pobočka koncentračního tábora Flossenbürg. Tábor byl určen pro židovské ženy nad čtrnáct let⁵⁴, ale přechodně sem bylo zavlečeno také na sto dvacet

⁴⁷ Dnes Štruncovy sady

⁴⁸ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 337.

⁴⁹ Zajatecký tábor ve Stodu byl v roce 1944 zrušen a váleční zajatci přemístěni do Holýšova.

⁵⁰ Zde byl zřízen pracovní tábor mužů, pracovní tábor českých žen, tábor francouzských válečných zajatců, tábor italských válečných zajatců a koncentrační tábor židovských žen. In: **Bubeníčková Růžena, Kubátová Ludmila, Malá Irena.** *Tábory utrpení a smrti.* Praha: Svoboda, 1969. s. 110.

⁵¹ „V závodě I byla umístěna výroba kovových součástí do nábojnic a do lehkých kulometů a děl, v závodě II, který byl zcela nově vybudován v nedalekém lese, pak byla zavedena výroba protiletadlové munice, nábojů do leteckých kulometů, dělostřeleckých granátů atd.“ In: **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 162.

⁵² Srovnej: Podle **Bubeníčková Růžena, Kubátová Ludmila, Malá Irena.** *Tábory utrpení a smrti.* Praha: Svoboda, 1969. s. 291. první francouzští zajatci do Holýšova přišli již v červenci 1940.

⁵³ **Vojtěch Laštovka, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 161-162.

⁵⁴ Podle hlášení K. H. Frankovi z 5. března v muniční továrně pracovalo 694 vězeňkyň.

židovských mužů. Pod dozorem německých příslušnic SS pracovali vězni povětšinou v muniční továrně, v závodě II, a byli ubytováni v objektech bývalého statku.⁵⁵ Vězni zde trpěli v nelidských podmínkách a byli vystaveni krutému zacházení ze strany dozorců. Ke konci války se muniční továrna navíc stala vděčným cílem spojeneckého bombardování.⁵⁶

3.4. Poslední roky okupace

Roku 1943 se válečné štěstí začalo pomalu, ale jistě obracet. 2. února nacisté kapitulovali u Stalingradu a 10. července se spojenci vylodili na Sicílii. V Německu byla nacisty, za provolávání zfanatizovaných mas, vyhlášena totální válka. 12. února 1943 vyšla v platnost *Vyhláška ve věci podchyčení rezerv ve Velké Plzni*, vydané Pracovním úřadem v Plzni. Byly rušeny veřejné podniky uměleckého a zábavného rázu, v březnu první vybrané obchody. Současně byla přesunuta policejní hodina na devátou hodinu večer a krátkovlnné přijímače byly sepisovány a také zabavovány. V listopadu 1943 zahájil v plzeňské čtvrti Karlov svoji činnost tábor pro protektorátní státní příslušnice „vyhýbající se pracovní povinnosti“. Součástí jejich „převýchovy“ byly úklidové a čistící práce těžkého charakteru pro potřeby Škodovky, např. vykládání popela v Sulkově, odstraňování škod po náletech, práce v uhelných dolech v Nýřanech a v cihelně v Líních.

Nálety pokračovaly se zvyšující se intenzitou. Nejtragičtější bilanci roku 1943 si zapsal ten z noci 16. na 17. dubna, kdy „291 čtyřmotorových bombardovacích letadel typu Lancaster a Halifax britské RAF, svrhlo smrtonosný náklad 617 tun trhavých a zápalných pum západně a jihozápadně u Plzně v pásu od Křimic přes Novou Ves až po nejvíce postižený Wiesegrund (Dobřany)“⁵⁷. Tragickou chybou se stala záměna areálu psychiatrické léčebny v Dobřanech za Škodovku, která zůstala nezasažena.

Poslední rok války i okupace se pro obyvatelstvo protektorátu nesl ve znamení zhoršení zásobování, nedostatku elektřiny a plynu a omezení téměř ve všech oblastech veřejného a hospodářského života. Již v srpnu 1944 vešlo v platnost totální válečné nasazení v protektorátu. Posléze byla zintenzivněna protiletadlová obrana,

⁵⁵ Majitel statku Pičman byl jedním z vyhnaných Čechů po odstoupení Sudet na podzim 1938.

⁵⁶ 26. dubna 1945, 3. května 1945

⁵⁷ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 349.

byly posilovány jednotky wehrmachtu, budovaly se požární nádrže, konala se častá cvičení Volkssturmu⁵⁸. Zároveň zesilovaly spojenecké nálety. Nálet z 20. prosince 1944, poslední útok 15. letecké armády USAAF⁵⁹, tentokrát Škodovku zasáhl a způsobil výpadek zbrojní výroby. Od února 1945 navíc přibýlo letecké ostřelování železničních lokomotiv a vozidel na silničních komunikacích hloubkovými spojeneckými letci.

Přibližující se fronta s sebou přinesla příliv uprchlíků, říšských občanů, kteří ustupovali před spojeneckou armádou na sudetoněmecké území, ale také na území celých západních Čech.

Ta nejhrůznější svědectví o brutalitě války a zrůdnosti nacistického režimu do plzeňského regionu vnesly pochody vězňů ze zajateckých a koncentračních táborů, které mířily na spojenci dosud nedobytá území. „*Západočeským krajem procházely transporty především z nedalekého Flossenbürgu. Směřovaly sem i průvody vězňů z Buchenvaldu a dokonce i z daleké polské Osvětimi. Jedni šli pěšky, druzí se vezli v uhlácích.*“⁶⁰ Přes Horní Břízu, Plzeň, Nýřany, Stod⁶¹, Staňkov a Domažlice vedlo díky železniční trati těchto pochodů smrti hned několik. Obyvatelé těchto obcí museli přihlížet smrti zubožených vězňů, kteří byli vražděni svými vězniteli nebo umírali hladu či vysílením. „*To, co bylo ukrýváno za zdmi a ostnatými dráty, ukázalo se pojednou v celé své zrůdné nahotě.*“⁶²

Šesté výročí vzniku protektorátu proběhlo již bez oslav a projevů. Skončila běžná doprava rychlíky a spěšnými vlaky, v Plzni a okolí se začaly stavět překážky na důležitých komunikacích. Spojenecké nálety neustávaly, ba právě naopak: 17. dubna 1945 britské letectvo bombardovalo hlavní a seřazovací plzeňské nádraží a dokázali tak plzeňský železniční uzel vyřadit až do konce války z provozu; hned 18. dubna pak denní útok amerických letounů skončil neúspěchem z důvodu silné reakce protivzdušné obrany. K největšímu náletu pak došlo 25. dubna 1945 kdy „*276 letounů B-17 G Flying Fortress 1. bombardovací divize 8. letecké armády USAAF provedlo na žádost 1. americké armády útok na Škodovy závody a pomocný*

⁵⁸ Německá lidová domobrana.

⁵⁹ United States Army Air Forces – přímý předchůdce U. S. Air Force – americké letectvo

⁶⁰ Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf. *Hrdinové protifašistického odboje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 184.

⁶¹ Ve Stodě se dnes nachází „*Háj umučených*“, na památku 241 vězňů z transportu smrti.

⁶² Zámečník, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha: Naše vojsko 2006. s. 63.

úder proti borskému letišti.“⁶³ Škodovka byla zničena minimálně ze dvou třetin, bomby dopadly i do jiných částí města.

3.5. Poslední dny války a osvobození

V dubnu 1945 se čas do pádu Velkoněmecké říše začal počítat na týdny: „*Od východu postupovaly jednotky 2. a 3. ukrajinského frontu. 1. ukrajinský front 16. dubna 1945 zahájil útok na Berlín. Protivníkem spojeneckých vojsk na českém území bylo seskupení německé armády „Střed“ maršála Schörnera o síle 900 tisíc dobře vyzbrojených vojáků. Německé jednotky ustupovaly směrem k západní hranici protektorátu a ze samotné Plzně chtělo německé velení vytvořit poslední místo odporu. V Plzni navíc byla silná německá posádka asi 7 tisíc mužů pod vedením generála Majewského.*“⁶⁴ 18. dubna 1945 pak 3. americká vstoupila na československé území. „*Dne 4. května vydal velitel 3. americké armády generál George S. Patton velitelům sboru rozkazy k zahájení útočných operací v Čechách. [...] Dne 5. května zahájily jednotky V. armádního sboru frontální útok do prostoru západních Čech. Téhož dne ráno bylo vojsky 2. pěší divize osvobozeno první ryze české město Domažlice, odpoledne Klatovy a večer Horšovský Týn.*“⁶⁵ V Plzni zprávy o rychlém postupu amerických vojsk podnítily 5. května povstání⁶⁶. Národnímu revolučnímu výboru v čele s Jindřichem Krejčíkem⁶⁷ se kolem jedenácté hodiny dopoledne podařilo převzít radnici a po dlouhém vyjednávání uzavřít se štábem generála Georga Majewského neformální příměří. Plzeňané obsadili také hlavní poštu, výtopnu ČSD, železniční uzel, hlavní nádražní budovu, sklady potravin, plzeňský vysílač a další objekty. Také ve Škodovce došlo ke změně mocenských pozic. „*Ve 12. 35 hodin slyšeli občané našeho kraje památná slova: „Hovoří Plzeň,*

⁶³ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 366.

⁶⁴ **Jílek, Tomáš.** *Kapitoly z historie západních Čech 20. století.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. s. 28

⁶⁵ Tamtéž, s. 33.

⁶⁶ Během tohoto povstání zemřelo 18 Čechů a téměř 50 jich utrpělo zranění.

⁶⁷ „*Povstání v Plzni vedl Národní revoluční výbor, jehož politické spektrum sahalo od KSČ až po ON. 14. dubna 1945 nastoupil do čela Revolučního národního výboru velitel vojenské složky, jenž měl prostřednictvím svého komunistického zástupce spojení s ČNR v Praze a s IV. ÚV KSČ.* In: **Brandes, Detlef.** *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945.* Praha: Prostor 1999. s. 436.

*svobodná Plzeň hovoří! Oznamujeme vám, že jsme se zbavili nadvlády Němců a jsme svobodní!*⁶⁸

Němci se ale nehodlali jen tak vzdát a již v noci z 5. na 6. května 1945 započala posádka Wehrmachtu postup proti vnitřnímu městu. Revoluční národní výbor okamžitě vyslal svoje spojky k předsunutým jednotkám americké armády se žádostí o pomoc. „V neděli 6. května v 5 hodin 30 minut vyrazila z Boru u Tachova kolona amerických průzkumných vozů, doplněná džípy a lehkými tanky. Za nimi jel velitelský džíp plukovníka Charlese N. Nobleho, obrněná pěchota, střední tanky Herman, prapor samohybných děl M7 a další technika. Se slabým odporem se předsunutá kolona setkala jen v prostoru Sulislavi a Kozolup. V 7 hodin 45 minut dosáhli vojáci 16. obrněné divize okrajovou rozbombardovanou čtvrť Plzeň-Skvrňany. Krátce po osmé hodině se americká vojska objevila v centru města, vítána davy Plzeňanů, kteří je nadšeně zdravili s kyticemi rozkvetlých šeríků. Sami američtí vojáci srovnávali přivítání v Plzni s podobnými zážitky v osvobozené Paříži.⁶⁹

⁶⁸ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 124.

⁶⁹ **Jílek, Tomáš.** *Kapitoly z historie západních Čech 20. století.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. s. 33.

4. Odboj

Odbojem proti nacistickým okupantům je možno chápat jakoukoliv činnost, která byla namířena proti této nepřátelské síle. Pod touto definicí se ukrývalo široké spektrum činností od poslouchání zahraničního rozhlasu po tisk a distribuci letáků a ilegálních tiskovin⁷⁰, shromažďování zbraní, ukryvání pronásledovaných, vydávání falešných legitimací a potravinových lístků, podpory rodin popravených, uvězněných nebo jinak perzekuovaných, ilegální převádění přes hranice, zpravodajskou činnost ve prospěch zahraničního odboje, stávky a sabotážní akce a partyzánský boj. Přestože se všechny tyto aktivity mírou svojí organizovanosti, promyšlenosti, rozsahu a významu lišily, jejich neopomenutelným společným rysem zůstávalo vysoké riziko, které všichni ti, co se do odboje nějakým způsobem zapojili, nutně podstupovali. Ve jménu toho „něco dělat“ proti bezpráví a pro svoji zem, často riskovali úplně vše.

4.1. Odboj: vznik a počáteční fáze

Vypuknutí války 1. září 1939 znamenalo pro české vlastence naději na odchod nevídaných okupantů a obnovení státnosti. Již předtím dávali najevo, že se s nastalou situací nehodlají smířit a spontánní projevy odporu nedokázala zastavit ani preventivní zatýkácí akce „*Albrecht der Erste*“⁷¹, která si kladla za cíl odklidit z cesty odpůrce nacismu. Přestože „*zdaleka ne všichni byli jak z politického, tak morálního a psychologického hlediska připraveni a odhodláni podílet se na odboji proti okupantům*“⁷², většina národa cítila nutkání vyjádřit svůj odpor. Od vstupu německých vojsk na naše území se „*od protiněmeckých nálad přecházelo k otevřeným akcím nesouhlasu. Ostentativně byly přehlíženy politické zprávy v protektorátním tisku a přímo bojkotovány německé filmové týdeníky, v nichž hlavní část zabíraly fanatické Hitlerovy projevy a v nichž byla vyzdvihována vojenská a hospodářská síla třetí říše. Při představeních se ozývalo kašláni, šoupaní*

⁷⁰ „Ilegální tisk neměl jen úlohu informační, ale namnoze se stal impulsem k organizaci ilegálního hnutí odporu. Kolem vydavatelských skupin a kolportážních sítí ilegálních tiskovin se formovaly taky organizační struktury pozdějšího odbojového hnutí. Staly se také pojičkem mezi jednotlivými odbojovými skupinami či směry a logicky i mezi vedením a členskou základnou.“ In: **Gebhart Jan, Kuklík, Jan.** *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. s. 19.

⁷¹ V Plzni bylo v rámci akce „*Albrecht der Erste*“ zatčeno osmdesát občanů, například župní starosta Sokola František Kříž, sociální demokrat Antonín Remeš, odboráři Škodovky a další.

⁷² **Gebhart Jan, Kuklík Jan.** *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. s. 9.

*nohama a podupávání.*⁷³ V restauracích, vinárnách a jiných veřejných prostorách zněly národní písně, byly strhávány a ničeny německé vyhlášky, vše německé bylo bojkotováno, lidé poslouchali zahraniční rozhlas, předávali si odposlechnuté zprávy, vyráběli letáky se zprávami a vypravovali mezi sebou vtipy s protinacistickým významem. Při sledování produkce děl vlasteneckého zaměření, jakými byla například „Libuše“ od Bedřicha Smetany, obecenstvo tleskalo a dovolávalo se přidavku, na což okupanti reagovali zákazem opakování jednotlivých částí opusů.

Probíhala shromáždění, která sloužila jako příležitost demonstrovat protinacistické smýšlení. Mezi nejvýznamnější manifestace nezlomnosti českého ducha patřil převoz ostatků Karla Hynka Máchy na vyšehradský hřbitov a uctění památky Bedřicha Smetany k 55. výročí jeho úmrtí na Vyšehradě. Tradiční katolické pouti na Veselé hoře (Sv. Vavříneček) u Domažlic se dne 13. srpna 1939 účastnilo přes 110 tisíc lidí, kteří neváhali přicestovat z celých Čech. Akce nezůstala bez odezvy. Kněz, celebrující mši, monsignor Bohumil Stašek, byl, společně s několika představiteli domažlického okresu a města, v rámci preventivní zatýkácí akce „*Albrecht der Erste*“ odvezen do koncentračního tábora.

Situace vyvrcholila v den výročí vzniku Československé republiky dne 28. října 1939, kdy se rozpoutala vlna demonstrací, na které se nacisté rozhodli důrazně odpovědět. Při manifestaci v Praze byl zastřelen dělník Václav Sedláček, další lidé byli zraněni. Dne 11. listopadu 1939 pak na následky stříelné rány zemřel student medicíny Jan Opletal, jehož pohřeb zavedl příčinu k dalším protestům. Na základě pokynů Hitlera, rozběsněného vývojem situace v protektorátu, okupační moc nařídila dne 17. listopadu 1939 okamžitou popravu devíti studentských vůdců, odvezení 1200 studentů do koncentračního tábora a zavření vysokých škol na tři roky. Okupanti v tuto chvíli dokázali vyhrát bitvu, nikoliv však válku. Přišla chvíle, kdy spontánní odboj měl nahradit odboj organizovaný, jehož základy byly položeny již dříve.

Prezident Beneš, jenž v říjnu 1938 na svoji funkci rezignoval, pobýval v době vstupu německých vojsk na území okleštěného Česko-Slovenska ve Spojených státech amerických, kde se snažil získávat příznivce pro svůj těžce zkoušený národ. Okamžitě poté, co se dozvěděl o okupaci, vyjádřil směrem k čelním představitelům

⁷³ Gebhart Jan, Kuklík Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. s. 13.

Velké Británie a USA ostrý nesouhlas s nastalou situací. Zároveň jim oznámil nejen svůj návrat k politické činnosti, ale také svoje rozhodnutí bojovat všemi dostupnými prostředky za obnovení samostatné Československé republiky v jejích původních hranicích. Jakákoli jeho další akce byla ale podstatně ztížena skutečností, že přestože Francie i Británie okupaci odsoudily, nebyly ochotny prohlásit Mnichovskou dohodu za neplatnou. Francie sice povolila Čechům zřídit vlastní vojenskou jednotku, ale k myšlence vytvoření exilové vlády se stavěla zamítavě. Až v říjnu 1939 Francie konečně vydala souhlas k vytvoření Československého národního výboru pod Benešovým vedením⁷⁴, ovšem bez přiznání jeho mezinárodního statusu. Dalším klíčovým problémem bylo, že ne všichni čeští političtí reprezentanti v zahraničí uznávali autoritu Edvarda Beneše a jeho koncepci exilové politiky. Například Milan Hodža, předseda předmnichovský ministerský předseda, zřídil v hlavním městě Francie konkurenční Slovenskou národní radu. Další představitel Slováků, vyslanec v Paříži Štefan Osuský, vycházel z předpokladu, který také horlivě propagoval, že z právního hlediska ústavní kontinuitu se samostatným československým státem představují československé zastupitelské úřady v zahraničí, a ne prezident, jenž předtím na svůj úřad dobrovolně rezignoval.

Tato pro Beneše nepříliš příznivá situace se paradoxně zlepšila po porážce Francie v červnu 1940. Středisko zahraničního odboje se přesunulo do Velké Británie, a již v červenci 1940 umožnili Britové vznik exilové vlády⁷⁵, ačkoliv této vládě stále ještě nepřiznali plné diplomatické uznání. Přes dílčí úspěchy si byl Beneš stále vědom toho, že k dosažení svého cíle, totiž odznamenání Mnichovské dohody a uznání mezinárodního postavení Československa na neotřesitelném základě, musí zahraniční spojence přesvědčit o ochotě občanů tohoto státu přinést v boji proti nacismu i ty největší oběti. K tomuto cíli měly sloužit jak akce zahraničního, tak domácího odboje.

„Český (domácí) odboj se vytvářel do značné míry svébytným samovývojem. Malé i větší skupiny začaly vznikat sdružováním lidí, kteří se utvrzovali ve svém

⁷⁴ Československý národní výbor vyhlásil mobilizaci do československých vojenských jednotek.

⁷⁵ Prozatímní státní zřízení Československé republiky – institucionálně-politické uspořádání československého exilu v letech okupace Čech a Moravy nacistickým Německem. Výnos o jeho zřízení byl přijat 9. července 1940 v Londýně. Výkonná moc příslušela prezidentu Edvardu Benešovi (jedině on mohl vydávat rozhodující ústavní dekrety) a exilové vládě, kterou vedl lidovecký poslanec Jan Šrámek. Místo parlamentu zastávala tzv. Státní rada, jež však byla institucí nevolenou, ale jmenovanou a měla spíše poradní a pomocnou funkci.

vlastenectví zpočátku na základě osobních, přátelských i rodinných kontaktů. Významnou roli sehrávaly také známosti ze zaměstnání, ale i ze spolků, různých organizací. Živelně vznikaly skupiny mezi novináři, učiteli, lékaři, železničáři, poštovními zaměstnanci a zejména z aktivních důstojníků, záložních vojáků bývalé armády a legionářů, odrazovým můstkem zárodků ilegality se staly bývalé i soudobé politické, odborářské, kulturní, tělovýchovné (v prvé řadě Sokol), hospodářské, církevní a jiné legální organizace a instituce.“⁷⁶

První setkání, které měla vyústit ve vznik odbojových skupin, proběhla bezprostředně po 15. březnu 1939. Do léta se utvořila tři základní uskupení, která do konce roku 1939 přijala Benešovu autoritu. Všechny tyto organizace si byly naprosto jisté, že nacistická moc nebude mít ve středoevropském prostoru dlouhého trvání, a intenzivně řešily politické uspořádání po pádu Hitlera. Těmito organizacemi spojenými bezprostředně po okupaci byla pravicová Obrana národa (ON), Politické ústředí (PÚ) a levicový Petiční výbor „Věrní zůstaneme“.⁷⁷

Obrana národa (ON) byla založena z iniciativy části generality a vysokých důstojníků z řad bývalé československé armády⁷⁸. Prvotní impuls vyšel pravděpodobně z jednání čtyř generálů tzv. Rady starších, tvořené generály Josefem Bílým, Sergejem Vojechovským, Aloisem Eliášem a Hugo Vojtou. Klíčové rozhovory o podobě organizace však proběhly až po 20. březnu 1939 v Praze mezi Bílým, Vojechovským a Sergejem Ingrem. Prioritou této organizace bylo vybudování „armády v podzemí“: byla zbudována promyšlená struktura na základě správního územního rozdělení z let 1938 – 1939⁷⁹ a ON tak mělo své zemská, krajská a okresní velitelství. Jednou z hlavních strategií skupiny bylo využití likvidace armády a odchodu jejích důstojníků na odpočinek, do státní služby nebo do takových podniků, kam byli tzv. rozmisťovací komisí strategicky umisťováni podle toho, jak se očekávalo jejich využití pro budoucí odboj. Na konci roku 1939 proniklo gestapo k řídicímu centru v Praze a v 1. polovině roku 1940 byla činnost ON

⁷⁶ Gebhart Jan, Kuklík Jan. *Velké dějiny země koruny české*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. s. 249.

⁷⁷ Název je odvozen z výboru, jenž v roce 1938 vedl intenzivní kampaň za obranu Československé republiky,

⁷⁸ Hlavní součástí ON byli důstojníci, poddůstojníci, vojáci, příslušníci Stráže obrany státu, Národní střelecké gardy, Československé obce sokolské, Dělnické tělovýchovné jednoty, Československých legionářů, zaměstnanců pošty, komunikací, železnice.

⁷⁹ Země, politické a soudní okresy

fakticky ochromena. Přeživší skupiny se v roce 1940 přičlenily k Ústřednímu odboji domácímu (ÚVOD).

Mezi těmi, kterým se podařilo uniknout, byla i odbojová skupina nacisty nazývaná kódovým označením „Tři králové“. Tu tvořili pplk. Josef Balabán, pplk. Josef Mašín a št. kpt. Václavem Morávek. Výborně zvládnutá konspirace jim dlouhou dobu zajišťovala přežití, ale již 22. dubna 1941 se gestapu podařilo zatknout pplk. Balabána a 13. května 1941 pplk. Mašína, když zajišťoval radiové vysílání do Londýna. Václav Morávek dále pokračoval v odbojové činnosti.

Politické ústředí (PÚ)⁸⁰ bylo vedeno myšlenkou na vznik organizace, která měla: „a) zajistit všechny možné spojovací prostředky tak, aby mohlo být udržováno pravidelné, tajné spojení s Londýnem a ostatními československými zahraničními centry ve svobodných státech, b) zorganizovat takové politické centrum, které by díky svým představitelům mělo dostatečnou autoritu, aby dokázalo stmelovat všechny odbojové složky a zároveň řídilo jejich práci po stránce politické.“⁸¹ O těchto zásadách a úkolech nové organizace se jednalo již v době před samotnou okupací, ale jasná struktura PÚ začala krystalizovat 17. března 1939 na schůzce Prokopa Drtiny⁸², generálního konzula Jana Opočenského a bývalého sociálně demokratického poslance Františka Němce. Edvard Beneš v této organizaci viděl nástroj, který mu měl pomoci získat legitimitu pro své vedení jak doma, tak v zahraničí a současně vytvořit spojení mezi demokratickými státy v očekávaném válečném konfliktu předpokládanými spojenci a domácím odbojem. Na základě přesvědčení, že nejlepší představitelé odboje na domácím i zahraničním kolbišti jsou politici, kteří na základě demokratických voleb dostali od občanů mandát vést, bylo po dlouhém vyjednávání utvořeno vedení strany, ve kterém zasedali zástupci pěti bývalých vládních

⁸⁰ Organizace měla přibližně devadesát členů a svoje aktivity vyvíjela především v oblasti zpravodajské, organizovala ilegální přechody hranic, podílela se na přípravě demonstračních akcí. PÚ bylo ve spojení s mnohými dalšími organizacemi, například s Obranou národa a Petičním výborem Věrní zůstaneme. Koncem roku 1939 se PÚ radikálně dotkla vlna zatýkání, část vedení emigrovala, část se podílela na vytváření Ústředního vedení odboje domácího. V pozdějším období, pod vedením sociálního demokrata Ivana Dérera, byla činnost PÚ obnovena, ale již roku 1944 bylo organizaci gestapo opět na stopě.

⁸¹ **Gebhart Jan, Kuklík Jan.** *Velké dějiny zemí koruny české.* Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. s. 257.

⁸² JUDr. Prokop Drtina, český právník a politik, byl před druhou světovou válkou tajemníkem prezidenta Edvarda Beneše, posléze působil jako jeden z jeho nejbližších spolupracovníků. V Londýně pracoval jako komentátor českého vysílání BBC, v této roli vystupoval pod pseudonymem Pavel Svatý. Po válce se stal ministrem spravedlnosti. V roce 1948 podal demisi, komunistickým režimem byl pronásledován a vězněn. Zemřel roku 1980.

politických stran: národní demokrat Ladislav Rašín, lidovec Adolf Procházka⁸³, sociální demokrat Jaromír Nečas, agrárník Ladislav Karel Feierabend a brněnský soudní rada Antonín Richter za národní socialisty. Přes zastoupení všech vládních stran si vedoucí pozici v PÚ zachovali bývalí spolupracovníci a příznivci prezidenta Beneše. Realita okupace a odboje později volala po větším zastoupení mladších a radikálnějších politiků, jelikož původní vedení bylo rozšířeno a přestalo důsledně dbát na vyrovnané zastoupení všech stran.⁸⁴ Organizace také začala spolupracovat se skupinou právníků pod vedením profesora pražské Právnické fakulty UK Zdeňka Peška a s tzv. novinářskou mafí v čele s předsedou českého svazu novinářů Františkem Bauerem. Ta svoji činnost zaměřila nejen na zpravodajskou činnost, ale také na vytvoření protipólu novinářů, kteří aktivně kolaborovali s nacisty.

Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ)⁸⁵ byl organizací, která vznikala za přispění mnoha dalších skupin. Byly to především skupiny levicově orientovaných intelektuálů kolem Dělnické akademie, členové původní PVVZ zformovaného již na jaře 1938 za účelem organizování petiční akce na obranu republiky, dále odbojoví pracovníci zpravodajské skupiny prof. Vojtěcha Čížka, lidé z okruhu YMCA⁸⁶ a akademické YMCA, evangelických církví, svobodných zednářů, Ženské národní rady a v neposlední řadě volně přidružené profesní skupiny železničních a poštovních zaměstnanců a učitelů. Vedoucí jádro organizace se formovalo od konce května 1939. Již počátkem června skupina uznala Edvarda Beneše za jediného velitele zahraničního odboje.

Přestože činnost těchto odbojových skupin na počátku okupace můžeme charakterizovat jako úspěšnou, již koncem roku 1939 se jim gestapo čím dál tím častěji dostávalo na stopu a k březnu 1940 dorazila do Londýna zpráva od člena PVVZ: „*Poněvadž jde na nás pogrom za pogromem, díky neobratnosti našich*

⁸³ Ten nahradil původně nominovaného Františka Hálu, který odešel do Londýna.

⁸⁴ Do vedení přistoupili Bohumil Laušman, sociální demokraté Bohumil Kratochvíl, Antonín Pešl, Jaroslav Jelínek a Vladimír Krajina a národní socialista Vladimír Klecanda.

⁸⁵ Mezi hlavní aktivity skupiny patřila aktivní zpravodajská činnost, jejíž výsledky byly do zahraničí zasílány buď kurýrní cestou, nebo telegraficky prostřednictvím vysílačky *Sparta I*. Dále se skupina věnovala organizování ilegálních přechodů, šíření protinacistického tisku, organizování demonstrací. PVVZ postihly rozsáhlé vlny zatýkání na konci roku 1939 a na začátku roku 1940, poté znovu od října 1941 do jara 1942, a v září 1942 byla organizace PVVZ rozbita docela.

⁸⁶ *Young Man's Christian Assotiation* – křesťanská organizace

*lidí, zbývá nás už jen hrstka.*⁸⁷ Odbojáři museli čelit situaci, které se čelilo jen velmi těžko.

Odbojové hnutí i přes pokračující zásahy dále pracovalo na své organizaci a upevňování své organizace. Byly položeny základy Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD), jako zastřešující organizace stávajících PÚ, ON a PVVZ, který měl přes neustávající perzekuce fungovat až do roku 1941.

Na rozdíl od všech dříve jmenovaných organizací, komunistické hnutí⁸⁸ Benešovu autoritu neuznávalo a následovalo linii Moskvy tlumočenou prostřednictvím zahraničního vedení KSČ⁸⁹. Tato strategie ovšem způsobovala mnohým komunistům těžké dilema, především po uzavření nacisticko-sovětského paktu ze dne 23. srpna 1939⁹⁰, mezi odhodláním bojovat proti nacismu a poslušností Moskvě. Válka, která brzy vypukla a z českého pohledu se jevila jako logická odpověď na nacistickou agresi, byla totiž Sovětským svazem nejdříve interpretovaná jako „oboustranně imperialistická“ a hlavní prioritou českých komunistů neměl být boj proti Němcům, ale příprava na vedoucí postavení v socialistické revoluci. Částečná pasivita komunistického odboje v období po podepsání nacisticko-sovětského paktu, a podle některých historiků⁹¹ i určitá schovávavost nacistů ke komunistickému hnutí, skončily po vpádu wehrmachtu do Sovětského svazu 22. června 1941.

4.2. Odboj 1941 – 1942

Po Hitlerově invazi do Sovětského svazu začala Kominternu mobilizovat komunistické ilegální hnutí po celé Evropě do boje proti nacismu. Komunistické odbojové skupiny začaly vyjednávat o spolupráci s ostatními skupinami a již po jednání II. ústředního vedení KSČ⁹² a Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD) v létě 1941 byl vytvořen Ústřední revolučně národní výbor Československa, který měl fungovat jako nejvyšší a zastřešující orgán domácího odboje. Téměř všechny

⁸⁷ **Mastný, Vojtěch.** *Protektorát a osud českého odboje*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003. s. 146.

⁸⁸ Ilegální stranická struktura, která se budovala po zákazu strany v roce 1938 a byla narušena akcí *Gitter*, se obnovovala již v létě 1939.

⁸⁹ V jeho čele stáli Klement Gottwald, Rudolf Slánský, Ján Šverma a Václav Kopecký.

⁹⁰ Pakt také nazývaný Molotov-Ribbentrop podle sovětského a německého ministra zahraničních věcí – smlouva o neútočení mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem.

⁹¹ Vojtech Mastný

⁹² II. ilegální ústřední vedení KSČ – činné od jara 1941 do června 1942 – ve vedení Jan Černý, Julius Fučík, Jan Pokorný, Jan Zika, v širším vedení Václav Mařík, Václav Meixner, Cyril Šumbera; předtím I. ilegální ústřední vedení KSČ – činné od podzimu 1938 do února 1941, ve vedení Otto Synek, Viktor Synek, Emanuel Klíma, Eduard Urx a Jan Zika.

odbojové skupiny nyní vyvíjely aktivní činnost. Nacisté se museli vyrovnávat se zvýšeným počtem sabotáží jak na železnici, tak ve výrobě; v oběhu bylo množství ilegálních tiskovin a docházelo dokonce ke stávkám.

Vzednutí národního odporu měl však učinit přítrž nový zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, jenž byl vyslán do Protektorátu v září 1941. Hned po svém nástupu nařídil zatknout ministerského předsedu Aloise Eliáše, o kterém gestapo již delší dobu shromažďovalo důkazy týkající se jeho spolupráce s odbojem. Dále rozkázal vytvořit stanné soudy a vyhlásit stanné právo, které trvalo do ledna 1942, a kterému padly za oběť stovky lidí, mezi jinými generálové Josef Bílý, Hugo Vojta a Bedřich Homola. Ústřední národně revoluční výbor Československa byl rozbit v říjnu 1941. Gestapu se v tomto období také podařilo dostat na stopu poslednímu přeživšímu členovi organizace „Tři králové“ Václavu Morávkovi.⁹³

Všechny tyto události vážně poškodily celou strukturu podzemních hnutí. Jako odpověď na krizi byly do Protektorátu z Velké Británie postupně vysílány paradesantní výsadky tzv. první operační vlny⁹⁴. Mezi jejich prvořadé úkoly patřilo obnovení přerušenoého rádiového spojení mezi domácím odbojem a Londýnem, organizace odboje, zpravodajská činnost, sabotáže a atentáty na Emanuela Moravce a Reinharda Heydricha. Zatímco na ministra školství a lidové osvěty Moravce se atentát nikdy neuskutečnil, na Reinharda Heydricha byl atentát spáchán členy skupiny Anthropoid, Janem Kubišem a Jozefem Gabčíkem dne 27. května 1942.

Smrt zastupujícího říšského protektora byla v mezinárodním měřítku obrovským úspěchem spolupráce zahraničního a domácího odboje a událostí historického významu, která ve svých důsledcích vedla k oduznání Mnichovské dohody. Občané protektorátu měli ale nyní plně pocítit význam slova „pomsta“. Dne 27. května 1942 bylo vyhlášeno stanné právo. Byly vyhlazeny obce Lidice u Kladna a Ležáky u Chrudimi. Na rozkaz stanných soudů zemřelo celkem

⁹³ Tomu se stal osudný kontakt s dvojitým agentem Paulem Thümmelem, od kterého získával informace. Ten pod pohrůzkou Václava Morávka zradil a vyzradil gestapu místo jejich schůzky. Dne 21. března 1942 gestapo místo Morávka omylem zatkl jeho spolupracovníka Václava Řeháka, kterého se Morávek pokusil osvobodit. V přestřelce nedaleko Prašného mostu byl ale Morávek zastřelen, přestože gestapo dostalo rozkaz dostat ho živého. Z tohoto důvodu je v pitevní zprávě uvedena jako příčina smrti sebevraždy.

⁹⁴ Skupiny Benjamin, Percentage, Silver A, Silver B, Anthropoid, Out Distance, Zinc, Bivouac, Bioscop, Steel, Intransitive a Tin

1 331 osob⁹⁵ a další putovali do koncentračních táborů. Teror tzv. heydrichiády za sebou zanechal strachem ochromenou českou společností a domácí odboj v patové situaci.

4.3. Odboj ve stínu heydrichiády

Odbojová hnutí se z represí heydrichiády vzpamatovávala jen velmi těžko. „Pro odboj byli ztraceni příslušníci první i druhé zakladatelské garnitury jak národně demokraticky orientovaného, tak komunistického odboje.“⁹⁶ Ústřední vedení odboje domácího bylo definitivně rozbito počátkem roku 1943 a nový centrální orgán se přes mnohé pokusy odbojových organizací nepodařilo zkonstituovat. Okupační a policejní bezpečnostní síly nyní využívaly promyšlenou a ničivě úspěšnou taktiku vytváření tzv. volavčích sítí. Odbojové organizace byly infiltrovány konfidenty, kteří často působili jako agenti-provokatéři, a které bylo možno nalézt dokonce i v řídicích strukturách odboje. „Pozměněná taktika (gestapa) připouštěla eventuálně dokonce i jistou míru ilegality, pokud zůstávala jen u nejpasivnějších forem a byla sledována.“⁹⁷ Logickým důsledkem bylo, že nikdo nevěřil nikomu, spojení mezi jednotlivými skupinami bylo téměř nemožné navázat, občané protektorátu se z obavy z provokatérů čím dál tím méně ochotně zúčastňovali odboje, množilo se udavačství. Dalším velkým problémem pak zůstávalo zpřetrhané rádiové spojení mezi domácím odbojem a představiteli odboje zahraničního⁹⁸.

4.4. Odboj v závěrečné fázi války

Mezi nejvýznamnější národní organizace, které se snažily v nepřehledné situaci zorientovat a vyvíjet odbojovou činnost, patřily především Přípravný revoluční národní výbor a Rada tří.

Ilegální Přípravný revoluční národní výbor (PRNV)⁹⁹ vznikl na počátku roku 1943, po rozbití ÚVODU na podzim a v zimě 1942, jako nové centrum národního odbojového hnutí. V jeho čele stál dlouholetý šéf činohry pražského Národního

⁹⁵ Toto číslo nezahrnuje oběti z obcí Lidic a Ležáků. In: **Mastný Vojtěch**. *Protektorát a osud českého odboje*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003. s. 215.

⁹⁶ **Gebhart Jan, Kuklík Jan**. *Velké dějiny země koruny české*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. s. 204

⁹⁷ Tamtéž, s. 204.

⁹⁸ Parašutisty, kteří byli zatčeni, se gestapo snažilo využít k radiovým protihráům, ti však většinou dokázali své spolupracovníky v zahraničí varovat.

⁹⁹ **Detlef, Brandes** v publikaci *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*. Organizaci označuje jako Přípravný národní revoluční výbor (PNRV)

divadla Jaroslav Kvapil, bývalý ministr zahraničí dr. Kamil Krofta a bývalý prezident Nejvyššího soudu dr. Emil Lány. Členové Přípravného revolučního národního výboru dále zakládali národní výbory ve větších městech protektorátu. Národní výbory se připravovaly na vojenské povstání a soustředily se také na problémy, které očekávaly po válce, například otázky měny a financí. Jejich prvořadým úkolem po osvobození bylo zabezpečit převzetí moci a zajistit co možná nejplynulejší chod státní administrativy. Skupina však byla rozbita v červenci 1944.

Rada tří (R 3)¹⁰⁰ byla jako pokračovatelka ON a PVVZ založena v září 1942 generálem Vojtěchem Lužou, prof. Josefem Grňou a Karlem Štainerem¹⁰¹. Skupina úzce spolupracovala s výsadky vyslané z Velké Británie¹⁰², a koncem roku 1933 se jí podařilo navázat rádiové spojení s Londýnem. Dne 28. ledna 1944 jednala R 3 s Revolučním odborovým hnutím (ROH) o utvoření národní rady¹⁰³. Skupina R 3 v ní měla původně vytvořit vojenskou organizaci.

Komunistický odboj se po rozbití II. ilegálního ústřední vedení KSČ v červenci 1942 rozpadl na izolované skupiny, které mezi sebou obtížně a většinou neúspěšně navazovaly spojení. Samy tyto izolované skupiny navíc bojovaly s tím, že jejich síť byla zamořená nebezpečnými konfidenty gestapa.¹⁰⁴ Dne 18. března 1943 byli moskevským vedením strany vysláni na území Protektorátu čtyři členové strany, Rudolf Vetiška, Karel Procházka, Antonín Vohradník a Franz Klein, kteří měli za úkol obnovit chybějící rádiové spojení s Moskvou. Ti se v květnu 1943 v Praze setkali s členy pražské odbojové centrály pod vedením Josefa Moláka a ustavili III. ilegální ústřední vedení KSČ. Jeho činnost ale nikdy nedosáhla úrovně II. ilegálního ústředního vedení; díky rozbité organizační síti a množství konfidentů gestapa ve svých řadách to nebylo možné. Teprve na začátku roku 1945 se podařilo odbojové organizaci Předvoj¹⁰⁵ navázat spojení s pražskou závodní organizací,

¹⁰⁰ Rada tří se nejdříve nazývala *Přípravný revoluční výbor (PRV)*, podle posledního označení pro ÚVOD, poté, až do roku 1944 byla známa pod krycím jménem *Jaro*.

¹⁰¹ Vojtěch Luža byl zastřelen nacisty, Grňa a Štainer byli po válce vězněni komunistickým režimem.

¹⁰² Wolfram, Clay a Carbon

¹⁰³ Tu původně tvořily čtyři organizace KSČ, ROH, KSČ a *Revoluční hnutí zemědělců*.

¹⁰⁴ Jednoho z nejproduktivnějších konfidentů našlo gestapo, po jeho zatčení v únoru 1943, v osobě pardubického instruktora Jaroslava Fialy, absolventovi leninské školy v Moskvě.

¹⁰⁵ *Revoluční skupiny Předvoj (RSP)* – mládežnická komunistická odbojová organizace. Vznikla z iniciativy některých členů Sdružení evangelické mládeže při Českobratrském sboru J. A. Komenského na pražském Smíchově a mladých dělníků kolem ilegální komunistické organizace Praha – sever. Organizace nebyla přímo zapojena do organizační struktury KSČ, ale plánovala přičlenění. Významným specifikem této skupiny bylo, že vytvořila svůj vlastní program,

a vytvořit IV. prozatímní ilegální vedení KSČ, které sice v lednu 1945 vydalo své první číslo *Rudého práva*, ale následovalo již jen číslo únorové, protože 7. března 1945 bylo IV. prozatímní ilegální vedení KSČ téměř zcela vyřazeno z činnosti. „*Jeho členové uprchli z Prahy a vrátili se až počátkem května 1945. Po tomto zatýkání žil ÚV prakticky už jen tím, že ho uznávalo ROH a další, nekomunistické skupiny.*“¹⁰⁶

Přestože byl z důvodu nepříznivého terénu, velké vzdálenosti fronty a přístupu nacistů ke kompletní kartotéce obyvatel partyzánský odboj v Čechách omezený, od léta 1944 začal partyzánský styl vedení boje v protektorátu nabírat na síle. Partyzánské jednotky, které často pomáhali vystavět členové paradesantních výsadek ze Sovětského svazu, posilovali většinou lidé stojící mimo německý zákon: odbojáři, jejichž identita byla odhalena a oni byli nuceni se skrývat, dále uprchlí váleční zajatci nebo lidé, kteří se vyhýbali totálnímu nasazení. Partyzánské skupiny působící především v moravských horách nejdříve „*prováděly sabotáže, bránily se útokům a přepadaly menší německé útvary*“¹⁰⁷ a české četnické stanice; postupně se však začaly připravovat na celonárodní ozbrojené povstání. Zejména na jaře 1945 „*vojenská situace na frontách i vnitřní rozklad Německa vytvářely pro povstání příznivé podmínky.*“¹⁰⁸

V rámci příprav nejdále pokročily partyzánské oddíly soustředěné pod vedením R 3. Plánování akce se dělo ve spolupráci s londýnským ministerstvem národní obrany, které však váhalo s dodávkami zbraní a, stejně jako Sovětský svaz, „*hodlalo vydat signál k povstání na základě vlastního hodnocení vojenské situace a politiky velmocí.*“¹⁰⁹

ve kterém otevřeně volala po socialistické revoluci. Organizace se zaměřovala především na propagandu, od března 1944 vydávali vlastní časopis *Předvoj*, který byl ale určen jen členům organizace. Sesterskou organizací se stal *Boj mladých*, který působil na středních školách. RSP se podařilo navázat spojení s mnoha organizacemi v Čechách a na Moravě, byla vybudována krajská a okresní vedení organizace, ale v průběhu roku 1944 se jí dotklo rozsáhlé zatýkání, členové původního vedení byli popraveni. Na konci roku 1944 se činnost skupiny podařilo obnovit, ale byla začleněna do jednotné organizační struktury ilegální KSČ, jež byla poté vyřazena z činnosti v březnu 1945.

¹⁰⁶ Brandes, Detlef. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*. Praha: Prostor 1999. s. 406.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 431.

¹⁰⁸ Zámečník, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha: Naše vojsko 2006. s. 62.

¹⁰⁹ Brandes, Detlef. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*. Praha: Prostor 1999. s. 421.

Dne 1. května 1945 vypuklo v Přerově Květnové povstání, když se po městě a okolí roznesla předčasná zpráva o kapitulaci Německa. Revoluční národní výbor zde vystoupil z ilegality a pomohl zorganizovat překvapivě úspěšnou akci na ovládnutí města. Když se zpráva o kapitulaci Německa prokázala jako klamná, němečtí vojáci se vrátili a povstání krvavě potlačili. Lavina se ale již nedala zastavit. Další den vypuklo povstání v Nymburce, v Poděbradech, v Chlumci nad Cidlinou, v Jičíně a v dalších městech. Konečně „5. května ve 12.33 hod. zaznělo z hlavní budovy rozhlasu (v Praze) volání o pomoc, jež se stalo bezprostředním impulsem k všeobecnému povstání“.¹¹⁰

V Praze, stejně jako v ostatních částech země, sváděli okupanti boje na život a na smrt nejenom se spojeneckými vojsky, která postupně pronikala na území protektorátu, ale také s partyzány a příslušníky odbojových hnutí, kteří nyní vystupovali z ilegality. Do boje se také postupně zapojovalo čím dál tím více civilistů. Čas do konce války a kapitulace Německa se již počítal jen na dny a odbojové hnutí po tolika dílčích prohrách a ztrátách mohlo konečně slavit vítězství.

4.5. Odboj na Plzeňsku

4.5.1. Počátky odboje na Plzeňsku

Odbojové hnutí na Plzeňsku začínalo podobně jako v ostatních částech okupované země spontánními akcemi vyjadřovaného odporu. Soudobé záznamy hovoří například o zastavení práce na dolu Krimich v Tlučné, o přemalovávání nacistických vyhlášek pěticípými hvězdami ve Štěnovicích, o vyvěšení „rýmovaček“ zesměšňujících Říši a Vůdce v Chrástu nebo o zpěvu vlasteneckých písní na plzeňské rozhledně Krkavci. V červenci 1939 pak „uspořádali občané řady míst (Křimice, Starý Plzenec, Chrást, Tlučná, Štáhlavice, Lipnice, Štěnovice) u příležitosti oslav Mistra Jana Husa vlastenecké projevy, zakončené zpěvem národní hymny nebo písní „Hranice vzplála.“¹¹¹

Po vypuknutí války bylo postupně jasné, že aby měl odboj alespoň nějakou šanci způsobit okupantům vážnější potíže, nebudou tyto živelné akce stačit. Někteří mladí muži dokázali odejít, aby se připojili k zahraničnímu odboji. Ti, co zůstali

¹¹⁰ Kroupa, Vratislav a kol. Český antifašismus a odboj. Praha: Naše vojsko, 1988. s. 417.

¹¹¹ Laštovka, Vojtěch. *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 28.

a rozhodli se pracovat pro domácí odboj, se začali pomalu organizovat. Na Plzeňsku se v průběhu okupace vytvořilo hned několik skupin komunistického a demokratického odboje.

4.5.2. Odbojové skupiny na Plzeňsku v době 2. světové války

4.5.2.1. Ilegální krajské vedení Komunistické strany Československa

Činnost KSČ¹¹² byla oficiálně zastavena v říjnu 1938 a již v prosinci stejného roku byla strana definitivně rozpuštěna. Její nucený odchod z politické scény však znamenal její konec jen v rámci oficiální politiky. Stejně jako extrémně pravicová organizace *Vlajka*¹¹³, zareagovala KSČ na nastalou situaci zformováním ilegálních organizačních struktur, a tak již v říjnu 1938 existovaly základy rámcové organizační struktury ilegálního kraje a jeho I. vedení (1938 – 1939), jehož hlavou se stal Otto Synek¹¹⁴. Díky němu začal v Plzni dne 10. listopadu 1938 vycházet ilegální list *Dělník*, jehož rozmnožováním byl pověřen komunist Václav Kolena, který se po odstoupení Sudet přestěhoval z Dobřan do Plzně.

Od února 1939 probíhaly pokusy Policejního ředitelství v Plzni o rozbití tohoto krajského vedení. Příchod nacistických okupantů s sebou přinesl vlnu zatýkání skrývajících se pod kódovým označením *Action Gitter*¹¹⁵. Mnozí ze zatčených byli převezeni do Ostrova u Karlových Varů, posléze do koncentračních táborů

¹¹² Komunistická strana Československa

¹¹³ Fašistická organizace působící v Československé republice a na počátku protektorátu.

¹¹⁴ Otto Synek (1900-1941) – Narozen v Praze. Od roku 1916 působil čtyři roky v národně socialistické mládežnické organizaci, ale již v roce 1923 vstoupil do komunistické strany. Pracoval jako bankovní úředník, ale pro účast ve stávce byl v roce 1925 propuštěn. Poté nastoupil jako účetní do ústředí Mezinárodního všeodborového svazu a posléze do sekretariátu krajského výboru KSČ v Praze. Od roku 1927 působil jako tajemník KV KSČ střídavě v Praze a v Plzni. Za „revoluční činnost“ byl v letech 1931- 1933 několikrát zatčen a následně také odsouzen k nepodmíněnému trestu. Již v roce 1935 byl však zvolen poslancem Národního shromáždění a v letech 1936 až 1938 opět působil ve funkci vedoucího tajemníka KSČ v Plzni. Po odstoupení Sudet se stal hnacím motorem ve věci vytvoření první krajské ilegální organizace na Plzeňsku, také díky němu zde vychází ilegální list „*Dělník*“ a rokycanský list „*Jiskra*“. Koncem roku 1938 se odstěhoval do Prahy, o dění v Plzni se však nadále zajímal. V únoru 1939 byl na Ottu Synka, jeho manželku a několik jeho dalších spolupracovníků vydán zatykač ve věci vydávání ilegálního listu „*Dělník*“. Byl odsouzen a následujících sedm měsíců strávil ve vězení. Po okupaci a svém propuštění se aktivně zapojil do odboje a stal se organizačním tajemníkem I. ilegálního ústředního výboru KSČ v Praze. O tři roky později, v únoru 1941, byl za svoji činnost zatčen gestapem a v době heydrichiády popraven.

¹¹⁵ *Akce Mříže (Action Gitter)* bylo zatýkání prováděné nacistickými bezpečnostními složkami, které bylo započato 15. března 1939 a probíhalo až do května stejného roku. Jednalo se o preventivní opatření namířené proti antifašistům, především proti německým emigrantům, funkcionářům KSČ a dalších politických stran, Sokola, Skautu, Dělnické tělovýchovné jednoty, Orla a jiných potenciálních organizátorů protifašistického odboje.

Dachau, Sachsenhausen, Mauthausen a nakonec do koncentračního tábora Buchenwald. Organizaci se přes tyto nesnáze podařilo navázat na předchozí snahy o vytvoření organizační struktury. Novou etapu znamenal příchod nového politického vedoucího Karla Aksamita¹¹⁶ v srpnu 1939, jemuž se podařilo vytvořit další krajské vedení. „*Toto II. ilegální vedení kraje Plzeň (1939 – 1941) stabilizovalo odbojovou síť územně, zvýšilo její vnitřní organizační životaschopnost a konstitovalo centrální technický aparát.*“¹¹⁷ Dalším klíčovým krokem bylo utvoření ilegální organizace ve velkých závodech, především ve Škodovce¹¹⁸, kde pracovali dělníci ze všech částí Plzeňska¹¹⁹. „*Jejich prostřednictvím bylo možno působit na dělnictvo jiných závodů a na vesnické obyvatelstvo, protože většina škodováků dojížděla z venkova.*“¹²⁰ Brzy bylo navázáno spojení na Rokycansko, Přešticko, Klatovsko, Kaznějovsko, Sušicko, Domažlicko a Staňkovsko.¹²¹

¹¹⁶ Karel Aksamit (1897 – 1942) – (Krycí jméno Malý Emil) Narodil se v Košťanech na Teplickou. Po absolvování pětileté školy pracoval jako sklářský dělník, později, stejně jako jeho otec, se stal horníkem. Jeho první veřejná činnost je spojena s jeho působením v Dělnické tělovýchovné jednotě, posléze se stal členem KSČ, a již v roce 1923 se odstěhoval do Prahy, kde mu byla nabídnuta funkce organizačního tajemníka Komunistického svazu mládeže. V roce 1926 odjel do Moskvy, kde byl pověřen členstvím v Revoluční sportovní internacionále, komunistické sportovní organizaci, kde působil několik let. Po návratu do vlasti je v rámci akce *Gitter* zatčen, ale po necelém týdnu opět propuštěn. Zkušenost zatčení ho ale neodradili od další činnosti v rámci ilegální KSČ. Od srpna 1939 do jara 1940 působil na Plzeňsku, poté na Moravě. Zde se však dostal do rukou gestapa, jež se ho v Praze rozhodlo použít jako návnadu na jeho kolegy v odboji. V pražské Stromovce, kde měla celá akce proběhnout, se mu však podařilo využít nestřeženého momentu a gestapu utéci. Jelikož se v Praze necítil bezpečně, vrátil se opět na Plzeňsko a svůj nový úkryt našel nejdříve v obci Losiná a posléze v samotné Plzni. Na jaře 1943 bylo v Berouně vytvořeno III. ilegální KSČ a Karel Aksamit se stal jeho členem. Po rozbití této organizace byl však nucen znovu prchat. Osudným se mu stal červen 1944, kdy byl jeho úkryt v Toužetíně na Lounsku odhalen gestapem. Karel Aksamit, poté, co zjistil, že je obklíčen, spáchal společně se svojí ženou sebevraždu.

¹¹⁷ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 313.

¹¹⁸ „*Ve Škodovce stáli v čele odbojového hnutí KSČ Václav Janoušek, Bohumil Kopřiva a Josef Šůva, v plzeňských pivovarech Josef Tauschek, na dráze Jindřich Novotný a Vladimír Pravda, na dolech Radnicka Josef Niedermaier, v kaznějovské chemičce Karel Šmídl, v kdyňské přádelně Václav Marek a v hornobřížské kaolině Václav Zima.*“ In: **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 38.

¹¹⁹ „*Podle statistiky, zpracované k 17. lednu 1941 (tehdy bylo evidováno 24 985 dělníků), bydlela téměř polovina (49, 4%) v Plzni, ostatní dojížděli. Vlaky dopravovaly 9 938 dělníků (40%), z toho od Nepomuka 2 200 (8, 9%) dělníků, z Domažlicka 1 757 (7%) dělníků, z Klatovska 1 654 (6, 6%) dělníků škodováků, z Plaska 998 (4%) dělníků a z Nýřanska 667 (2, 7%) škodováků. Autobusy dojíždělo do plzeňských závodů Škodovky 1 750 (7%) dělníků, na kole každodenně zapomenut. Plzeň: Západočeské nakladatelství 1985. s. 26.*“

¹²⁰ **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidí Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 36.

¹²¹ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 42.

II. ilegální krajské vedení také navázalo na tradici vydávání a distribuci tiskovin¹²². V únoru 1940 začala být vydávána *Pravda* a časopis *Naše cesta*¹²³, v dubnu 1940 pak *Škodovák*.

II. ilegálnímu krajskému vedení se podařilo od přelomu let 1939/1940 do podzimu 1940 unikát perzekucím, které by mohly ohrozit existenci celé organizace. V tomto období se navíc KSČ podařilo získat kontrolu nad NHPM¹²⁴, které tímto částečně ztratilo svoji vlastní organizační nezávislost. Tato klidová fáze skončila pro II. ilegální krajské vedení mezi zářím 1940 a květnem 1941, kdy se v rámci příprav na východní tažení podařilo gestapu¹²⁵ rozbít vedení na krajské úrovni, zpřetrhat kontakty mezi jednotlivými skupinami a výrazně potlačit odboj KSČ ve Škodovce.

Přestože ilegální hnutí KSČ začalo být po vypuknutí války mezi Německem a Sovětským svazem pronásledováno s daleko větší intenzitou než dříve, přinesl s sebou válečný konflikt také konec vyčkávací taktiky, která mnohým komunistům způsobovala vnitřní svár mezi příslušnostmi k utlačovanému národu a příslušností ke straně následující linii Moskvy. Vůbec největších úspěchů během války se podařilo dosáhnout v následujícím období, které souviselo s činností III. krajského vedení v letech 1942 až 1943. Do čela organizace byl postaven Emil Sirotek¹²⁶. Mezi jeho

¹²² Letáky byly často vylepovány na veřejných prostranstvích. U příležitosti 22. výročí Velké říjnové revoluce byly v Plzni 7. a 8. listopadu 1939 komunisty ze Škodových závodů vylepeny letáky propagující SSSR. Stejně letáky se objevily na obecní tabuli v Líních.

¹²³ Vydáván členy Národně revolučního výboru (NERV); obsahoval obhajobu politiky Kominterny.

¹²⁴ *Národní hnutí pracující mládeže*: legální organizace levicově zaměřené mládeže; činná v letech 1938 – 1940; po likvidační schůzi, která se konala 8. dubna 1939, se stahuje do ilegality.

¹²⁵ Gestapo (*Gehaime Staatspolizei*) – Tajná státní policie. Součástí *Sicherheitspolizei* (bezpečnostní policie). Původně politická policie obdržela 1. října 1936 nové jméno: *Gehaime Staatspolizei* a stala se jedním z hlavních nástrojů nacistické moci. V českých zemích gestapo působilo od října 1938, nejdříve v okupovaném pohraničí.

¹²⁶ Emil Sirotek (1902 – 1944) – Narozen v Neundorfu u Pirny v Sasku, kde tehdy jeho otec pracoval jako kameník. Po ukončení obchodní školy ve Vídni byl zaměstnán jako úředník ve Vídni, v Praze, v Nýřanech, poté v Dobřanech a v roce 1928 se opět vrátil do Prahy. V roce 1934 se stal v Kolíně okresním tajemníkem KSČ a v roce 1937 se oženil s německou komunistkou, která emigrovala z nacistického Německa. Krátce po svatbě Emil Sirotek odejel do Španělska, kde se připojil k interbrigadistům, bojujícím zde proti fašismu. Po pádu Španělské republiky byl odvezen do koncentračního tábora ve Francii, po porážce Francie byl nacisty odvezen do Německa. Zde nejdříve pracoval jako tlumočnick, aby byl posláze přeložen do dolů v Sasku. Na podzim 1941 dostal dovolenou, a tak odejel do Mladé Boleslavi za svojí rodinou. Následně přešel do ilegality, skrýval se na různých místech v Praze a koncem roku 1941 odešel na Plzeňsko, kde působil jak ve II., tak ve III. ilegálním vedení strany. Dne 25. března 1943 ho však dopadlo gestapo a 24. dubna 1944 byl Emil Sirotek popraven v Drážďanech.

nejbližší spolupracovníky patřili především Josef Hrdlička¹²⁷, Antonín Burda, Karel Láska, Josef Tomčík, Karel Šmídl a František Bělohlávek.

Hlavními prioritami III. ilegální krajského vedení se stalo budování početné členské základny a příprava partyzánské války. Bylo obnoveno vydávání a šíření ilegálního tisku. Organizace se také snažila podporovat rodiny popravených a vězňených spolupracovníků, ukrývat pronásledované, provádět sabotáže a zpravodajskou činnost.

Klíčovým místem pro III. ilegální krajské vedení byly důležité závody jako například kaznějovská chemická továrna, hornobřízské kaolinky, doly Nýřanska, rokycanská slévárna a válcovna, plzeňská papírna, pivovary Prazdroj a Gambrinus nebo také Škodovka, která mezi nimi zaujímal výsadní postavení. Zde v rámci obvodní organizace II (ČsOV OK II)¹²⁸ působili pod vedením Antonína Burdy odbojoví pracovníci, kteří také zakládali skupiny na venkově v místě svého bydliště.

Jednou z těchto skupin byla nýřanská odbojová skupina zasahující až do Sudet. Byla založena na jaře roku 1941 škodovákem Václavem Boháčem. Spojení s III. ilegálním krajským vedením zajišťoval Antonín Burda; kontakt s Prahou měla na starosti jeho manželka Barbora Burdová, rozená Česáková. Dalšími významnými spolupracovníky, kteří se podíleli na založení této skupiny na Nýřansku, byli Václav Mařík a Josef Česák. Bylo zde ustaveno okresní vedení KSČ, ve kterém působili Václav Boháč, Alois Pálek z Tlučné, Alois Suchý z Touškova, Josef Weinfurt a Miloslav Budek. *„Okresní vedení mělo spojení s jednotlivými vedoucími desítek, jež byly vytvořeny v Nýřanech a v sousedních*

¹²⁷ Josef Hrdlička (1881 – 1944) – Narodil se v Přešticích na Plzeňsku a po dokončení školní docházky nastoupil jako obráběč kovů v plzeňské Škodovce. Komunistická strana ho provázela od svého založení, od roku 1925 byl za tuto stranu členem městského zastupitelstva Plzně. Za hospodářské krize byl ze Škodovky propuštěn a stal se jedním z čelních organizátorů hnutí nezaměstnaných. V roce 1933 byl v procesu společně s několika dalšími členy komunistické strany odsouzen za špionáž na devět let vězení, ale byl již v roce 1938 omilostněn. Po okupaci byl v rámci akce *Gitter* opět zatčen a poslán do koncentračního tábora Ostrov u Karlových Varů, ale po několika měsících byl kvůli těžké srdeční nemoci propuštěn. Po vyléčení začal organizovat, společně s Emilem Sirotkem a Antonínem Burdou ilegální krajskou odbojovou organizaci KSČ. Na jaře 1943 ho však gestapo opět zatkl. Byl odsouzen k smrti a 2. srpna 1944 popraven v Drážďanech.

¹²⁸ *„Hlavní součástí komunistického odboje na Plzeňsku byl tzv. Československý osvobozovací výbor (ČsOV), který se dělil na tři velmi široké obvody. In: Laštovka, Vojtěch. Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 54.*

obcích.“¹²⁹ V Nýřanech pracovali František Gotthard, Jan Soukup, Václav a Antonín Grohsové, František Koptík, Miloslav Budek a jiní. Vedoucím desítek byli v Nýřanech Václav Boháč, v Tlučné Alois Pálek, v Líních Josef Žáček a Václav Egermaier, v dole ve Zbůchu Josef Weinfurt, ve Vejprnicích Václav Telín, v Dobřanech Antonín Němec, v Holýšově Alois Kaiser, v Blatnici František Klír, v Kozolupech a Touškově Jaroslav Suchý a v Lhotě u Plzně Matyáš Vranovský a Vlasta Rybáčková. V nýřanském okrsku se členové skupiny soustřeďovali především na sabotáže: „*například na vyvážení vzácných kovů na „haldy“, vylévání oleje, porušování důlního zařízení, především těžních věží.*“¹³⁰ Dále zde probíhal tisk a distribuce ilegálních tiskovin, mezi významné činnosti patřilo shromažďování zbraní a finanční podpora rodin vězňených. Hlavní činnost tohoto okrsku probíhala v letech 1942 – 1943.

Podle instrukcí Antonína Burdy založil Alois Janda dne 15. srpna 1942 v Líních národně revoluční výbor. „*Jeho nejaktivnějšími členy se po Jandově boku stali škodováci Karel Koch, František Pokorný, Josef Žáček z Líní a Josef Hecler ze Sulkova. Ve skupině byli především Škodováci a horníci.*“¹³¹ Ve Vejprnicích byl vedle Josefa Boháče hlavním spolupracovníkem skupiny Josef Hromádka, který se stal vedoucím vejprnické komunistické buňky. Jejími dalšími členy byli František Bečvařík, Vojtěch Hromádka, Jan Mach, Josef Margot, Ferdinand Nosek a Václav Tuháček.¹³² Další skupina spjatá s nýřanským okrskem se nacházela v Tlučné. Jejími hlavními odbojovými pracovníky byli Alois Pálek, Jan Král, Vojtěch Kozák a Vasil Louda. Před touto skupinou pracovala v Tlučné skupina působící v součinnosti s Aksamitovým krajským vedením KSČ. Vedoucí této skupiny Josef Mestl a Jan Rudolf byli zatčeni již v září 1940 a posléze umučeni.¹³³

V březnu 1943 se gestapu podařilo zachytit stopu a započala rozsáhlá zatýkácká akce, která měla za cíl rozbít komunistický odboj na Plzeňsku. Dne

¹²⁹ **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 63.

¹³⁰ **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 63.

¹³¹ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 103.

¹³² **Fišer Jaroslav, Laštovka Vojtěch.** *Nikdo nebude zapomenut.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1985. s. 120.

¹³³ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 107-108.

25. března 1943 byl zatčen Emil Sirotek. Hned následující den si příslušníci gestapa přišli do chemického závodu v Kaznějově pro Karla Šmídla. Tomu se podařilo uniknout, ale jeho otec František Šmídl takové štěstí neměl. Zásah proběhl také v době konání ilegální schůzky v bytě Antonína Burdy na Karlově. Antonínu Burdovi se podařilo utéci, ostatní však byli zatčeni. Manželka Antonína Burdy byla mučena, a posléze spáchala sebevraždu. V dubnu 1943 byli zatčeni další významní představitelé komunistického odboje na Plzeňsku a mnozí ti, kteří zatím unikali, byli dopadeni. III. ilegální krajské vedení bylo postupně drceno. Mnoho jeho členů bylo umučeno, popraveno nebo posláno do koncentračních táborů, především do Buchenwaldu.

Další významná skupina, která byla napojena na III. ilegální krajské vedení ve Škodových závodech, působila na Staňkovsku¹³⁴. V září 1942 staňkovský učitel Ladislav Ropp, „škodovák“ Karel Herian z Čermné, Josef Fišer a Josef Peteřík položili základy ilegální skupiny. Skupina rozvíjela rozmanitou činnost, především šířila komunisticky orientované ilegální tiskoviny¹³⁵, podporovala rodiny zatčených, prováděla sabotáže a pomáhala válečným zajatcům internovaných v zajateckém táboře v Holýšově. Poté, co byl Ladislav Ropp zatčen a posléze popraven, přešlo vedení na Josefa Springera, člena odboje ve škodovácké dílně „*Apretura I*“. Tato skupina byla definitivně rozbita v květnu 1943.

Nezávisle na III. ilegálním krajském vedení operovala od září 1942 do listopadu 1943 na území stranického kraje také organizace Karla Sobotky, která v době svého vzniku rozvíjela svoji činnost ze své centrály na území středních Čech. Na jaře 1943, po zatčení Emila Sirotky, měla tato organizace pomoci nahradit utrpěné ztráty. Tomuto plánu ale učinilo přítrž propuknutí tzv. chrástecké aféry. Dne 8. listopadu 1943 zatklo Karla Sobotku gestapo a posléze zajistilo dalších dvě stě osob z Chrástu, Koterova, Plzně a dalších obcí. Organizace se z tohoto zatýkání již nikdy zcela nevzpamatovala. Tyto události nakonec významně přispěly k pádu III. ilegálního ústředního vedení v létě 1944.

V průběhu roku 1944 se organizace Bojových skupin (BS), která byla původně napojena na Sirotkovu síť národně revolučních výborů, pokoušela o

¹³⁴ Skupina působila ve Staňkově, Neuměři, Kerchlebech, Holýšově, Kvíčovicích a v Dolní a Horní Kamenici.

¹³⁵ *Rudé právo, Čas, Dělnické noviny*

kontakt s centrálními pražskými organizacemi: *Aktiv*¹³⁶, *IV. prozatímní ilegální ústřední vedení KSČ*, *Plamen svobody*¹³⁷ a *Předvoj*. Opravdové vzkříšení organizace stranického kraje se však již neuskutečnilo.

Přesto, že plzeňské komunistické odbojové hnutí utrpělo nepoměrně velké ztráty a na konci války bylo téměř rozprášeno, vyšlo z tohoto období jako pomyslný vítěz. Ve válečných letech totiž popularita komunistické teorie prudce vzrůstala. Průmyslová a vždy převážně levicová Plzeň a okolní obce postupně přecházely z tábora sociální demokracie do tábora komunistů.¹³⁸

4.5.2.2. Národní hnutí pracující mládeže (NHPM)

Národní hnutí pracující mládeže vzniklo v návaznosti na druhorepublikovou Národní stranu práce¹³⁹. Původně bylo hnutí velice úzce spjato především s bývalou sociálně-demokratickou stranou, ale díky členům z bývalého Svazu mladých v republice československé a KSČ a v atmosféře nepříznivého vnitropolitického vývoje se tato skupina postupně radikalizovala. V západních Čechách disponovalo NHPM širokou členskou základnou, pod vedením krajské trojky Jaroslava Koči, Rudolfa Nováčka a Jana Sladkého působili například Josef Kolečko, Vladimír Levora, nýřanský rodák Václav Mařík, Miloslav Moulis, Vladimír Ptáčník, Ivan Sládek nebo Miloslav Sýkora. „*Jaroslav Koča vybudoval se svými spolupracovníky v krátké době organizace v šestnácti okresech. Skupiny NHPM byly např. ustaveny*

¹³⁶ *Aktiv* – součást komunistického odbojového hnutí, která byla částí komunistického hnutí a původně tvořila skupinu kolem pracovníka *Národního hnutí pracující mládeže* (NHPM) Gustava Treitnera. Podařilo se jí vystavět poměrně propracovaný systém základních organizací a buněk, především v pražských závodech a v pražských obvodech Břevnov, Holešovice, Jinonice, Košíře a Libeň. Organizace se soustředila především na propagandistickou činnost, vydávala časopis *Do boje*, *Zprávy*, *Rudý aktiv* a velmi rozšířený *Aktiv*, postupně se mezi její činnosti zařadily sabotáže, podpora partyzánského hnutí a zřizování revolučních národních výborů.

¹³⁷ *Plamen svobody* – komunistická odbojová organizace. Její členové se rekrutovali například z pracovníků pražských průmyslových podniků, ruzyňského letiště, zaměstnanců pošty na nádraží Praha – střed a zaměstnanci firmy Standart – Elektrik. Skupině se dostalo gestapo na stopu v průběhu roku 1944 a na začátku dalšího roku proběhlo rozsáhlé zatýkání.

¹³⁸ Důvody byly různé: komunistická strana, která byla v té době zakázána, se na rozdíl od sociálně-demokratických politiků nezdiskreditovala v době trvání druhé republiky (např. Luděk Pik musel přistoupit na mnoho kompromisů) a zároveň velmi usnadňovala bývalým sociálním demokratům vstupovat do jejich řad. Komunisté dále mohli těžit z vojenských úspěchů Sovětského svazu a existence národní fronty s komunisty v exilu.

¹³⁹ Jedna ze dvou legálních stran v období druhé republiky, která vznikla jako levicová alternativa k Straně národní jednoty. 11. prosince 1938 se konal ustavující sjezd a předsedou byl zvolen Antonín Hampl. Strana zanikla po 15. březnu 1939.

ve Skvrňanech, na Karlově, ve Vejprnicích, v Tlučné, v Líních, v Nové Vsi, ve Starém Plzenci, v Rokycanech, v Radnicích, ve Staňkově¹⁴⁰ a jinde.“¹⁴¹

Organizace, jejíž program obsahoval mimo nesouhlasu s okupací Československa a boje za národní osvobození a proti germanizaci také boj proti zhoršování životních podmínek dělníků, se soustředila především na distribuci centrálních (*V boj, Rudé právo*) a částečně i vlastních (časopis *ISNO*¹⁴²) tiskovin z tiskáren v Plzni a v Dolní Bělé. Dále se pak zaměřila na zpravodajství, shromažďování zbraní a organizaci demonstrací, jakými byly například demonstrace 28. října 1938 na dnešním náměstí T. G. Masaryka v Plzni nebo 28. října 1939 na náměstí v Domažlicích.

Gestapo díky nedostatečné konspiraci členů skupiny poměrně brzy proniklo do struktury organizace, a již v prosinci 1939 si připsalo první úspěchy. Svoji likvidační činnost dokončila venkovní služebna gestapa v Plzni během jara a léta 1940¹⁴³.

4.5.2.3. Schmoranzova skupina¹⁴⁴, tzv. tiskoví referenti¹⁴⁵

Zpravodajská skupina nesoucí jméno šéfa tiskového odboru předsednictva ministerské rady dr. Zdeňka Schmoranze se začala konstituovat z akutní potřeby informací, které by mohl ve svém snažení využít jak domácí, tak především zahraniční odboj. Její počátky spadají do období po 15. březnu 1939, kdy vznikala za plného vědomí tehdejšího ministerského předsedy gen. Aloise Eliáše a za klíčového přispění některých předních pracovníků ČTK¹⁴⁶, především Arnošta Bareše a také náčelníka štábu hlavního velitelství Obrany národa plk. gšt. Čenka Kudláčka.

¹⁴⁰ Na Staňkovsku působil Jaroslav Fišer.

¹⁴¹ **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 46.

¹⁴² *Informační služba národního osvobození*

¹⁴³ Téměř všichni členové NHPM putovali do věznice Ebrach v Bavorsku.

¹⁴⁴ Označení skupiny podle: **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 46.

¹⁴⁵ Označení skupiny podle: **Kroupa, Vratislav a kol.** *Český antifašismus a odboj.* Praha: Naše vojsko, 1988. s. 417.

¹⁴⁶ Československá tisková kancelář

Již v květnu 1939 byla vybudována důmyslná síť, jež se skládala z důstojníků rozpuštěné československé armády, kteří byli strategicky rozmístěni do nových funkcí tiskových referentů při okresních úřadech¹⁴⁷.

Plzeň patřila díky Škodovým závodům a svému statutu důležitého železničního uzlu mezi priority organizace. V srpnu 1939 však byla skupina prozrazena a většina jejích členů zatčena.

4.5.2.4. Skupina V boj

„Modelový příklad geneze vzniku odbojové skupiny představoval okruh bývalých legionářů a vojáků, která se zapsala do historie českého odboje zejména jako vydavatelské a kolportážní centrum ilegálního časopisu V boj¹⁴⁸. Hned po okupaci se v bytě bývalého francouzského legionáře Josefa Škaldy v Budečské ulici na Vinohradech sešli zakladatelé „Družstva v prvním sledu“, aby složili slavnostní přísahu.“¹⁴⁹ Tato odbojová organizace posléze začala vydávat ilegální časopis *V boj*, jehož náklad rychle rostl a posléze byl distribuován na celém území Čech a částečně i Moravy. Pražský náklad brzy přestal dostačovat, a tak na území protektorátu vznikly v řadě měst místní nakladatelství.

V Plzni tuto skupinu tvořilo přes čtyřicet členů, mezi nimiž byli její plzeňský zakladatel a bývalý legionář Jan Sýkora a zaměstnanci dráhy Josef Moulis, Antonín Mašl, Bedřich Jílek, Stanislav Meiner a Jindřich Pitterman. Na Nýřansku skupina působila ve Zbůchu pod vedením Františka Hrdiny a Jana Bláhy. Skupina se zaměřila na distribuci ilegálního tisku (časopisu *V boj* a tzv. „detektivek“) a shromažďování informací, především z prostředí ČMD, Škodovky a policejního ředitelství. V květnu 1940 se na stopu organizace dostalo gestapo a postupně ji rozbilo. Jan Sýkora, Josef Moulis, Antonín Mašl a Jindřich Pitterman byli popraveni.

4.5.2.5. Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ)

Jako další organizace, která ideově navazovala na prvorepublikovou sociální demokracii, působil v Plzni Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ). Kromě velmi

¹⁴⁷ Vzniklých 29. března 1939.

¹⁴⁸ U zrodu časopisu stál malíř a grafik Vojtěch Preissig.

¹⁴⁹ Gebhart Jan, Kuklík Jan. *Velké dějiny zemí koruny české*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. s. 249

těsné vazby na pražskou řídicí centrálu PVVZ spolupracovala organizace s pražským vedením Politického ústředí (PÚ).

Díky rozsáhlému zatýkání od května do října 1940 byla organizace ochromena a na její místo nastoupila již od jara 1940 do počátku roku 1941 skupina kolem Vladimíra Plišky ze Škodovky. V polovině roku 1941 vzniklo obdobně zaměřené uskupení vedené tajemníkem protektorátních odborů Karlem Sýkorou, které bylo ještě před vlastním rozvinutím činnosti na podzim roku 1941 zničeno gestapem.¹⁵⁰

Další organizací, která byla velmi úzce napojena na Petiční výbor Věrní zůstaneme byla skupina pod vedením plzeňského archiváře a historika Fridolína Macháčka. Její členové přicházející především z řad levicové inteligence se zaměřili hlavně na vykonávání zpravodajské činnosti. Předpoklad její úspěšné činnosti tkvěl mimo jiné v příslušnosti zakladatelského jádra organizace k zednářskému hnutí. Organizace měla výborný přehled o hlavních proudech v českém odboji a aktivně kooperovala s velkým počtem dalších ilegálních organizací. Na začátku okupace navázala spojení s odbojovou skupinou *V boj*, dále s vydavateli časopisu *Český kurýr*. Prostřednictvím Václava Patery spolupracovala skupina s vojenskou organizací Stanislava France¹⁵¹, která disponovala napojením na PVVZ¹⁵² i na ÚVOD¹⁵³. Do podzimu roku 1941 také působila prostřednictvím Jaroslava Kočárka ve prospěch pražské skupiny RU-DA¹⁵⁴ (Rudolf Císař).

Přestože řídicí centrály PVVZ i ÚVODu byly poměrně brzy rozbity, díky vynikající úrovni konspirace organizace pod vedením

¹⁵⁰ Podle autorů knihy *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*, pod vedením Ivana Martinovského, byla druhá plzeňská garnitura PVVZ, jež měla po rozbití organizace na jaře 1940 navázat na jejich práci, součástí Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD).

¹⁵¹ Odbojáři Eduard Fáměra, Oldřich Jirásek, Vítězslav Kutina, Eduard Nedvěd, Antonín Pela, Jan Růžička a Karel Valenta

¹⁵² Marie Čížková, Čeněk Šofferle

¹⁵³ Jiří Lorenz, Karel Volevecký

¹⁵⁴ Výrazně levicová organizace, kterou její zakladatel Rudolf Císař označil za pokračovatelku *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Organizace vyvíjela široké spektrum činnosti: distribuovala ilegální tiskoviny levicového zaměření, organizovala přesun uprchlých sovětských válečných zajatců, dodávala léky a potraviny vězňům v koncentračním táboře Dachau, podporovala rodiny vězňů a popravených. Velmi intenzivně pracovala v oblasti zpravodajství, své informátory měla i v úřadu K. H. Franka, zprávy zahraničnímu odboji pak odesílala vysílačkami *Sparta I* a *Sparta II*. Rudolf Císař byl gestapem zatčen v říjnu 1941, k poslednímu zatýkání vedení došlo v srpnu 1944.

Fridolína Macháčka pracovala pod vedením Přípravného revolučního národního výboru (PRNV) až do června 1944.

4.5.2.6. Sokolský odboj

Sokolové patřili mezi stavební kameny téměř všech odbojových skupin v plzeňské oblasti. Organizace postavená přímo a jen na členech Sokola vznikla na popud člena Sokolské revoluční rady Svatopluka Svobody. Ten členy této skupiny, zástupce z pošumavské, rokycanské a plzeňské župy¹⁵⁵, seznámil s programem organizace a také s nápadem pověřit vedením místonáčelníky sokolských žup, protože se dalo předpokládat, že starostové a náčelníci sokolských žup zatčení neuniknou. Tato skupina se aktivně podílela především na zpravodajské činnosti a na podpoře perzekuovaných a jejich rodin. Rozpuštění Sokola výnosem z 11. října 1941 její aktivity zastavilo.

František Dlesk později inicioval vznik pobočky sokolské odbojové organizace *Jindra* na Plzeňsku. Tato odbojová organizace vznikla na platformě zakázané Československé obce sokolské a mnozí z jejích členů na počátku okupace spolupracovali s Obranou národa. Své jméno odvozovala od křestního jména bývalého náčelníka Československé obce sokolské Jindřicha Vaníčka. V zahraničí skupina vystupovala pod názvem *Obec sokolská v odboji (OSVO)*. Do konce roku 1941 se organizaci podařilo navázat spojení se všemi bývalými sokolskými župami. Mezi její priority patřila podpora rodin perzekuovaných, napomáhání ilegálních přechodů hranice, shromažďování zbraní a zpravodajská a sabotážní činnost. Dále udržovala spojení s Ústředním vedením odboje domácího, s Petičním výborem Věrní zůstaneme a s jinými organizacemi. Často také aktivně spolupracovala s příslušníky desantů a podílela se také na přípravě atentátu na Reinharda Heydricha. Její činnost výrazně ochromilo zatýkání v roce 1942¹⁵⁶. To proběhlo na úrovni celého protektorátu a učinilo s konečnou platností přítrž další činnosti sokolského odboje na Plzeňsku.

¹⁵⁵ „K 31. 12. 1940 sdružovala Sokolská župa Plzeňská osmdesát devět jednot a tři pobočky s celkem 15 454 členy.“ In: **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 336.

¹⁵⁶ Byl také zatčen velitel organizace profesor Ladislav Vaníček.

4.5.2.7. Ústřední odboj domácí (ÚVOD)

Na jaře 1940 byly v Plzni položeny základy pobočky Ústředního odboje domácího (ÚVOD), jehož vznik iniciovaly spojky pražské centrály: student medicíny Václav Rusý a Vítězslav Dvořák. Tato skupina se měla brzy stát jednou z nejvýznamnějších odbojových skupin na celém Plzeňsku a podílet se mimo jiné i na zabezpečení a vlastním plnění úkolů západních desantů Anthropoid, Out Distance a Steel¹⁵⁷.

Významným počinem této organizace bylo zřízení záchytného přechovávajícího střediska v plzeňské městské nemocnici. Václav Rusý získal pro spolupráci primáře interny prof. MUDr. Františka Šimeru a asistenta MUDr. Viléma Hlinku. Podařilo se mu je přesvědčit, aby vyčlenili jedno lůžko pro vedoucí pracovníky odboje, kteří se byli nuceni skrývat před gestapem. Od léta roku 1941 do června 1942 nemocnicí postupně prošlo kolem třiceti odbojových pracovníků.

Členové této skupiny, starosta Radobyčic Karel Baxa, starosta Újezda u Plzně Vojtěch Rojík a Jaroslav Koukolík z bývalého policejního ředitelství, zajišťovali dokumenty a potravinové lístky pro pronásledované odbojáře. Mezi další priority organizace patřila zpravodajská činnost a distribuce ilegálních tiskovin. Koncem června 1942 proběhlo v Sedlci u Starého Plzeňce přezkoušení vysílačky, která byla sestrojena radioamatérem Františkem Pilným. Ještě téhož večera začala vysílat přímo ze Starého Plzeňce, aby byla následující den přepravena do Prahy ústřednímu vedení.

Velmi brzy po této úspěšné akci však gestapo zachytilo stopu a organizaci v západních Čechách rozprášilo. Ze sto dvaceti až sto třiceti zatčených členů západočeské organizace se jich celá třetina nedožila konce války.

¹⁵⁷ V letech 1939 – 1945 bylo londýnským ministerstvem národní obrany československé emigrační vlády na území protektorátu a Slovenského státu vysazeno třicet paraskupin, které čítaly osmdesát pět Čechů a Slováků. Paraskupina Anthropoid ve složení rtm. Jozef Gabčík a rtm. Jan Kubiš byl vysazen u Nehvizd u Prahy 29. prosince 1941, desant Out Distance ve složení npor. Adolf Opálka, des. asp. Ivan Kolařík a rtm. Karel Čurda 28. března 1942 v Ořechově u Telče a výsadek Steel s parašutistou svob. asp. Oldřichem Dvořákem 28. dubna 1942 v Požárech u Křivoklátu. Všechny tyto skupiny patřily mezi paraskupiny tzv. první operační vlny, které byly vyslány do protektorátu v letech 1941 až 1942.

4.5.2.8. Obrana národa (ON)

Mezi profesionálními vojáky zklamanými opakovanou kapitulací se našlo mnoho těch, kteří se rozhodli podílet na odboji. Již v prvních týdnech poté, co nacistická vojska vstoupila na území okleštěné republiky, se našli tací, kteří se pokusili využít organizačních struktur z doby před okupací.

Již v dubnu 1939 byly z pověření pplk. Josefa Balabána položeny základy západočeské odbočky Obrany národa (ON). Plk. Jan Vlachý a plk. Karel Dubovský vytvořili velitelství divize a následně čtyři okresní velitelství – pluky (Plzeň – východ, Plzeň – západ, Klatovy a Domažlice) a dva prapory (Rokycany, Klatovy). V návaznosti na momentální potřeby byly následně vytvořeny specializované podskupiny, mezi jejichž úkoly patřila například propagace (Jaromír Štěrba), sabotáže (Jaromír Libánský, Josef Matějka), zajišťování spojení (Václav Krofta, Robert Parvonič, Karel Roubal, Jan Rösch), zásobování (Jan Toman) nebo zpravodajství (Eugen Dosoudil, Antonín Eminger, Jan Placák, Svatopluk Svoboda). Mezi priority ON patřila vedle organizování odchodů do zahraniční armády také příprava na aktivní účast v očekávaném vojenském převratu. Právě z tohoto důvodu se členové ON zaměřili na shromažďování výzbroje a na zpravodajskou činnost¹⁵⁸. Třebaže předpoklad rychlého zvratu ve vojenském konfliktu se nakonec ukázal jako mylný, ON se brzy mohla pochlubit rozvětvenou organizační základnou. Navíc nezávisle na organizační struktuře západočeské divize ON působily v Plzni zbrojní a zpravodajská skupina Milana Bajera, později pod vedením Karla Planýrka a Jiřího Juránka, působících ve Škodových závodech, a zpravodajská skupina Bohumila Pytlíka, která byla napojena na PVVZ.

Přestože zatýkání, které probíhalo na konci roku 1939 a v prvním pololetí roku 1940, zasadilo Obráně národa těžkou ránu¹⁵⁹, spolupracující odbojové skupiny toto období přestály bez těžkých ztrát a mohly pokračovat ve své práci. Jednalo se především o odbojovou organizaci pplk. Jaroslava Weidmanna vytvořené na organizační platformě plzeňské odbočky Svazu československých záložníků a bývalých vojáků v Praze. Pplk. Jaroslav Weidmann a jeho nejbližší spolupracovníci

¹⁵⁸ Obrana národa na Plzeňsku disponovala informátory na klíčových postech. Mezi nejvýznamnější z nich patřili např. ing. Jan Placák a Antonín Eminger ze Škodovky nebo JUDr. Eugen Dosoudil a Ota Weiland z ředitelství drah v Plzni.

¹⁵⁹ Již v říjnu 1942 padlo v Berlíně třináct rozsudků smrti nad členy západočeské ON, dalších dvacet sedm jich bylo umučeno v později.

Jan Brůna, Josef Břečka, Jindřich Pavlík, František Pech, František Sigmund a Vladimír Vybíral úzce spolupracovali s Obranou národa a připravovali se na povstání, které očekávali nejpozději v roce 1942. V tomto roce byla ale většina z nich zatčena a následně popravena.¹⁶⁰

V práci pplk. Weidmanna pokračovali nezatčení členové skupiny rozptýlení do několika odboček po celém Plzeňsku. Nahradit původní skupinu pplk. Jaroslava Weidmanna se snažili také důstojníci z okruhu bývalého štábu československé 2. pěší divize. Valentin Pozdíšek, Ladislav Svoboda a Zdeněk Novák, kteří patřili k síti rekonstruované Obrany národa, byli v odboji zapojeni až do června 1944.

4.5.2.9. Druhá lehká tajná divize/Druhá tajná divize (2. LTD/2.LD)

Druhá lehká tajná divize/Druhá tajná divize (2. LTD/2.LD)¹⁶¹ byla další organizací, která měla zaplnit místo vzniklé po rozbití Obrany národa. Zakládajícími členy byli Jindřich Krejčík¹⁶², Miroslav Ferra a Josef Mattas, kteří působili v ilegálním hnutí poštovních zaměstnanců. Toto hnutí pak z iniciativy poštovního úředníka Jaroslava Krajtla z Prahy, vedoucího pražské skupiny Kapitán Nemo¹⁶³, začalo vytvářet propracovanou ilegální síť, která měla propojit zbytky předchozích organizací na Plzeňsku a vytvořit buňky nové.

¹⁶⁰ Viz *Popraviště Suchý důl ve Vejprnicích*.

¹⁶¹ Autoři knihy *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost* pod vedením Ivana Martinovského dělí plzeňskou expozituru pražské skupiny Kapitán Nemo na její civilní vrcholné koordinační složky, označované okupačními prameny jako Národní výbor v Plzni a na vojenské složky, která vznikla na základě výstavby československé 2. pěší divize, a jež se do dějin odboje zapsala jako 2. lehká divize nebo 2. lehká tajná divize. Autoři Jan Gebhard, Alena Hájková a Jan Kuklík v knize *2245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeneckém zápase českého lidu v letech 1939 – 1945* toto dělení neprovádějí. Rozhodnutí diplomanta označovat celou organizaci jako 2. tajnou divizi/2. lehkou tajnou divizi má napomoci k odlišení samotné organizace a Přípravného revolučního národního výboru, ve kterém vedoucí převahu postupně získávali členové jiných organizací.

¹⁶² 5. května 1945 dopoledne, jako hlava Revolučního národního výboru, převzal oficiální deklaraci moc v Plzni od německého wehrmachtu. 18. července 1945 zemřel při dopravní nehodě.

¹⁶³ Odbojová organizace, která byla založena po 15. březnu 1939 na základě iniciativy Karla Nejedlého, bývalého pracovníka šifrovacího oddělení československého ministerstva zahraničních věcí. Její centrum se nacházelo v Praze, působila v Čechách i na Moravě. Využívala organizační struktury *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Věnovala se rozmanité činnosti od šíření letáků, vydávání ilegálního časopisu *Kapitán Nemo*, organizace pomoci osobám v ilegalitě a jejich rodinám až po zpravodajskou činnost a sabotáže. Organizace zanikla počátkem roku 1943, díky rozsáhlým akcím gestapa. Někteří členové, kterým se podařilo policejnímu zatýkání uniknout, pokračovali v odbojové činnosti v rámci jiných organizací.

Druhá lehká tajná divize/Druhá tajná divize svoji činnost stavěla především na skutečnosti, že její členové byli většinou zaměstnanci spojů. „*Spojoval ji základní smysl a cíl existence 2. LTD, vyjádřený v úvaze, že až nadejde konec války a převrat, bude třeba zajistit plynulý a bezchybný chod všech odvětví spojů, která měla být schopna plně sloužit novým převratovým orgánům a československým ozbrojeným složkám. A v prvních dnech po převratu měly být spoje připraveny plnit požadavky orgánů státní moci v osvobozené zemi.*“¹⁶⁴ Než ovšem nadejde vytoužený konec okupace, hlavními úkoly skupiny bylo získávání zpravodajských informací, které byly posléze předávány do centra pražské skupině Kapitán Nemo, a provádění sabotáží.

Druhá lehká tajná divize/Druhá tajná divize „*od přelomu let 1942/1943 reprezentovala v Plzni a částečně i v západních a jihozápadních Čechách jediný rozsáhlejší a perzekučními vlnami výrazněji nezasazený odbojářský celek s občanskou a zejména nacionální orientací.*“¹⁶⁵ Štěstěna se ovšem obrátila ke 2. LD/2. LDT zády v polovině června 1944, kdy proběhlo v celém protektorátu rozsáhlé zatýkání. Venkovní služebny gestapa v Kladně, Klatovech a Plzni provedly úder, kterému padla za oběť převážná část skupiny. Jindřich Krejčík si v této těžké době do svého deníku poznamenal: „*Jen jediná okolnost se ukázala být vinna. Na nezdaru našich rozsáhlých příprav, na zatčení a smrti našich lidí – příliš dlouho to trvá.*“¹⁶⁶

Jindřich Krejčík a Miroslav Ferra naštěstí zatýkání unikli. Jindřichu Krejčíkovi se na počátku roku 1945 podařilo obnovit 2. LD/2. LTD. Posléze stanul v čele Přípravného revolučního národního výboru (PRNV)¹⁶⁷ v Plzni.

4.5.2.10. Skupina ETA a její tzv. úderná rota Jestřáb

Druhá lehká tajná divize/Druhá tajná divize spolupracovala s řadou dalších skupin. Kromě těsného napojení na pražské řídicí centrum se dostala do kontaktu

¹⁶⁴ Gebhard Jan, Hájková Alena, Kuklík Jan. *2245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeném zápase českého lidu v letech 1939 – 1945*. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů – Praha 1980 s. 178.

¹⁶⁵ Martinovský, Ivan a kolektiv. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 315.

¹⁶⁶ Gebhard Jan, Hájková Alena, Kuklík Jan. *2245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeném zápase českého lidu v letech 1939 – 1945*. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů – Praha 1980 s. 179.

¹⁶⁷ Viz *Odboj v závěrečné fázi války*

s plzeňskou skupinou ETA¹⁶⁸ a její tzv. údernou rotou Jestřáb¹⁶⁹, která představovala odnož organizace Miloslava Šáry *Kázeň – Odvaha – Statečnost*¹⁷⁰ a operovala v rámci celého protektorátu.

Úderná rota Jestřáb byla na svém počátku poměrně malá skupina. Později se rozrostla na skupinu o přibližně osmdesáti členech převážně z řad studentů a mladých dělníků. Členové organizace prováděli především špionáž a shromažďování zbraní, které většinou ukořistili od ozbrojených složek nacistické okupační moci. Aktivita této skupiny, mezi které patřily četné sabotáže, shromažďování zbraní a útoky na členy wehrmachtu, umožnily, že byla po válce jako jediná skupina na Plzeňsku oficiálně označena za partyzánskou skupinu.

Lví podíl na tomto uznání je jistě možné připsat samotným zakladatelům organizace Aloisi Chmelíkovi a Jiří Mäntlovi. V listopadu 1942 při průzkumu v plzeňských Doudlevcích, kde chtěli provést sabotáž na vlečce vedoucí do doudlevecké Škodovky, zastřelili v přestřelce dva příslušníky Schutzpolizei¹⁷¹. Koncem listopadu 1942 při obhlídce plzeňského letiště zastřelili v sebeobraně německého vojáka a strážného objektu. Později utopili v řece Mži další dva německé vojáky a jednoho člena wehrmachtu shodili do řeky Radbuzy z železniční lávky. Přestože v lednu 1944 Alois Chmelík při ústupu z jedné akce odhodil svůj plášť a boty, které pak gestapo vystavovalo ve výloze na plzeňském náměstí, zůstávali vedoucí členové zatýkáni ušetřeni. To se však mělo 12. června 1944 změnit. Oba vedoucí představitelé organizace byli společně se svými rodinami zatčeni a později popraveni. Toho dne byla také definitivně rozbita celá organizace ETA.

4.5.2.11. Skupina prof. PhDr. Jindřicha Čadíka¹⁷²

Na PRNV byly také napojeny další odbojové plzeňské skupiny kolem profesora historie Jindřicha Čadíka a policejního ředitele Josefa Meiner¹⁷³. Mezi své

¹⁶⁸ Václav Kuttan st., Antonín Mäntl, František Němec

¹⁶⁹ Alois Chmelík, Jiří Mäntl

¹⁷⁰ Také *Síla; KOS; původně Skupina P* (Pražský); vznikla na bázi zrušených Národních střeleckých gard a aktivně spolupracovala s Obranou národa.

¹⁷¹ Schutzpolizei (SCHUPO) Ochranná policie. Jedna ze složek nacistické pořádkové policie. Jejimi prioritami bylo hlavně zabezpečovat klid a pořádek a pronásledovat všechny, kteří by chtěli ohrožovat nacistický řád. Mezi její kompetence patřilo také pronásledování zběhů z pracovní či vojenské služby.

¹⁷² Vojtěch Laštovka tuto skupinu označuje jako „skupinu Čadík-Mainer“

¹⁷³ Josef Meiner také často využíval své funkce k intervenci ve prospěch pronásledovaných. Ohradil se například proti restriktivním zákrokům proti „žebrákům a tulákům“. In: **Martinovský, Ivan**

členy mohla počítat jak čelné představitele protektorátní správy, tak osobnosti hospodářského a kulturního života. Tato organizace v letech 1942 – 1943/1944 koordinovala vznik vrcholného orgánu lokálního odboje tzv. Přípravného revolučního národního výboru (PRNV) v Plzni a mimo jiné se podílela na udržení spojení mezi PRNV a Kamilem Kroftou. Mezi její další aktivity patřila především zpravodajská činnost, která byla prováděna pomocí důmyslné sítě informátorů. Mezi nejvýznamnější z nich patřili policejní ředitel JUDr. Josef Meiner, Václav Henžlík, škt. Josef Erlebach, Josef Aschenbrenner a ředitel výzkumného ústavu Škodových závodů ing. Jaroslav Kočárek.¹⁷⁴ Výsledky této špionáže byly prostřednictvím PRNV v Praze předávány představitelům zahraničního odboje v Londýně. V polovině roku 1944 se na stopu skupiny dostalo gestapo a většina jejich členů byla zatčena.

4.5.3. Odbojové hnutí na Plzeňsku ve své závěrečné fázi

Do konečné fáze války odbojové hnutí na Plzeňsku vstupovalo ve velmi oslabeném stavu. Ke konci roku 1944 byly úder gestapa zasaženy téměř všechny složky jak komunistického, tak demokratického odboje.

Přesto se kolem poloviny roku 1944 začal odboj opět aktivizovat. Vznikaly nové skupiny, jejichž hlavním cílem byla příprava na závěrečné ozbrojené střetnutí. Mezi tyto organizace se zařadily např. *Niva* na Domažlicku, *Kolo na střele* na Plasku nebo *Bílá růže* v Nýřanech¹⁷⁵. Došlo také k zesílení sabotážních akcí ve Škodovce. Na Nýřansku se o obnovení činnosti snažili ti členové komunistické skupiny Václava Boháče, kterým se podařilo vyhnout zatčení. Vydávali ilegální časopis „*Čechové, do boje za národní osvobození*“, který vycházel v nákladu sto výtisků. Vedoucím skupiny se stal Josef Weinfurt, který byl také pověřen vydáváním časopisu. Dalšími prioritami skupiny bylo získávání zbraní a rozšiřování členské základny, která měla být připravena na povstání.

Důležitou událostí posledního roku války se stala stávková hnutí na dole Krimich II v Tlučné, ke které došlo 15. května 1944.

a kolektiv. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. s. 338.

¹⁷⁴ Ing. Jaroslav Kočárek po svém zatčení v terezínské pevnosti spáchal sebevraždu. Blíže viz **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujících lidí Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959.

¹⁷⁵ Viz *Partyzánská skupina Bílá růže (Činnost Trampské partyzánské Zimní brigády)*

Již v průběhu roku 1944 byla založena komunistická organizace Bojových skupin vedená plaským učitelem Antonínem Patejdlem. Této skupině se podařilo navázat kontakt se skupinou plzeňských železničářů pod vedením Eduarda Kopáčka a také s komunisty ve Škodových závodech, kde se posléze prostřednictvím dělníků podařilo navázat spojení s odbojovými uskupeními v Nýřanech, v Domažlicích, Rokycanech, Holoubkově a ve Staňkově. Členové Bojových skupin se ve své činnosti soustřeďovali především na šíření tiskovin propagující komunismus¹⁷⁶ a posléze na shromažďování zbraní a celkovou přípravu na povstání. Na úplném konci války organizace Bojových skupin intenzivně jednala s Revolučním národním výborem v Plzni¹⁷⁷.

PRNV byl v Plzni konstituován 14. dubna 1945 a do jeho čela se postavili Jindřich Krejčík, velitel 2. LD/2. LTD, a Jaromír Hrbek, člen České národní rady. PRNV měl vytvořit zastřešující orgán odbojových hnutí a posléze sladit jejich postup v očekávaném povstání. Přestože členové 2. LD/2. LTD početně tvořili většinu skladby PRNV, mocenskou převahu zde pomalu, ale jistě, získávali reprezentanti Revolučního odborového hnutí (ROH)¹⁷⁸, České národní rady (ČNR)¹⁷⁹ a KSČ. *„Představitelům 2. LD/2. LTD a spolupracujících místních odbojových skupin (vedení III. kraje DTJ, Kolo na Střele, Přemyslovci, skupina Eduarda Kotory¹⁸⁰), které se ovšem výrazněji aktivizovali až v závěru války, v podstatě připadla úloha symbolizovat kontinuitu nového orgánu (PRNV) s odbojem.“*¹⁸¹ Po vypuknutí povstání v Plzni dne 5. května 1945 PRNV fungoval jako koordinační orgán odboje.¹⁸²

Na Nýřansku se na povstání velkou měrou podíleli bývalí členové Boháčovy ilegální skupiny, kterým se podařilo navázat spojení s Revolučním národním výborem v Plzni. Dne 5. května 1945 byly ve většině obcí v kraji ustaveny národní

¹⁷⁶ Vedení BS vydávalo list *„Korespondence“*

¹⁷⁷ Revoluční národní výbory byly založeny v lednu 1945 ve Zbůchu a Líních.

¹⁷⁸ Ilegální odbojová organizace sdružující odborové pracovníky, kteří aktivně bojovali proti nacismu.

¹⁷⁹ Vrcholný koordinační orgán, který stál v čele domácího odboje od léta 1944 do dubna 1945.

¹⁸⁰ Eduard Kotora byl původně člen skupiny pplk. Weidmanna.

¹⁸¹ **Martinovský, Ivan a kolektiv.** *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha, Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, Archiv města Plzně 2007. Srovnej *„Komunisté byli v plzeňském revolučním výboru zastoupeni početněji než sociální demokraté či národní socialisté, což odráželo zásadní změny v rozložení politických sil v kraji.“* In: **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 124.

¹⁸² Viz *Poslední dny války a osvobození*

výbory.¹⁸³ Také začalo spontání osvobozování válečných zajatců držených v zajateckých táborech¹⁸⁴. Večer dorazila, na cestě na Plzeň, do Horšovského Týna americká armáda.¹⁸⁵

¹⁸³ V Rokycanech, Chrástu, Zbirohu, Kralovicích, Kaznějově, Plasích, Blovicích, Nepomuku, Přešticích, Dobřanech (v čele s Antonínem Němcem), Merklíně, Staňkově, Klatovech, Kdyni, Domažlicích, Nýřanech (Jaroslav Rejthar, Václav Kaňák, Šimon Zíma, Stanislav Svoboda, Václav Müller) Zbůchu (vedený Josefem Weinfurtem) a Liních.

¹⁸⁴ Ve Zbůchu organizoval Josef Weinfurt osvobozovací akci v místním zajateckém táboře. Dne 5. května 1945 byl osvobozen Holýšov.

¹⁸⁵ Viz *Poslední dny války a osvobození*

5. Život a odboj na Nýřansku (Plzeň – sever)

„Okres Plzeň – sever byl vytvořen územní reorganizací dnem 1. července 1960 z částí okresů Plasy, Plzeň – venkov, Stříbro a menších částí okresů Podbořany, Stod a Toužim. Každá část tvořící nový územní celek okresu Plzeň – sever, měla vesměs zcela odlišný politicko-hospodářský i národnostní vývoj.“¹⁸⁶

Nýřansko¹⁸⁷, součást tohoto okresu, se díky svému nerostnému bohatství stalo oblastí se zemědělsko-průmyslovým zaměřením.¹⁸⁸ A právě průmyslový charakter regionu, uhelné doly a velké procento populace pracující v továrnách plzeňských Škodových závodů, později definovaly zaměření organizovaného odboje, který získával levicový, převážně komunistický, charakter. Organizované složky demokratického odboje zde nechyběly, ale jejich řídicí centrum se nacházelo většinou v nedaleké Plzni. Nezastupitelnou roli v této oblasti ovšem sehrál odboj spontánní, který spočíval v neochotě podřídit se nepřátelské, nelidské moci a velmi často v podání pomocné ruky pronásledovaným nepřátelům nacistické zvěle.

5.1.1. Skupiny demokratického odboje na Nýřansku

Mezi skupiny demokratického odboje, které svou působností zasahovaly na Nýřansko, patřila především skupina *V Boj* a vojenská skupina *ÚVOD* (*Ústřední vedení odboje domácího*).

Podle zprávy jednoho z vedoucích pracovníků *ÚVODu* škpt. Stanislava France¹⁸⁹ působila skupina v Nýřanech a Holýšově pod vedením

¹⁸⁶ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

¹⁸⁷ Výčet obcí spadajících do oblasti Nýřanska se u tohoto volně vymezeného regionu v různých pramenech liší. Podle Vojtěcha Laštovky se jedná o obce Nýřany, Tlučná, Zbůch, Vejprnice, Dobřany, Blatnice, Touškov, Lhota u Dobřan, Líně, Radčice, Křimice, Holýšov, Losiná, Nová Ves, Mantov a Chotěšov.

¹⁸⁸ **Laštovka Vojtěch, Němec Václav, Stránský Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986. s. 97.

¹⁸⁹ Škpt. Stanislav Franc vstoupil do armády v roce 1919 jako aktivní poručík a byl přidělen na Slovensko, odkud se po vzniku Slovenského štátu vrátil zpátky do Čech. Po návratu začal pracovat jako tajemník střední školy v Plzni a zároveň se zapojil do odbojové činnosti. Již v roce 1940 musel z práce ve škole kvůli nedostatku času odejít. Jako krycí zaměstnání zvolil místo důvěrníka pojišťovny Corona, kde ale ve skutečnosti vůbec nepracoval. Pro svoji ilegální činnost byl zatčen 2. prosince 1942 a odsouzen k osmnácti měsícům vězení. Po odpykání svého trestu byl propuštěn, ale 30. dubna 1944 byl znovu zadržen a obviněn z velezrady, konkrétně z vojensko-průmyslové špionáže. Dobu do konce války strávil v policejním vězení v Plzni a v Malé pevnosti Terezín. In: Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku

Františka Dleska¹⁹⁰, který členy organizace našel převážně mezi příslušníky plzeňské sokolské župy¹⁹¹. Jejich odbojová činnost se zaměřila především na provádění sabotáží na železnici; v rejstříku aktivit skupiny Františka Dleska však nechyběla ani činnost zpravodajská.¹⁹²

V přímém napojení na špkt. Stanislava France pracoval od září 1939 do konce roku 1942 úředník důchodkové reformy v Plzni Václav Baloun z Vejprnic. Ten dodával špkt. Francovi zprávy týkající se stavu letectva v Plzni, stavby leteckých budov a zařízení letiště na Borech u Plzně, zprávy o dislokaci německé posádky v Plzni, o vojenských transportech na trati Plzeň – Cheb a také o „stavbě kamufláže Škodových závodů plzeňských u Vochova u Plzně“. Jeho činnost ale končí zatčením špkt. France dne 2. prosince 1942.¹⁹³

Skupina *V Boj*¹⁹⁴ na Nýřansku byla v prvních letech války napojena prostřednictvím svého vedoucího Jana Bláhy ze Zbůchu na organizace v Plzni. Jan Bláha nejdříve pracoval pod vedením plukovníka Dubovského a majora Metlického, ale po rozsáhlém zatýkání v květnu 1940 byla skupina v Plzni de facto rozbita. Obnovení své činnosti na Nýřansku se organizace dočkala v průběhu roku 1941. Další z vedoucích skupiny František Hrdina ze Zbůchu popisuje činnost skupiny v tomto období: „Zároveň jsme byli vyzváni k podpoře rodin po zatčených a odvěčených Čěších. Podařilo se nám odváděti nemalé částky po celý ten čas až do roku 1944 k rukám napřed Jana Bláhy, až do jeho zatčení 3. listopadu 1944, a pak Adolfa Zázvorky ze Zbůchu. Práce dále spočívala v přejímání a rozšiřování tiskovin.“¹⁹⁵ Mezi členy skupiny patřili například Václav Franta, Rudolf Lokajíček a Stanislav Svoboda z Nýřan, dále Jan Arner, Jaroslav Havelka,

(1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 9: *Vojenská skupina ÚVOD v Plzni*

¹⁹⁰ František Dlesk byl zatčen v roce 1942 jako župní sokolský činovník v Plzni. Kvůli své činnosti v ilegální odbojové skupině v Plzni byl souzen pro velezradu a odsouzen lidovým soudem v Berlíně k smrti. V roce 1944 byl popraven. In: Archiv města Plzně, fond: Sbirka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Vojenská skupina ÚVOD v Plzni*

¹⁹¹ Viz *Sokolský odboj*

¹⁹² Archiv města Plzně, fond: Sbirka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 9: *Vojenská skupina ÚVOD v Plzni*

¹⁹³ Archiv města Plzně, fond: Sbirka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 9: *Vojenská skupina ÚVOD v Plzni*

¹⁹⁴ Viz *V boj*

¹⁹⁵ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296: *Svoboda Josef a Boháč Ladislav*

Josef Hecler, Karel Kočárek, Karel Koch, František Kydlíček, František Nový, František Pokorný, Josef Toman a František Zavřel z Líní. Organizace získávala své spolupracovníky také v řadách pracovníků uhelných dolů a Škodových závodů, díky kterým skupina mohla provádět sabotáže přímo v těchto podnicích a získávat materiál k dalším druhům odbojové činnosti, například sabotážím na železnici.¹⁹⁶

Napojení do Škodových závodů skupina získala prostřednictvím svého vedoucího Karla Kocha z Líní, narozeného dne 2. září 1916. Karel Koch pocházel z hornické rodiny, v rodinné tradici však nepokračoval. Po absolvování obecné a měšťanské školy se vyučil řezníkem a poté pracoval v Plzni. V roce 1941 byl pracovním úřadem přeřazen do škodováckých hutí jako pomocný dělník. Zde se na úseku výroby oceli zapojil pod vedením Emanuela Michla do odbojového hnutí. Současně působil v Líních jako vedoucí skupiny. Protože před válkou absolvoval vojenskou prezenční službu a byl současně nadšeným sportovcem, mohl využít svých zkušeností, a tak členy své skupiny cvičil v bojových dovednostech. Po válce se zjistilo, že také vlastnil vojenskou pušku.¹⁹⁷

Mezi nejbližší spolupracovníky Karla Kocha patřil František Pokorný z Tlučné, narozený dne 16. března 1920, který pracoval jako brusič v nářadovně ve Škodových závodech. Jeho úkolem bylo především shromažďování finančních prostředků. Intenzivně se podílel také na protinacistické propagandě. Skupina postupně získala napojení na III. ilegální krajské vedení KSČ, do jehož struktur se začlenila prostřednictvím Antonína Burdy. Skupina díky těmto kontaktům získala především „*informace o organizaci odboje, letáky a další tiskoviny.*“^{198 199}

Na jaře 1943 proběhlo rozsáhlé zatýkání v rámci III. ilegálního krajského vedení KSČ a v návaznosti na toto zatýkání došlo i na mnohé členy Kochovy skupiny. Karel Koch byl zatčen gestapem 7. května 1943 přímo v průběhu odpolední

¹⁹⁶ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296: *Svoboda Josef a Boháč Ladislav*

¹⁹⁷ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

¹⁹⁸ Do jaké míry se bývalá organizace *V Boj* na Nýřansku začlenila do struktur III. ilegálního krajského vedení KSČ, nevyplývá z pramenů příliš jasně. Karel Koch a František Pokorný prokazatelně spolupracovali s Antonínem Burdou, naproti tomu v soupisu zatčených (NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296: *Svoboda Josef a Boháč Ladislav*) je mezi důvody jejich zatčení uvedeno zapojení do organizace *V Boj*. Vojtěch Laštovka v knize *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům* skupinu rovnou řadí ke komunistickému odboji.

¹⁹⁹ Viz *Ilegální krajské vedení Komunistické strany Československa*

směny ve Škodovce. Vězněn byl v Plzni, v Budyšíně a nakonec v Drážďanech, kde byl 2. června 1944 odsouzen k trestu smrti. Ten byl vykonán dne 17. srpna 1944.²⁰⁰

Dne 2. června 1943 zatkl gestapo i Františka Pokorného. Z vězení v Plzni putoval do Terezína a poté do koncentračního tábora Buchenwald, kde 10. ledna 1944 zemřel.²⁰¹

5.1.2. Komunistický odboj na Nýřansku

Ihned po vstupu nacistických vojsk začala v Tlučné vznikat komunistická odbojová skupina, která působila v součinnosti s II. ilegálním krajským vedením KSČ Karla Aksamita. Tato skupina pracovala pod vedením Josefa Mestla a Jana Rudolfa. Člen této skupiny Václav Behenský²⁰² vzpomíná v dopise, který popisuje jeho odbojovou činnost, že stejně jako jiní, gestapem hledaní, komunisté utekl ihned po záboru Sudet do Česko-Slovenska: „*Soudruzi, tehdy věrní komunisté, se odstěhovali do obce Tlučné, Josef Šůla do Vejprnic a Josef Niedermaier a Emil Jelínek se odstěhovali do obce Stupno – Břasy.*“²⁰³

Po vstupu německých vojsk a zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl Behenský spolu s dalšími komunisty z Tlučné, konkrétně s Josefem Mestlem, Janem Rudolfem a Josefem Kaslem, dne 17. března 1939 zatčen a po třech dnech vězení propuštěn. Toto zatčení ale skupinu od budoucí činnosti neodradilo. Josef Niedermaier a manželé Jelínkovi začali organizovat komunistický odboj v místě svého nového bydliště na Břasku a posléze začali navštěvovat i svoje kolegy v Tlučné: „*Scházeli jsme se v hostinci u občana Václava Hájka a tam soudružka Jelínková a soudruh Niedermaier nám dávali letáky a ilegální tiskoviny k dalšímu rozšiřování a pokyny, jak máme organizovat sbírky a rozdávat letáky atd. Tyto tiskoviny měli uschovány v řídítkách jízdního kola.*“²⁰⁴ Činnost skupiny však neměla dlouhého trvání. Již v únoru 1940 byl zatčen Josef Niedermaier, v září 1940 došlo k zatčení Emila Jelínka a vedoucího skupiny Jana Rudolfa.²⁰⁵ Podle tvrzení

²⁰⁰ NA v Praze, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²⁰¹ NA v Praze, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²⁰² Narozený 4. března 1898 v Nýřanech, horník.

²⁰³ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

²⁰⁴ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

²⁰⁵ Václav Behenský uvádí, že k zatčení Josefa Niedermaiera došlo v březnu, stejně tak k zatčení manželů Jelínkových, datum zatčení Jana Rudolfa neuvádí. Zatčení horníka Josefa Niedermaiera je

Václava Behenského to byl právě Jan Rudolf, kdo při výslechu gestapem podlehl a uvedl jména Behenského, Josefa Šůly, Josefa Mestla a Josefa Kastla. Všichni byli zatčeni v září 1940.²⁰⁶

Dobu do listopadu 1942 pak strávili v plzeňské věznici Bory. Václav Behenský zde strávil sedmáct měsíců na samotce: „*Byla to msta za to, že jsme si s Martinem Šmucrem, který bydlí v Kozolupech u Plzně, zahvízdali spoluvězňům internacionálu, když jsme chodbaři nesli špínu na nádobí po dlouhé chodbě.*“²⁰⁷ V listopadu 1942 byl spolu s dalšími vězni odvezen do Drážďan, kde byl obžalován „*z přípravy k velezradě*“. Dne 17. března 1943 pak proběhl proces u vrchního zemského soudu v Drážďanech s Aloisem Zehrubským z Újezdu a Janem Rudolfem, Václavem Behenským, Josefem Mestlem a Josefem Kaslem z Tlučné.²⁰⁸

Josef Niedermaier byl odsouzen k smrti a popraven v Berlíně. Josef Šůla, Emil Jelínek i Jan Rudolf zemřeli ve vězení. „*Josef Mestl, bývalý horník byl za čas propuštěn a zakrátko zemřel*“²⁰⁹.²¹⁰ Behenský dodává: „*Josef Kasl, který bydlí v Doubravě u Nýřan, a já jsme se vrátili domů s podlomeným zdravím. Nejvíce trpím nervovou chorobou, neboť sedmnácti měsíční samovazbou jsem zažil mnoho trpných chvil, o kterých může vypravovati jen ten, kdo něco podobného zažil, nehledě k častému týrání.*“²¹¹ Václav Behenský byl propuštěn dne 30. března 1943.²¹²

Nová skupina komunistického odboje v Tlučné pracovala v součinnosti s III. ilegálním krajským vedením KSČ v Plzni. Mezi její vedoucí členy patřili Alois Pálek, Jan Král, Vojtěch Kozák a Vasil Louda. Tato skupina spolupracovala také s Václavem Boháčem a Antonínem Burdou.

Po zřízení III. ilegálního vedení KSČ pod vedením Emila Sirotky začalo budování rozsáhlé sítě členů komunistického odbojového hnutí na celém Plzeňsku. Antonín

datováno dne 16. února 1940, zatčení sklenáře Jana Rudolfa dne 1. září 1940, horníka Emila Jelínka dne 5. září 1940, stejně jako Josefa Mestla a horníka Josefa Šůly. In: NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2097, *Laštovka Vojtěch: seznam zatčených*

²⁰⁶ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2097, *Laštovka Vojtěch: seznam zatčených*

²⁰⁷ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

²⁰⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

²⁰⁹ Josef Mestl zemřel 2. dubna 1943.

²¹⁰ *Kronika obce Tlučná*, str. 31

²¹¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

²¹² VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 517/11, *Václav Behenský*

Burda navázal v rámci obvodní organizace II (ČsOV OK II)²¹³ spojení s dalšími odbojovými pracovníky na Nýřansku. Byl zřízen nýřanský okrsek, do jehož obvodu spadaly skupiny v Nýřanech, Tlučné a Vejprnicích. Členové tohoto okrsku disponovali těsným napojením na skupiny ve Zbůchu, Dobřanech, v Městě Touškov, Blatnici, Mantově, Chotěšově a Holýšově. Aktivitu skupiny popisuje její člen Josef Šesták působící v té době v Městě Touškov: „Činnost jejich spočívala v rozšiřování výtisku „Rudého práva“, v přesvědčování, sabotážích a podáváním různých důležitých vojenských zpráv ústřednímu vedení v Plzni. Naše skupiny měly pevně stanovený cíl: pracovat pro svržení nacismu jakýmkoliv způsobem.“²¹⁴ Vedoucím skupiny v Nýřanech se stal soustružník kovů ve Škodových závodech Václav Boháč, narozený dne 25. září 1922.²¹⁵

Co se týče data vzniku skupiny, dostupné prameny se často rozcházejí²¹⁶, ale pokud vycházíme z důkazů, které proti vedoucímu skupiny Václavu Boháčovi nashromáždili později jeho žalobci, zahájení významnější činnosti skupiny se datuje kolem listopadu 1942. Samotný Václav Boháč počátek své odbojové činnosti později popsal, v průběhu svého soudního procesu, následovně: „Jednoho dne před Silvestrem 1942, jsem byl požádán Antonínem Burdou, kterého jsem předtím znal jen od vidění, když procházel kolem místa, kde pracuju, o rozhovor. Tento rozhovor se konal to samé odpoledne po skončení mé pracovní směny na ulici v Plzni. Při tomto rozhovoru mně Burda oznámil, že existuje organizace, která podporuje příbuzné uvězněných Čechů, pro kterou musí býti získávání členové. Současně se mě zeptal, jestli bych byl ochotný se k organizaci připojit, za pravidelný měsíční členský příspěvek dvacet korun. Hned jsem mu řekl, že chci přistoupit, protože se mi podobná organizace jeví velmi záslužná. Krátce poté mi Antonín Burda přidělil číslo 5051, pod kterým jsem byl, podle jeho vyjádření, vedený jako člen organizace. Současně mě pověřil, abych z vlastní iniciativy v mém okolí získával další členy, a požádal je o placení členského příspěvku. S touto činností jsem začal o silvestrovské noci 1942 v kavárně Soukup v Plzni. Tam jsem náhodou potkal svoje známé Miloslava Budka z Nýřan a Aloise Pálka z Tlučné, kterým jsem řekl o

²¹³ „Hlavní součástí komunistického odboje na Plzeňsku byl tzv. Československý osvobozovací výbor (ČsOV), který se dělil na tři velmi široké obvody. In: **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni 1959. s. 54.

²¹⁴ VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, *Josef Šesták*

²¹⁵ VHA Praha, fond: Sbirka nacistických procesních spisů československých občanů (1939 – 1945), signatura: 81/8 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²¹⁶ Podle historika Vojtěcha Laštovky byla skupina založena již na jaře 1941, většina archivních pramenů se shoduje na době pozdější.

*existenci organizace, a které jsem posléze získal jako její členy. Také jsem je zavázal k povinnosti získávat pro organizaci další členy. O týden později jsem stejným způsobem, tentokrát při návštěvě hostince Lang v Nýřanech, pro členství v organizaci získal Františka Gottharda z Nýřan.*²¹⁷

Václav Boháč fungoval také jako spojka mezi Nýřany a Plzní. Od Antonína Burdy získával tiskoviny vydávané plzeňským ústředím a pokyny pro další činnost a zároveň mu předával vybrané příspěvky na vyplácení podpor rodinám zatčených. Vše se odehrávalo převážně v bytě Antonína Burdy v dělnické kolonii v Plzni – Karlově. Jedna z těchto schůzek se pro tyto komunistické odbojové pracovníky stala osudnou. Další ze členů skupiny vzpomíná v článku v novinách *Pravda*: „Při jedné takové návštěvě se střetli u Burdů se třemi muži, kterých neznali. Byla to tajná policie. Na otázku, proč přišli, odpověděl soudruh Boháč, že si jde pro sovu, kterou si dal vycpat. Velice se rozčiloval, když nemocná manželka soudruha Burdy se omlouvala, že ji nemohla dodělati, že jí chybí už jen oči. Policisté přesto, že výpovědi se shodovali, je již nepropustili, s poukazem na to, že v přízemí čeká gestapo.”²¹⁸ Poté, co policisté projeví velkou míru nedbalosti a nechali Václava Boháče odejít na toaletu, kde se zbavil velké části usvědčujícího materiálu, byl Boháč, společně s Aloisem Pálkem, který ho předtím doprovázel, odveden na gestapo a vyslýchán. Po třech dnech byli převezeni do plzeňské věznice Bory, odkud byli po dalších čtyřech dnech propuštěni. Toto propuštění bylo ale pravděpodobně jenom taktickým krokem gestapa a Václav Boháč byl do týdne zatčen znovu. Gestapo se také vícekrát zastavilo v jeho domovských Nýřanech. Byli zatčeni Alois Pálek, František Gotthard a Miloslav Budek.²¹⁹ Na jaře 1943 padl do osidel gestapa také vedoucí skupiny komunistického odboje v Křimicích a jeřábník ve Škodových závodech Jan Šroub.²²⁰

Václav Boháč byl nakonec souzen lidovým soudem v Berlíně. V průběhu procesu se mu jeho žalobci snažili dokázat vybírání členských příspěvků, získávání nových členů, blízké napojení na jiné funkcionáře KSČ a vedení odbojové skupiny na Nýřansku. Přestože Boháč přiznal, že příspěvek odváděl, a že zná Antonína Burdu

²¹⁷ VHA Praha, fond: Sběrka nacistických procesních spisů československých občanů (1939 – 1945), signatura: 81/8 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²¹⁸ VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, *Josef Šesták*

²¹⁹ VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, *Josef Šesták*

²²⁰ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

i jeho bratra Josefa, zarytě odmítal, že by znal Jaroslava Suchého, vedoucího skupiny v Městě Touškov, a také tvrdil, že donedávna vůbec nevěděl, že pracuje v organizaci, která má protinacistické zaměření. K tomuto řekl: „*Na konci února, začátkem března 1943 mně Josef Burda svěřil dva letáky, abych si je přečetl a dal je přečíst také jinému členovi. Při studiu těchto tiskovin, které jsem četl spolu s Aloisem Pálkem v bytě mé babičky, jsem poprvé zjistil, že naše organizace má tendence, které jsou Říši vysloveně nepřátelské.*“²²¹ Odmítal, že by Antonínu Burdovi předal rudé pásky, které „*Alois Pálek, z pověření Burdy, ušil, a které měly sloužit k eventuálnímu rozlišení členů organizace.*“²²² K tomu, že by byl dokonce vedoucím nýřanského okrsku, se nikdy nepřiznal.

Přestože se Boháč snažil svým žalobcům vzdorovat, byl nakonec shledán vinným a odsouzen k smrti. „*Dne 21. prosince 1943 byl pak v Brandenburgu popraven.*“²²³

Jeho spolupracovníci Jaroslav Suchý, Miloslav Budek, Alois Pálek, František Gotthard, František Koptík, Matyáš Vranovský a Vlasta Rybáčková a Anežka Rybáčková byli souzeni u zemského soudu v Litoměřicích. Protože bylo konstatováno, že „*činnost obžalovaných, která spadá do doby nejtěžších bojů proti SSSR, směřovala k přispění této nepřátelské moci. Že obžalovaní podporovali nepřátele, vyplývá již z jejich zmíněného Říši nepřátelského smýšlení. Svým jednáním se dopustili jak po vnitřní, tak i po vnější stránce zločinu.*“²²⁴ Z tohoto důvodů byli Jaroslav Suchý²²⁵ a Alois Pálek²²⁶ odsouzeni k smrti, ostatní k odnětí svobody a „*ztrátě čestných práv.*“²²⁷

Skupina nýřanského okrsku byla jednou z mnoha komunistických skupin na Plzeňsku, které se na jaře 1943 staly obětmi velké zatýkácí akce gestapa.²²⁸ Vše

²²¹ VHA Praha, fond: Sběrka nacistických procesních spisů československých občanů (1939 – 1945), signatura: 81/8 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²²² VHA Praha, fond: Sběrka nacistických procesních spisů československých občanů (1939 – 1945), signatura: 81/8 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²²³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²²⁴ VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, *Josef Šesták*

²²⁵ Jaroslav Suchý – dělník, narozen 24. července 1918, zatčen 28. dubna 1943, popraven 18. srpna 1944 v Drážďanech

²²⁶ Alois Pálek – truhlář, narozen 9. prosince 1915, zatčen 18. dubna 1943, popraven 14. dubna 1944

²²⁷ VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, *Josef Šesták*

²²⁸ Později se vynořily teorie, které zkoumaly důvod, jak gestapo mohlo přijít na stopu tolika členům organizace. O jedné z teorií se zmiňují bývalí členové organizace Josef Svoboda a Ladislav Boháč:

začalo 25. března 1943, kdy došlo k zatčení Emila Sirotky. Ten byl podle protokolu sepsaného dne 22. ledna 1947 bývalým kriminálním komisařem gestapa v Praze krutě mučen: „Byl nařízen zostřený výslech Sirotkův, a sice na výslovný rozkaz K. H. Franka [...] Doslovně řekl Frank, že každý prostředek je namístě, aby byl Sirotek přiveden k mluvení. Po několika dnech strádání Sirotek [...] v průběhu výslechu jmenoval 10 až 12 osob z krajské ilegální KSČ v Plzni a též jejich bydliště a pracoviště.“²²⁹ Na základě tohoto výslechu měl být vydán zatykač též na Antonína Burdu²³⁰. Zatčení mělo proběhnout v prvním dubnovém týdnu; Burdovi se ale podařilo uniknout. Gestapo však 5. dubna 1943 zatkl Burdovu manželku Barboru, sestru Josefa Česáka²³¹, dceru Jindru a bratra Václava.²³²

Antonín Burda se stáhl do ilegality a skrýval se u přátel a příbuzných: nejdříve u Antonie Hellerové na Karlově, která však byla udána konfidentem a později odsouzena k smrti, poté ve Lhotě u Dobřan a posléze u škodovického hlídače Františka Nováčka, opět v dělnické kolonii na Karlově. Na podzim 1943 se Burda přesunul do provizorního lesního úkrytu poblíž Kařizku. Mezitím byli zatčeni jak Burdovi rodiče, tak sestra Jiřina.²³³

Podle *Situační zprávy gestapa v Praze o odbojové činnosti* se Burda v této době neúspěšně „pokusil v Plzni vybudovat nové vedení KSČ. [...] V rámci rozsáhlé akce [v oblasti Chrástu] se podařilo venkovní služebně gestapa Plzeň v časných ranních hodinách 11. dubna 1944 zatknout, od dubna 1943 hledaného, uprchlého krajského vedoucího KSČ v Plzni Antonína Burdu. Také s ním byli zatčeni tři jím dosazení krajské vedoucí, spolu s dalšími 23 osobami.“²³⁴

„V měsíci květnu 1943 byla tato záležitost prohovořována Josefem Svobodou z Nebřezin a Bohumilem Slámou z Plas za ilegálního pobytu Václava Langa v bytě Slámových. Podle svědectví Václava Langa byla vyslovena domněnka, že pro odhalení členů III. krajského výboru KSČ v Plzni, a později většiny sítě, došlo, když při zatýkání Antonína Burdy[...] byly pryč v jeho zahradním altánku na Karlově v Plzni gestapem nalezeny zákresy, které pořizoval Antonín Burda[...].“

²²⁹ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296: *Svoboda Josef a Boháč Ladislav*

²³⁰ Antonín Burda – dělník, narozen 13. dubna 1905, zatčen 11. ledna 1944, 22. února 1945 zastřelen na převozu z Drážďan do Waldheimu

²³¹ Barbora Burdová, rozená Česáková – zatčena 5. 4. 1943, spáchala sebevraždu

²³² NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²³³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²³⁴ NA Praha, Značka fondu: AMV 110, fond: Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, signatura 110 – 5/31 a 110 – 4/77 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

Antonín Burda byl vězněn v Plzni a v Drážďanech. Při převozu do waldheimské věznice byl 22. února 1945 zastřelen.²³⁵ Jeho sestra Jiřina se z koncentračního tábora již nevrátila. Jeho dcera Jindra se dožila konce války, ale v důsledku mučení v koncentračním táboře již nikdy nemohla mít děti.²³⁶

Ve Vejprnicích působila komunistická odbojová skupina pod vedením Josefa Hromádky narozeného 12. května 1898 ve Vejprnicích. Josef Hromádka pracoval jako zámečnický ve velké montovně Škodových závodů. Již v lednu 1940 byl zatčen pro podezření z krádeže tajné výrobní dokumentace, ale po šesti týdnech strávených ve vězení byl pro nedostatek důkazů propuštěn.²³⁷ Ve Vejprnicích poté organizoval odbojovou skupinu, do které byli zapojeni také František Bečvařík, Vojtěch Hromádka, Jan Mach, Josef Magrot, Ferdinand Nosek, Václav Tuháček, Josef Šilhavý ml., Josef Potůček, Václav Kavina ml. a Jaroslav Petr.²³⁸

V roce 1941 se především díky svým pracovníkům ve velké montovně ve Škodových závodech napojila tato skupina na III. ilegální krajské vedení KSČ. Členové skupiny nejdříve pracovali pod vedením Antonína Burdy, později skupina podléhala přímo Josefu Hrdličkovi. Důvod k této změně naznačuje v posudku na Josefa Magrota Josef Lepič z Vejprnic. Ten uvádí, že skupina „*proto, že Burda pracoval příliš zjevně a nebyl dobrý organizátor, se od něho odpoutala a zapojila se na Josefa Hrdličku a Antonína Dolečka.*“²³⁹

K činnosti této skupiny ve Vejprnicích patřila „*zpravodajská služba o vojenském protiletectvém dělostřelectvu německém ve Vejprnicích, kde bylo velitelství, kolportování ilegálního časopisu*²⁴⁰, *podpůrná akce rodinám zatčených, držení zbraní a střeliva do pistolí.*“²⁴¹ Dále měli všichni členové za úkol „*přesvědčovat každého o politice SSSR ve prospěch celého světa pracujícího lidu, o zločinnosti nacistů v Německu, [...] každý se musel zapojit do zpravodajské služby*

²³⁵ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2097, *Laštovka Vojtěch: seznam zatčených*

²³⁶ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou ze dne 15. 3. 2011

²³⁷ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

²³⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²³⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²⁴⁰ Byly to časopisy *Věštník revolučních národních výborů*, *Rudé právo* a *Přítomnost*.

²⁴¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

na svém pracovišti.²⁴² Všichni odbojoví činitelé Hromádkovy skupiny na sebe měli napojené další spolupracovníky: ti se však již mezi sebou neznali.

V době rozbíjení III. ilegálního krajského vedení KSČ zatkl gestapo dne 15. dubna 1943 Josefa Hromádku na jeho novém pracovišti ve firmě Hofman. Ani ostatní členové skupiny neunikli v tomto měsíci zatčení.²⁴³ Jedinou výjimku tvořil Josef Magrot, který byl v dubnu na operaci, a byl proto zatčen až v květnu 1943. Po svém zatčení putoval na plzeňské gestapo, posléze do plzeňské věznice Bory, do Malé pevnosti Terezín a nakonec do koncentračního tábora Buchenwald. Dne 24. srpna 1944 utrpěl při bombardování tábora těžké zranění. Z vězení se, poté co podstoupil pochod smrti, vrátil v červnu 1945.²⁴⁴ Josef Hromádka byl po svém zatčení vězněn v Plzni, v Budyšíně a pak v Drážďanech, kde byl 16. srpna 1944 popraven.²⁴⁵

5.1.2.1. Anežka Kočová, Miloslav Koča

V *Kronice obce Tlučná*, která je dnes uložena na místním Obecním úřadu, se dočítáme o slavnostní události konané dne 8. května 1965 v rámci oslav dvacátého výročí konce druhé světové války. „Při slavnostním zasedání Místního národního výboru, výboru KSČ a složek Národní fronty v Tlučné“²⁴⁶ zde bylo uděleno in memoriam čestné občanství obce Tlučná šesti občanům umučeným v době okupace: Josefu Veselému, Josefu Tolarovi, Miloslavu Kočovi, Anežce Kočové, Vasilu Loudovi a Marii Loudové.

Životní cesta, která až na tento smutný seznam dovedla Miloslava Koču, se započala 28. března 1911. Tohoto dne se Koča narodil v Tlučné jako syn Jana Koči a Marie Kočové, rozené Janoušové. Dětská léta prožil v rodné vsi a po absolvování měšťanské školy se vyučil soustružníkem kovů. Již jako velmi mladý přišel do styku s komunistickou ideologií a začal s ní sympatizovat. V roce 1928 se stal členem Proletářské tělovýchovy v Nýřanech a posléze se vyprofiloval jako řečník.²⁴⁷

²⁴² VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²⁴³ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²⁴⁴ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²⁴⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 917/20, *Josef Magrot*

²⁴⁶ *Kronika obce Tlučná*, s. 78 – 79.

²⁴⁷ VHA Praha, fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18

Díky svým politickým aktivitám si záhy vydobyl pozornost nejenom svých ideových soupeřů, ale také československé policie, která o něm vedla pečlivé záznamy. Na základě hlášení Policejního ředitelství v Plzni Prezidiu ministerstva vnitra v Praze z 11. prosince 1931 se dozvídáme podrobnosti o jednom z jeho prvních zatčení. Koča se dne 10. prosince 1931 účastnil nepovolené demonstrace „s programem: „*Situace, požadavky dělnictva a jednota dělnictva.*“²⁴⁸, kterou uspořádal obvodní sekretariát Svazu dělnictva kovoprůmyslu na Masarykově náměstí a Mikulášské třídě.²⁴⁹ Po zatčení prvního řečníka na této demonstraci, poslance Národního shromáždění Josefa Dvořáka, „*vystoupil na druhém peróně nad prostranstvím před Hlavním nádražím známý funkcionář komunistické mládeže Miloslav Koča a počal k zástupům lidí, kteří chodili z nádraží a na nádraží mluvit. Po čtyřech minutách byl Koča z perónu uniformovanou stráží odveden a shromáždění čítající přes 400 osob se klidně rozcházelo.*“²⁵⁰ Miloslav Koča byl spolu s několika dalšími²⁵¹ převezen „*na hlavní strážnici v budově policejního ředitelství*“²⁵², posléze potrestán „*čtrnácti dny vězení pro přestupek dle čl. 3, odst. 2*

²⁴⁸ NA Praha, Značka fondu: PMV – AMV 225, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium, Praha – fond 225, karton: 1156, signatura: 225 – 1156 – 35

²⁴⁹ „*Obvodní sekretariát v Plzni zažádal zde dne 3. prosince 1931 povolení k uspořádání tábora lidu na den 10. prosince 1931 po 16. hodině na Masarykově náměstí. Žádosti této zdejší úřad však nevyhověl a pořádání tábora dne 7. prosince tohoto roku zakázal a zamítavý výměr téhož dne dopoledne tajemníku Romanu Bolehovskému doručil. K zakazu došlo proto, že bylo důvěrně z několika stran sděleno, že tábor lidu bude pořádán za všech okolností, a že byly již učiněny přípravy, aby nezaměstnaní velkého počtu se naň dostavili. Dále bylo zřejmo, že komunisté budou hledět k táboru lidu agitovati dělnictvo stavební a dělnictvo z továren, v okolí Masarykova náměstí a Hlavního nádraží pracující a bylo možno předpokládati, že použijí soumraku k porušení veřejného klidu a pořádku. Vzhledem k přípravám komunistické strany, zejména agitaci mezi nezaměstnaným dělnictvem a letákové agitaci byla učiněna náležitá bezpečnostní zařízení, aby mohl býti každý pokus o uspořádání jakéhokoliv projevu proti zakazu zmařen. Krátce po 16 hodině počaly se na Masarykově náměstí shromažďovati hloučky nezaměstnaných, kteří v malých skupinkách procházeli kolem prostranství, kde měl býti tábor lidu uspořádán. O 16 hodině 15 minut bylo pozorováno, že se hloučky seskupují dohromady a tvoří skupinu asi 200 osob. Uniformovaná stráž počala tyto hloučky rozptylovati po prostranství, aby nemohlo k zahájení tábora lidu dojíti. Část rozptýleného zástupu dostala se pak postranními ulicemi na Mikulášskou třídu, která na Masarykovo náměstí vede a byla rozmnožena zedníky, ze staveb po ukončení práce odcházejícími, na zástup asi 300 osob.* In: NA Praha, Značka fondu: PMV – AMV 225, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium, Praha – fond 225, karton: 1156, signatura: 225 – 1156 – 35

²⁵⁰ NA Praha, Značka fondu: PMV – AMV 225, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium, Praha – fond 225, karton: 1156, signatura: 225 – 1156 – 35

²⁵¹ Josef Dvořák, Antonín Kuda, Josef Kuda, Josef Skala, Josef Strejc a Anna Šebestová

²⁵² NA Praha, Značka fondu: PMV – AMV 225, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium, Praha – fond 225, karton: 1156, signatura: 225 – 1156 – 35

trestního zákona číslo 125/1927“ a bylo proti němu učiněno „trestní oznámení pro přešupek dle řu 3 a 19 zákona o právu shromažďovacím.“²⁵³

Toto zatčení ale Kočovu kariéru neukončilo, ba právě naopak. Již 8. března 1932 „vystoupil na veřejné schůzi KSC, v Hostivaři, [...] v hostinci u „Na Kovárně“, na níž bylo referováno o tělesné výchově mládeže a trampské otázce. Schůze ta byla při řeči Kočově intervenujícím úředníkem rozpuštěna.“²⁵⁴ Dne 21. března 1932 se pak přestěhoval do Prahy, kde byl ubytován u člena komunistické strany Františka Nováka. Motivy a okolnosti tohoto stěhování osvětluje odpověď na dotaz²⁵⁵, který zaslalo Policejní ředitelství v Praze na velitelství četnické stanice ve Vejprnicích: „Podle sdělení četnické stanice ve Vejprnicích byl tam Koča znám jako velmi horlivý komunistický agitátor, který pracoval výhradně mezi nezaměstnaným dělnictvem, propaguje komunistickou myšlenku. Pro své mládí nepožíval mezi dělnictvem valné důvěry, a jeho činnost neměla praktických výsledků. Podle zdejšího vyšetření pokračuje Koča i za svého pobytu v Praze ve své činnosti a často zajíždí na venkov, kam prý jest vysílán ústředím strany.“²⁵⁶ Právě do roku 1932 se podle německých soudních spisů datuje Kočův vstup do KSC²⁵⁷. V tomto období se také, podle spisu Zpravodajské ústředny při policejním ředitelství v Praze, zapletl do průmyslové špionáže ve prospěch Sovětského svazu, kterou prováděli členové KSC ve Škodových závodech.²⁵⁸ Ve stejném roce ho pak Ústřední výbor komunistické strany vyslal na leninskou školu do Sovětského svazu a nejspíše proto o něm policejní prameny po celý rok 1933 mlčí. Zpět do Československa se vrátil v průběhu roku 1934.²⁵⁹ Po svém návratu vstoupil do Komunistického svazu mládeže

²⁵³ NA Praha, Značka fondu: PMV – AMV 225, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium, Praha – fond 225, karton: 1156, signatura: 225 – 1156 – 35

²⁵⁴ NA Praha, Značka fondu: PP 1931– 1940, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940, karton: 867, signatura: 42/K – 52/27

²⁵⁵ Odpověď byla odeslána 8. dubna 1932.

²⁵⁶ NA Praha, Značka fondu: PP 1931– 1940, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940, karton: 867, signatura: 42/K – 52/27

²⁵⁷ VHA Praha, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18

²⁵⁸ Podle NA v Praze, Značka fondu: ZÚS – AMV 200 a 201, fond: Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV 200, karton: 161, signatura: 200 – 161 – 42 byl 6. prosince 1932 byl v Plzni zatčen Josef Hrdlička st. pro podezření ze špionáže, když u něj byly nalezeny kompromitující materiály. Na Hrdličku byli napojeni další agenti, mezi jinými Jaroslav Kejzlar. Koča měl podle záznamů „vědmost o kopírování plánů nalezených u Jaroslava Kejzlar[...].“

²⁵⁹ V dokumentu z 28. prosince 1934 se můžeme dočíst, že již 14. prosince 1934 v Jaroměřicích nad Rokytnou založil „Akční výbor nezaměstnaných, ač zakládání takovýchto výborů je zakázáno.“

Československa a stal se členem Svazu přátel Sovětského svazu²⁶⁰. O rok později se seznámil se svojí budoucí ženou Agnes (Anežkou) Nagelovou.

Anežka Kočová, rozená Nagelová, se narodila dne 14. června 1912 v Budapešti jako dcera židovských rodičů Sigmunda Nagela a Olgy, rozené Szeslerové.²⁶¹ Její rodina vlastnila velkostatek u maďarského Hlohovce a byla poměrně majetná. Anežka po maturitě opustila Maďarsko a odjela do Paříže, kde působila jako vychovatelka a učitelka němčiny. Po návratu do Maďarska se rozhodla navštívit svoji sestru Barboru, která se mezitím usadila v Bratislavě, kde si vzala za manžela Gejzu Eislera, přesvědčeného komunistu. Stejně jako její sestra, i Anežka se pod jeho vlivem začala intenzivně zajímat o teorii marxismu a posléze se také sama angažovat v komunistickém hnutí. V roce 1933 nastoupila do sekretariátu KSČ, kde byla zaměstnána u Viliama Širokého. V roce 1934 pak odjela do Prahy jako redaktorka maďarského týdeníku²⁶² Rudých odborů. V Praze začala pracovat jako dělnice a také se zde seznámila se svým budoucím mužem.²⁶³

Od tohoto seznámení pracovali převážně společně: připravovali založení Svazu mladých, který oficiálně vznikl 23. června 1936 a pokračovali v propagační činnosti. S rostoucími obavami také sledovali vývoj mezinárodní situace. Dne 22. listopadu 1936 Miloslav Koča na komunistické veřejné schůzi v Čáslavi ve svém projevu mimo jiné řekl: *„Vidíme úklady fašistické reakce proti republice. Mezinárodní fašismus se pokouší dostat k útoku proti pracujícím. [...] Fašisté postupují stejně ve Francii, Belgii, Anglii, i u nás z fašistů hrozí nebezpečí ztráty demokracie. V Norimberku bylo vyhlášeno tažení proti komunismu. [...] Hitler strojí úklady proti naší republice, chce ji zařadit do Třetí říše. [...] Lidová*

²⁶⁰ „Svaz přátel Sovětského svazu: „Svaz byl založen 29. dubna 1931 na ustavujícím valném shromáždění, které proběhlo v restauraci U Záborských v pražském Karlíně. Tato proletářská organizace vznikla z iniciativy nového gottwaldovského vedení KSČ. U jejího zrodu stáli mj. levicový právník Ivan Sekanina, funkcionář KSČ Bohumír Šmeral a novinář Julius Fučík. Svaz od svého počátku vyvíjel kulturní a politickou činnost. Organizoval přednášky a výstavy o Sovětském svazu, výjezdy delegací do SSSR a tzv. týdny přátelství Československa a Sovětského svazu. Vydával časopis Svět sovětů a také knihy sovětských autorů. Činnost svazu byla ve 30. letech průběžně zakazována a povolována. V době protektorátu byla jeho činnost zcela zastavena. Na práci Svazu přátel SSSR navázal v roce 1948 Svaz československo-sovětského přátelství (SČSP).“ In: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sp_ssr.php [Citace: 19. březen 2012.]

²⁶¹ Archiv bezpečnostních složek Praha, dále jen ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁶² *Vörös Munkás – Rudý dělník*

²⁶³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

*fronta a Sovětský svaz jest zárukou míru a našeho národa.*²⁶⁴ V té době zbývaly do podepsání paktu Molotov – Ribbentrop a následného vypuknutí války necelé tři roky.²⁶⁵

Anežka a Miloslav Kočovy se vzali dne 25. června 1938.²⁶⁶ V říjnu 1938 přišel zákaz komunistické strany a v listopadu stejného roku vláda rozpustila i Svaz mladých. Miloslav Koča se na tento popud stal členem přípravného výboru Národního hnutí pracující mládeže (NHPM)²⁶⁷, ve kterém působil až do konce roku 1938.²⁶⁸ Po okupaci země se oba manželé utvrdili ve svém přesvědčení, že je nezbytně nutné pokračovat v práci, přestože tato ilegální činnost s sebou s nástupem nacismu nesla vysoké riziko.

Miloslav Koča, který mezitím pracoval jako soustružník kovů v pražské továrně u inženýra Klimeše, byl gestapem předběžně zadržen dne 14. prosince 1939. Gestapo ho odvedlo do Petschkova paláce²⁶⁹, kde byl krutě vyslýchán. Jako jedna z metod nátlaku měla posloužit konfrontace s jeho ženou, která byla poté propuštěna. Odtud putoval přímo do věznice na Pankráci, následně do Malé pevnosti Terezín²⁷⁰ a v lednu 1941 pak do věznice v Ebrachu. Na jaře byl odvezen do věznice v Dráždanech, kde s ním měl proběhnout soudní proces.

Dne 9. září 1941 došlo k procesu, ve kterém byli spolu s Miloslavem Kočou souzeni také soustružník kovů Bohumil Kaiser, narozený dne 14. února 1914 a pekař Josef Fait, narozený dne 31. prosince 1916. Těmto třem se stalo osudným zapojení do ilegální organizace Národní hnutí pracující mládeže (NHPM) a propagační činnost ve prospěch této organizace a ilegální KSČ, především pak šíření ilegálních tiskovin. Podle německých soudních spisů se všichni tři znali z dob svého působení v Rudých odborech. Koču, který předtím působil v centrálním výboru NHPM, vyhledal v září 1939 muž, o kterém Koča vypověděl jen to, že ho poznal ve Svazu

²⁶⁴ NA Praha, Značka fondu: PP 1931– 1940, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940, karton: 867, signatura: 42/K – 52/27

²⁶⁵ Viz. *Odboj – vznik a počáteční fáze*

²⁶⁶ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁶⁷ Viz *Národní hnutí pracující mládeže* (NHPM)

²⁶⁸ VHA Praha, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁶⁹ Petschkův palác, známý jako „Pečkárna“, novoklasicistní budova v ulici Politických vězňů číslo 20 (v době protektorátu ulice Bredovská) v Praze – v letech 1939 – 1945 zde bylo sídlo gestapa

²⁷⁰ Původně vojenská pevnost byla vybudována v 18. století. Již v 19. století sloužila jako vězení, za protektorátu jako věznice pražského gestapa.

mladých pod jménem „Jindra“. Tento mu oznámil, že ilegální NHPM pokračuje v činnosti, nastínil mu cíle této organizace²⁷¹ a podotkl, že nutně potřebuje spolehlivé Čechy, kteří budou pro NHPM pracovat. Organizace mimo jiné hledala někoho, kdo bude jedním ze tří vedoucích a bude v tomto vedení reprezentovat komunisty po boku zástupce sociálních demokratů a zástupce „přívrženců Beneše“²⁷².

Dále se výpovědi obviněných lišily. Kaiser tvrdil, že ho vyhledal komunistický funkcionář Oldřich Papež, který ho přemluvil ke schůzce s Kočou a „Jindrou“ v Praze – Libni, a že poté ho Koča s Faitem navštívili v jeho bytě. Koča naproti tomu vypověděl, že to byl on sám, kdo si vzpomněl na svého kolegu z Rudých odborů a sympatizanta KSČ Bohumila Kaisera, a že zmíněná schůzka s „Jindrou“ v Praze – Libni proběhla až později. Faita prý kontaktoval jen proto, že netušil, kde Kaiser bydlí a Josef Fait, který si tehdy vybavoval jen polohu bytu a ne přesnou adresu, ho musel doprovodit.²⁷³

Ať již byly okolnosti vedoucí ke schůzce v Kaiserově bytě jakékoliv, důležité bylo, že Kaiser dle výpovědí zúčastněných až po dlouhém váhání a Kočově naléhání souhlasil přijmout nabízenou funkci. Také zde od Josefa Faita obdržel několik výtisků „*Rudého práva*“²⁷⁴, které později zapůjčil svým kolegům v práci. K jakýmkoliv aktivitám spojeným s jeho novou funkcí již ovšem nedošlo, protože byl zatčen.²⁷⁵

Podle rozsudku Vrchního zemského soudu v Drážďanech²⁷⁶ byli „obžalovaní vinni z přípravy velezrádné akce“²⁷⁷ a z tohoto důvodu odsouzeni: „obžalovaný

²⁷¹ „1. Odmítáme stav, který byl vytvořen zřízením protektorátu. 2. Všemi silami budeme bojovat za opětné osvobození českého lidu 3. Budeme bojovat proti dalšímu utlačování pracujících vrstev. 4. Stavíme se proti germanizaci. 5. K našemu boji chceme čerpat sílu z českých dějin a z české literatury a z boje o její existenci a využít zkušenosti z dějin jiných národů. 6. Jednotu socialistické mládeže zachováme také do budoucna. Díky tomu bude položen základ pro budoucí socialistický stát. Z tohoto důvodu budeme usilovat o sjednocení dřívějších socialistických stran. 7. Každý, kdo naruší jednotu organizace, z ní bude vyloučen.“ In: VHA v Praze, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁷² VHA Praha, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁷³ Je více než pravděpodobné, že Koča si tuhle verzi vymyslel, aby kryl Papeže a Faita, ale důkazy o tom se diplomantovi nepodařilo dohledat.

²⁷⁴ Ten ho převzal, spolu s dalšími ilegálními tiskovinami, od komunistického funkcionáře Karla Bartoše.

²⁷⁵ 14. prosince 1939

²⁷⁶ *Oberlandesgerichts Dresden*

²⁷⁷ VHA Praha, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

Koča a Fait ke třem letům a obžalovaný Kaiser ke dvěma letům a devíti měsícům odnětí svobody“.²⁷⁸

Mezitím, konkrétně dne 4. března 1940, gestapo zatklo i Anežku Kočovou. Po pankrácké věznici putovala i ona stejně jako její manžel do Malé pevnosti Terezín a později byla převezena k Vrchnímu zemskému soudu v Drážďanech. Dne 24. října 1940 si zde spolu s dalšími jedenácti obviněnými²⁷⁹ vyslechla obžalobu následujícího znění: „*Obvinění jsou obžalováni, že v Praze od března 1939 do února 1940, zčásti sami a zčásti za pomoci dalších, připravovali velezrádnou akci za účelem odtržení území patřící k Říši, stejně tak za účelem změny zřízení v Říši, čímž spáchali trestný čin. K tomuto účelu plánovali vytvořit organizovanou skupinu nebo přímo [...] prostřednictvím výroby a šíření tiskovin²⁸⁰, ovlivňovat masy. Obvinění pod vedením obviněného Franze Faktora²⁸¹, jako vedoucího buňky, nově organizovali ilegální komunistickou stranu, a založili a vybudovali buňku VII. okrsku Žižkov v pražské městské části Žižkov. Skupinu financovali prostřednictvím placení členských příspěvků.²⁸²*

Během soudního procesu bylo Anežce Kočové prokázáno aktivní zapojení do činnosti ilegální KSČ. V její neprospěch mluvilo především to, že „*byla v létě 1939 vyzvána (Pavlem) Hořejšem²⁸³ k placení členského příspěvku pro ilegální komunistickou stranu a dala mu proto od prosince 1939 třikrát 20 Kč. Do poštovní*

²⁷⁸ VHA Praha, Fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945, signatura: 42/18 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁷⁹ Prodavač pečiva Franz Faktor, obchodní zaměstnanec Rudolf Sprdlík, svářeč Pavel Hořejš, truhlář Matěj Šmíd, vozka Franz Blažek, zedník Anton Splavec, obchodní zaměstnanec Bohumír Israel Fried, zedník Josef Pluhar, knihář a řidič Vinzenz Stock, tiskař Josef Třešňák, zámečník Josef Paleček.

²⁸⁰ Jednalo se především o letáky nesoucí následující názvy: „*Český národe!*“ „*Dělníci z pražských podniků! Bojujte jednotně za zvýšení mezd!*“ „*Všem dobrým Čechům!*“ „*Se Sovětským svazem ke svobodě!*“ a „*Občané Žižkova!*“. O tomto letáku pojednává německý soudní spis poměrně obsáhle: „*Leták „Občané Žižkova!“ je podepsán komunistickou stranou a zabývá se válkou Německa proti západním demokraciím. Tvrdí, že německé cíle nejsou lepší než cíle kapitalistických „pánů ze Západu“ Západní demokracie, za pomoci různých českých pánů, Československo zradili. Hácha, Havelka a Černý jsou jen sluhové nacistického Německa a proto musí být jako zrádci odmítnuti. Český lid by měl vybudovat svobodnou republiku, osvobozenou od diktatury bank a kartelů. Leták končí zvoláním: „Ať žije svobodné Československo!“* In: Archiv bezpečnostních složek Praha, dále jen ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁸¹ Franz Faktor – pekař, narozený 3. prosince 1907, byl členem ilegální KSČ, později odsouzený ke třem letům a šesti měsícům odnětí svobody

²⁸² ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁸³ Pavel Hořejš – svářeč, narozený dne 29. června 1888, byl jedním ze členů ilegální KSČ, později za svoji činnost odsouzen ke třem letům a třem měsícům odnětí svobody.

*schránky[...].]od Hořejše třikrát obdržela komunistické letáky, které potom položila ke dveřím různých domů, aby si je přečetli další lidé. Obviněná Kočová tyto okolnosti po počátečním zapírání přiznává.*²⁸⁴ Její soudci byli také velmi dobře informovaní o jejích politických aktivitách před válkou a především o jejím židovském původu.

Podle rozsudku Vrchního zemského soudu v Drážďanech z 9. dubna 1941 byla Anežka Kočová „z důvodu přípravy velezrádné akce“ odsouzena „ke dvěma letům a šesti měsícům káznice“²⁸⁵.²⁸⁶

Podle záznamů i vzpomínek pamětníků byli Anežka i Miloslav Kočovy často vězněni na stejných místech, ale od konfrontace na gestapu, která proběhla bezprostředně po Miloslavově zatčení, se již nikdy neměli možnost setkat. Přestože si přímo psát nesměli, kontakt udržovali prostřednictvím dopisů, které zasílali Miloslavovým rodičům do Tlučné. Autentické přepisy těchto dopisů, použité v knize „*Jména z kropená krví*“ od Františka Kroce a Jindřicha Jiráska, ilustrují další pouť manželů Kočových a pocity, které při ní prožívali.

Krátce po odsouzení Anežky, konkrétně dne 13. dubna 1942, napsal Miloslav z Drážďan: „*Milí, z Ebrachu jsem odjel 1. dubna a 13. dubna jsem přijel do Drážďan. Jsem nyní v cele sám, ale mysl mám veselou. Mám i dobrou náladu. Ačkoliv je mi třicet, cítím se silným a svěžím jako ve dvaceti. O Agušku strach nemějte. Zdálo se mi, že ji odsoudili na dva a půl roku. Vypadala dobře, byla silnější než na svobodě. Říkala panu soudci, aby mi od ní vyřídili pěkné pozdravení. Protože se mi to zdálo hned první den, věřím, že je to pravda.*“²⁸⁷ I v dalším dopise se snažil neztrácet optimismus: „*I když je člověk v cele sám, není mu smutno. Člověk si zvykne i na šibenici, a kdyby směl, tak by si ještě zpíval.*“²⁸⁸

²⁸⁴ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁸⁵ Věznice se zvýšenou ostrahou.

²⁸⁶ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 549, signatura: 141 – 549 – 6 Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

²⁸⁷ **Kroc František, Jirásek Jindřich.** *Jména z kropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 118 – 119.

²⁸⁸ **Kroc František, Jirásek Jindřich.** *Jména z kropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 119.

Anežka do Tlučné po svém odsouzení napsala: „Vyřid'te Milovi, že jsem neprosila ani neplakala, když mi byl rozsudek oznámen. Bylo by to proti mému i Milovu přesvědčení.“²⁸⁹

Další dopis je již opět adresován přímo jejímu manželovi: „Jsi u mě tak blízko, můj drahý. Jsi nejen mým mužem, ale tím nejlepším vzorem, jaký jen žena může mít. Často si zpívám, jen tak pro sebe, jinak je to zakázané, abych nepodlehla pláči, protože dostávám jen málo dopisů od tebe. Ale slibuji ti, miláčku, že již plakat nebudu. Přeji ti na tvoje narozeniny a na Velikonoce, ani nevím, kdy budou, všechno nejlepší. Chci, abys byl dále takový, vždy optimistický a veselý.“²⁹⁰

V červnu 1942 přišel Miloslavovi další dopis z Tlučné, ke kterému byl opět přiložen list od Anežky, která píše z věznice ve Waldheimu: „Je tu přísný pořádek. Přesto jsem však ráda, že žiji ve 20. století, které je plné pohybu a událostí. Stará zeměkoule mi připadá jako těhotná žena, v níž se skrývá plod síly. Nemějte o mě obavy, i kdybyste delší dobu nedostali ode mne žádné zprávy. I kdyby mě někam poslali, neztratím vás. Vím, že jednou bude přece konec. Nejsem v nejmenším pesimistka (to je pro tebe, Milánku!). Vždyť se dnes píše dějiny z lidské krve. Teď se rozhoduje o dějinách celých světadílů, vede se válka, kterou trpíme nejen my, ale i lidé venku, tak proč ztrácet trpělivost a naději. Všichni pevně věříme, že přijde vytoužený mír.“²⁹¹

V srpnu 1942 pak přichází poslední dopis z waldheimské věznice: „9. září končí můj trest. Přijedu do Prahy asi 16. srpna na pražské gestapo. Prosím vás, navštivte mě, ale musíte gestapo o návštěvu požádat. To rozhodne, co bude se mnou dál, jestli mě pošlou do Osvětimi jako Židovku, nebo mě nechají pár týdnů na Pankráci a pak mě pustí. Prozatím nemusí vězňové ze smíšených manželství do Polska, ale nic není vyloučené. Počítám i s touto možností. Pošlete mi teplé prádlo, deky a nějaké trvanlivé jídlo. Děkuji vám předem za všechno, všechny vás

²⁸⁹ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

²⁹⁰ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 119.

²⁹¹ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 121.

pozdravuji. Vám, tatínku a maminko, děkuji za takového syna, jakým je Míla, na kterého jsem hrdá, a který zůstává pro mne vždy příkladem. Vaše Anežka.“²⁹²

Miloslav ve stejné době psal z věznice v Drážďanech: „O Agušku se nebojím, pevně jí důvěřuji a spoléhám na ni. Jednou přijde den, kdy nám nebudou bránit mříže, abychom šli spolu naproti východu slunce.“²⁹³ A v září 1942 dodává: „Věřím pevně, že válka skončí dříve a já se vrátím s Aguškou domů. Mám víc než polovinu trestu za sebou a z kopce se jde vždy lépe!“²⁹⁴

Anežka, oproti svým nadějím, nedostala možnost se v Praze s rodinou svého manžela setkat a putovala do Terezína. Odtud přišel v šatech v listopadu 1942 rodině od Anežky moták: „Budu pravděpodobně odvezena do Osvětimi. Podepsala jsem už ochrannou vazbu, což znamená, že se na svobodu nedostanu ani po odpykání trestu. Věřím však, že se šťastně shledáme. Podle mě je už svoboda blízko. Nemějte obavy, vydržím. Děkuji za všechno. Pozdravujte Mílu, stále na něho myslím, zejména dnes, on to jistě pochopí. Posílám to nejněžnější políbení.“²⁹⁵

Další dopis od Miloslava přichází již z věznice ve Zwickau: „Nyní je život mnohem těžší a to nejen pro vás venku, ale i pro nás za mřížemi. Válka přináší s sebou mnohá odříkání a utrpení pro všechny lidi. Snažím se z toho načerpat velké poučení, abych po skončení války, které je podle mého názoru blízké, mohl zařídit lepší a krásnější život svých nejdražších a vůbec všech lidí. Nevím, co bych měl ještě ze svého života za mřížemi psát, ale dívám se s optimismem do budoucnosti.“²⁹⁶

Poslední dopis ze Zwickau do Tlučné přišel v prosinci 1942 a byl opět adresován Anežce: „Vážím rovných padesát kilo, ale cítím se dobře. Dívám se s důvěrou vstříc roku 1943, že se spolu šťastně shledáme. Kdybys o mně delší dobu nevěděla, neměj obav. Vždyť ani já nemám o Tobě v poslední době žádné zprávy a přesto zachovávám klid a rozvahu. Pamatuj na přísloví: „Odvážnému štěstí přeje“. Ztvrdl jsem a zocelil natolik, že se budoucnosti nebojím, naopak, jsem pln

²⁹² Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 130.

²⁹³ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 130 – 131.

²⁹⁴ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 131.

²⁹⁵ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 132.

²⁹⁶ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkropená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 131.

*sebevědomí a toužím po splynutí s tebou.*²⁹⁷ Tento dopis již Anežka dostat nemohla. Dne 9. listopadu 1942 odjela do Osvětimi, kde 21. listopadu zemřela v plynové komoře.²⁹⁸

Miloslav se o smrti Anežky pravděpodobně nedozvěděl. Dne 18. ledna 1943 byl poslán do Birkenau, Osvětim II, odkud dne 14. února 1943 přišel jeho rodině jediný a zároveň poslední dopis, ve kterém prosí o balík s jídlem a ptá se po své manželce. „*Pišťe rychleji, těším se na vaši odpověď,*“²⁹⁹ dodává. Tu již ale nikdy neobdržel. Dne 24. března 1943 zahynul, stejně jako předtím jeho milovaná žena, v plynové komoře.³⁰⁰

Podle vzpomínek pamětníků se rodina o smrti Miloslava Koči a jeho ženy dozvěděla s velkým zpožděním. Matka Miloslava Koči v důsledku výslechů na gestapu a prožitého traumatu ze smrti svého syna a snachy onemocněla, a nikdy se již z této nemoci zcela nevyлéčila. O šest let mladší sestra Josefa Koči Anežka Hlinková, rozená Kočová, byla v roce 1968 vyloučena z komunistické strany za nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy³⁰¹ a za pasivitu. Nízká politická angažovanost Anežky Hlinkové byla mimo jiné zapříčiněna nutností pečovat o těžce nemocnou matku.

5.1.3. Partyzánská skupina Bílá růže (Činnost Trampské partyzánské Zimní brigády)

Na konci války působil na Nýřansku oddíl partyzánské skupiny Zimní brigáda neboli Bílá růže. O této skupině se jen velmi stručně zmiňuje Vojtěch Laštovka ve své knize *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům*, kde je pouze konstatováno, že skupina existovala a vyvíjela činnost. V Ústředním vojenském archivu v Praze je uložena *Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10*, která nám

²⁹⁷ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkapená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 132.

²⁹⁸ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

²⁹⁹ Kroc František, Jirásek Jindřich. *Jména zkapená krví*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. s. 133.

³⁰⁰ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

³⁰¹ Vstup vojsk Varšavské smlouvy, v čele se Sovětským svazem, do Československa se uskutečnil v noci z 20. na 21. srpna 1968 a znamenal ukončení tzv. Pražského jara, reformního procesu, který měl za cíl prosazení koncepce „socialismu s lidskou tváří“.

prostřednictvím svědectví jejích členů poskytuje poměrně detailní pohled na práci této skupiny.

Na počátku tvořili členskou základnu této organizace převážně trampové z oblastí Hradecka, Choceňska, Polabí, Jičínska, Kladenska, Rakovnicka, Náchodska, Podřípska, Plzeňska a Prahy. Později skupina získávala zejména mezi mládeží nové členy, kteří s trampingem příliš co do činění neměli. Velitel brigády, spisovatel a člen skautu Josef Peterka, řečený Bob Hurikán, působil před válkou jako mládežnický vedoucí v osadě „Údolí obrů“ na Sázavě³⁰², což bylo středisko trampů z celé předválečné Československé republiky. Podle *Přílohy k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1–10* sepsané velitelem skupiny Josefem Peterkou a štkp. Václavem Tučkem můžeme vznik skupiny datovat do roku 1939, kdy sice ještě nenesla své pozdější označení, ale již započala svoji činnost a využívala při tom kontaktů, které navázala již před okupací: „Do Údolí obrů týdně přijelo až dvě stě chlapců z nejrůznějších končin Čech a mezi ně se vždy podařilo veliteli brigády vpašovat zprávu či upozornění, které jsme považovali za důležité a tak bylo hračkou bez nejmenšího rizika prozrazení důležitou zvěst rázem rozšířit po všech českých končinách – bez rizika např. zachycení dopisu německými úřady.“³⁰³ V samotném vedení skupiny v té době figurovali Josef Peterka, Bedřich Dvořáček, Anna Peterková, Marie Dvořáčková, Oto Malý, Antonín Holubovský a zpravodajové Josef Komárek, Quido Liebman a Josef Vlach. Činnost této skupiny se v této první fázi soustředila na organizování zpravodajské sítě, rozšiřování zpráv a ilegálních tiskovin: v letech 1939 až 1940 organizace vydávala svůj časopis „Pravda vítězí“³⁰⁴.

Přes poměrně široké spektrum aktivit, sám vedoucí skupiny Josef Peterka hodnotil činnost organizace v tomto období následovně: „Celkově nebylo možno pracovat, jak by se pracovat mělo. Chyběl styk se zahraničím, chyběl pevný plán, který bez zahraničních pokynů nemohl být vytvořen tak, jak bych si přál a jak

³⁰² Nedaleko Hvězdonic.

³⁰³ Vojenský historický archiv Praha, dále jen VHA Praha, fond: Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁰⁴ Od toho bylo z bezpečnostních důvodů upuštěno.

by zasluhoval, [...] nebyly ani prostředky.“³⁰⁵ K toužebně očekávanému napojení na zahraniční odbojovou centrálu do konce války nedošlo.

V době po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha přišel Josef Peterka s myšlenkou, že by bylo vhodné vytvořit „z trampů, milovníků přírody a tudíž otužilých chlapců“³⁰⁶ partyzánské oddíly. Jeho záměrem bylo vytvoření sítě partyzánských oddílů, které by byly schopny provádět akce „v současnou dobu a na různých místech.“³⁰⁷ Mezi svými stoupenci se snažil vybírat ty nejschopnější a v kolektivu nejoblíbenější, protože předpokládal, že právě jim se podaří do organizace přivést další členy. V lednu 1943 byla založena partyzánská družina, která se posléze stala základem Zimní brigády a o rok později, 29. ledna 1944, došlo k první schůzi v „Údolí obrů“ na Sázavě, které se již zúčastnili zástupci jednotlivých krajů.³⁰⁸ Na této schůzi se skupina také shodla na znění směrnice, ve které byly vytyčeny hlavní cíle a prostředky organizace: „Připravit se tělesně i duševně k rozhodnému úderu, ovšem až do okamžiku, než velitel vydá rozkaz podnikat soustavně drobnou záškodnickou činnost, dle krajových možností a okolností; zatím se vši rozhodností budovat oddíly, složené ze spolehlivých, věrných a obětavých trampů; vésti v patrnosti další spolehlivé, otužilé chlapce a dívky, o kterých se dá tvrdit, že se v daném okamžiku k Zimní brigádě přidají.“³⁰⁹ Podle směrnic byl dále za hlavu a vedoucího skupiny označen Josef Peterka, u kterého byly soustředovány všechny zprávy, jež dodávali zpravodajové i řadoví členové oddílů svým velitelům. Vedoucí Zimní brigády měl za úkol vydávat pokyny velitelům oddílů nebo také jejich spojkám. Na základě posouzení konkrétní situace v jednotlivých krajích udělovali poté velitelé jednotlivých oddílů pokyny svému mužstvu.

Postupně bylo vytvořeno deset oddílů Zimní brigády: Praha, Hradecko, Choceňsko, Polabí, Jičínsko, Severovýchodní Čechy, Plzeňsko, Kutnohorsk,

³⁰⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁰⁶ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁰⁷ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁰⁸ Této schůzky se účastnili zástupci krajů: Praha, Hradecko, Choceňsko, Polabí, Severovýchodní Čechy, Kutnohorsk a Roudnicko.

³⁰⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

Kladensko – Rakovnicko a Roudnicko.³¹⁰ Oddíl VII – Plzeňsko pak byl založen dne 8. září 1944. Měl 97 členů a velitelem oddílu byl ustanoven Ada Hodan, bytem v Tlučné, krycím označením Chod – Kozina. Jeho zástupcem byl jmenován František Chudárek z Nýřan, krycím jménem Chufr. Oddíl byl rozdělen na tři čety: I. četa „Hraničáři“ disponovala třiceti členy, včetně velitele Josefa Podkovy, a měla velitelství v Nýřanech; II. četa „Chodové“ sídlila v Tlučné a pod velením Miroslava Lokajíčka pracovalo třicet odbojářů; III. četa „Komsomolci“ se třiceti sedmi členy pod velením Huberta Abreška měla své velitelské centrum taktéž v Nýřanech.

Čety byly dále rozděleny na tři družstva. Ta byla stále udržována v pohotovosti vojenským výcvikem, protože mnoho členů skupiny díky svému nízkému věku neprošlo žádným vojenským cvičením a nemohli tak mít žádnou zkušenost např. ve vrhu granátem či použití jiných výbušnin. „*Cvičení bylo svěřeno četaři v záloze Františku Chudárkovi, který se stal instruktorem našeho oddílu a to především II. čety, neboť četa I. a III. se nacházela v Němci obsazeném území.*“³¹¹

5.1.3.1. Skupina I. četa „Hraničáři“

Skupina I. četa „Hraničáři“ pracovala pod vedením velitele Josefa Podkovy³¹² a jeho zástupce Jiřího Hejhala³¹³, kteří oba žili a působili v Nýřanech.

Josef Peterka popisuje způsob organizace I. čety následovně: „*Dle směrnic dodaných velitelem brigády (Josefem Peterkou) Jiřímu Hejhalovi zahájili jsme činnost vybudováním zpravodajské služby. Všechny získané služby sbíhaly se u mě nebo mého zástupce, který je předával veliteli VII. oddílu Hodanovi, anebo přímo veliteli brigády (Josefu Peterkovi) – osobně neb poštou.*“³¹⁴ Zprávy získané zpravodajskou činností I. čety v letech 1944 až 1945 se týkaly především celkového popisu činnosti německých jednotek na území protektorátu a Sudet, jejich rozmístění a celkové síly. Nechyběly zprávy z průmyslu, zejména ze Škodových závodů v Plzni,

³¹⁰ V lednu 1945 byl vytvořen oddíl žen, tzv. pátý oddíl, pod vedením Anny Peterkové. K jeho nasazení již nedošlo.

³¹¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³¹² Krycím jménem Šumava

³¹³ Krycím jménem Čerchov

³¹⁴ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

kteřé informovaly o výrobě, surovinách a náladě dělníků, podrobnosti o výrobě v muničních továrnách v Holýšově a „Zieglerově dole“ v Nýřanech a dále zprávy o podmínkách panujících v zajateckých táborech, kde byli drženi váleční zajatci zemí bojujících proti nacistickému Německu. Hlášení se týkalo také rozsahu škod způsobených spojeneckým bombardováním.

Informační tok proudil i druhým směrem. Četa dále šířila zprávy, které jí byly dodány velitelem brigády Josefem Peterkou: zprávy ze švýcarského, londýnského, moskevského a amerického rozhlasu; informace o akcích domácího i zahraničního odboje, o „zvěrstvech gestapa“³¹⁵, o ruských parašutistech a partyzánech na Českomoravské vysočině, o chystaném shozu zbraní, dále o situaci v ryze českých krajích zabraných Němci, jakými byly například Benešovsko, Mladoboleslavsko nebo Brdy; podrobnosti o internačním táboře ve Svatobořicích u Kyjova na Moravě, kde byli umístěni příbuzní vojáků působících v zahraničním odboji a o pracovním táboře Hradištko u Davle; informace z průmyslu, zemědělství, včetně detailů o materiálových zásobách a potížích v zásobování; o shromažďování německých vojsk a stavbě opevnění. Jedna z klíčových zpráv, která také díky I. četě na začátku roku 1945 pronikla mezi obyvatele Nýřanska, se týkala brzkého konce války, který měl podle obdržených informací nastat na jaře 1945, nejpozději však v říjnu 1945.

Mezi priority čtyř ovšem patřila již dříve zmíněná „drobná záškodnická činnost“. Od vlastního založení I. čtyř, tedy od listopadu 1944, začaly první sabotáže. V muniční továrně v Nýřanech člen skupiny Jaroslav Brouzda zneškodnil přibližně osmdesát dělových nábojů tím, že „do nožičky zapalovače mezi trhavou nálož a rozbušku bylo vloženo lepenkové kolečko, které zabránilo vniknutí jiskry do rozbušky k trhavé náloži v nožičce zapalovače.“³¹⁶ Miloslav Donda z Blatnice poškozoval kroužky u střel a ničil rozbušky. Rudolf Vedral a Josef Novotný, oba taktéž z Blatnice, vynášeli na začátku roku 1945 střelivo³¹⁷, které posléze předali nečlenu skupiny Síbalovi z Rochlova u Nýřan, pozdějšímu předsedovi Revolučního národního výboru. V letech 1944 až 1945 členové I. čtyř, konkrétně Rudolf Hrácha, Miloslav Donda, Rudolf Vedral, všichni tři bytem v Blatnici a Jaroslav Němeček,

³¹⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³¹⁶ Jaroslav Brouzda tento čin nahlásil zástupci I. čtyř Jiřimu Hejhalovi, nicméně další svědky nemohl uvést, jelikož v továrně pracovalo hodně Němců.

³¹⁷ Jednalo se o 420 nábojů do německé automatické pistole ráže 9 mm.

Jaroslav Zima, Vratislav Holub, všichni tři z Nýřan, pronášeli z muniční továrny střelný prach. Členům čety se pro tyto akce podařilo získat také francouzské válečné zajatce, kteří byli nacisty nuceni pracovat v muničních továrnách v Holýšově a v Zieglerově dole v Nýřanech.

Další sabotáže následovaly až do konce války. V lednu 1945 Václav Suchý z Nýřan vyřadil z provozu v důlní šachtě Důl ve Zbůchu jednu vzduchovou lokomotivu. Jiří Vlach z Hradce zaměstnaný u firmy *Metalwerke* v Holýšově odnesl dvanáct elektronových lamp z automatických strojů na kontrolu tvrdosti kovů, čímž na nějakou dobu znemožnil jejich další fungování. Václav Fišer z Blatnice zaměstnaný ve firmě Dezort v Plzni probíjel nádrže, rozbíjel armaturní desky, okna a reflektory u osobních a vojenských vozů a vypouštěl z nich olej a benzín. Činností stejného druhu se pak věnoval Vojtěch Pedál, zaměstnanec autodílny pracující pro Říši.

Členové I. čety, jakožto zaměstnanci Škodových závodů v Plzni, čile sabotovali také uvnitř závodu. Stanislav Svoboda z Nýřan od ledna až do dubna 1945 rozbíjel ozubená kolečka, následkem čehož se objednávky pro Říši protahovaly až o několik týdnů. Jaroslav Lepič z Tlučné povolil klíny v osách dvou lokomotiv, které tak nebyly schopny provozu. Zdeněk Šalda, bytem v Plzni, sypal písek do ložisek jeřábů a v lednu 1945 zničil jeden řemen u tranzistorové stanice. Jiří Hejhal, zástupce I. čety, a Oldřich Hofreitr z Čechurova v lednu 1945 nevratně poškodili řemen z obráběcího stroje na střely. Tato akce byla posléze vyšetřována německou Schutzpolizei.

Na přelomu let 1944 a 1945 Jaroslav Němeček, Jaroslav Zima, Miloslav Donda a Josef Novotný z Blatnice a Rudolf Vedral a Karel Tregler z Nýřan vybudovali v obsazeném území u Blatnic v polesí Haravaska podzemní skrýš pro čtyři muže a munici, kterou plánovali použít v případě ohrožení.

V prosinci 1944 velitel čety Josef Podkova přepadl společně s ruským poručíkem Georgem Georgievičem u hřbitova v Tlučné německého vojína a vzali mu pušku a sto osmdesát nábojů. Josef Podkova v souvislosti s touto akcí poznamenává: *„Pušku jsem později používal při vykonávání služby při Národním výboru a Rudých*

gard.³¹⁸ V březnu 1945 Podkova s poručíkem Georgievičem podnikli další akci podobného rázu, o které existuje jen stručná poznámka v soupisu činnosti, který provedl právě Josef Podkova: „Učinili jsme pokus o přepadení nákladního transportu munice mezi Doubravkou a Plešnicí. Bylo pracováno v německých uniformách, pokus se nezdařil.“³¹⁹

Obyvatelé Nýřanska měli často možnost přijít do styku s válečnými zajatci a nejednou jim také různými způsoby vyjadřovali solidaritu. Příslušníci Partyzánské zimní brigády nebyli výjimkou. V letech 1944 a 1945 členové skupiny Václav Suchý, František Matiaska, Jan Svoboda, Václav Horský a Miloslav Jícha, všichni obyvatelé obce Nýřany a Jaroslav Lepič z Tlučné pomáhali ruským a francouzským válečným zajatcům „jídlem a šatstvem a kuřivem“³²⁰ a „předávali (jim) zprávy o situaci“³²¹. Jména zajatců nebyla členům čety ve většině případů známa, přesto jich velitel čety alespoň několik uvádí: jednalo se o Ivana Ivačenka z Leningradu³²², Nikolaje Podelšikova, Pavla Maslova, Vladimíra Gadomského a Miliana Basileje Georga Vasiloviče³²³. Francouzského zajatce Augusta Angsta Ezyho po dobu jednoho roku podporoval Jaroslav Brouzda.

V lednu 1945 četa plánovala destrukci mostů a přerušení dopravy. K tomuto účelu Bedřich Fabián vyráběl obaly na nálože a zástupce I. čety Jiří Hejhal shromáždil přes sto rozbušek a jedenáct nábojových rozbušek. Tyto rozbušky nebyly ovšem nikdy použity.³²⁴

Naproti tomu na jaře 1945, těsně před koncem války, se skupině podařilo zabránit vyhození dvou mostů: wehrmacht chtěl zpomalit postup spojeneckých vojsk. Rozhodl se tedy na svém ústupu vše ničit, a tím plánoval znemožnit nepřátelské armádě dopravu. Za tímto účelem Němci podminovali mosty, které se

³¹⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³¹⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²⁰ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²² Dnešní Petrohrad (Sankt Petěrburg).

³²³ Všichni byli internováni v zajateckém táboře ve Zbůchu.

³²⁴ „Později byly tyto rozbušky, jelikož nedošlo k upotřebení, i s jinými výbušninami a střelivem, odevzdány na posádkovém velitelství Plzeň“ In: VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

v příhodnou chvíli chystali vyhodit do vzduchu. Jiří Vlach z Hradce u Plzně zabránil připravované destrukci mostů: odstranil bedničky s výbušninami, jejichž obsah vysypal do řeky Radbuzy.

V roce 1945 další příslušník čety František Brouzda znepríjemňoval život německým okupantům tím, že na státní silnici Plzeň – Stříbro pokládal překážky a to tzv. pancéřové zábrany, které si sami Němci připravovali. To samé prováděl na dalších silnicích a cestách, zejména na střelnici v muniční továrně v Holýšově.

V době květnového povstání koordinovala I. četa své akce s národním výborem v Nýřanech a obsadila zde muniční továrnu „Zieglerův důl“. V Nýřanech a v Kamenném Újezdě členové čety odzbrojovali Němce a podle vyjádření velitele čety: „Převzali obec Blatnici a ihned dali podnět k založení Revolučního národního výboru v této obci.“³²⁵

5.1.3.2. Skupina II. četa Chodové

Skupina II. četa Chodové byla stejně jako I. četa založena v listopadu 1944 a tentokrát se těžiště její činnosti nalézalo v obci Tlučná. Velitelem čety byl Miroslav Lokajíček působící pod krycím jménem Mirda. Jeho zástupcem byl Jaromír Vicha operující pod krycím jménem Dědek. Oba žili v Tlučné. V listopadu 1944 Miroslav Lokajíček provedl nábor členů a skupina začala vykonávat zpravodajskou činnost. Ta se opět týkala shromažďování informací především z podniků, „kde se pracovalo pro zbrojní průmysl, zejména Škodovy závody – oddělení Dělovka, Zapalovačů, Gumovky, Vozidla 77, Soustružna střel, Konstruktivita a Kovomodelárny, dále firma Hofe, firma Rudolf a jiné.“³²⁶ V těchto podnicích byla členy skupiny také prováděna sabotáž.

Sabotáže se ovšem neomezily jen na průmyslové podniky. V Tlučné byla umístěna elektrická zastírací baterie tzv. *Flakmarkierung*³²⁷ za účelem ukrytí dvou osmi dělových protiletadlových baterií vzdálených asi dva kilometry jižně od Vejprnic nedaleko kóty 262. Miroslav Lokajíček a Jaromír Vicha se od listopadu

³²⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²⁶ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²⁷ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

1944 do poloviny března 1945 opakovaně pouštěli do přeřezávání elektrického vedení, které vedlo Tlučnou přímo k této elektrické zastírací baterii, čímž „odstraňovali nebezpečí, že bude obec Tlučná při nočním náletu bombardována, omylem nebo přestřelem.“³²⁸

Stejně jako v případě I. čety, i II. četa rozšiřovala zprávy, které obdržela od velitele VII. oddílu, a přispívala tak k informovanosti obyvatel Tlučné a blízkých obcí.

Jednou z prvních akcí čety bylo vybrání skladu čistého nesmíšeného cínu v oddělení Zapalovačů ve Škodových závodech. Zmizení cínu bylo samozřejmě vyšetřováno, ale kov byl členy čety ukryt v místním kanálu a jeho menší část v domě jednoho z účastníků akce. Takto uložená surovina byla ovšem zničena během jednoho ze spojeneckých bombardování.

Činnost II. čety spočívala také v podpoře ruských a francouzských válečných zajatců z nedalekých zajateckých táborů. Členové čety zajatcům nosili jídlo a šatstvo, které jim tajně předávali, často jim také pomáhali při útěku. Například Jaromír Vícha z Tlučné po několik dnů ukryval ruského vojáka Georga Sivkina z Kazaně a poté mu daroval civilní šaty, bez kterých by nebyla cesta dál možná.

V únoru 1945 se pomoc dostala také dvěma českým dívkám, které prchaly z kárného pracovního tábora v Holýšově. Václav Janouš z Tlučné je převedl lesem až za Plzeň, odkud dále pokračovaly samy, protože se bezprostřední nebezpečí jejich dopadení výrazně zmenšilo.

Skupina se rovněž věnovala činnosti propagační. Od března do dubna 1945 Vratislav Liška z Tlučné rozšiřoval a v Plzni vylepoval letáky, které vyzývali obyvatele a zejména zaměstnance Škodových závodů a železnice, „aby sabotovali a důvěřovali naší zahraniční vládě a panu prezidentu Edvardu Benešovi.“³²⁹

Od února až do května 1945 Ada Hodan, velitel VII. oddílu, František Chudárek, zástupce velitele VII. oddílu a Václav Pondělík z Tlučné, podobně jako jejich kolegové z I. čety, „rušili noční automobilní přísun kladením překážek

³²⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³²⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

na silnicích a to nařezáváním a porážením stromů, kládami a kameny.“³³⁰ V této době také Ada Hodan shromáždil „3 centy dynamonu s příslušnými rozbuškami, bleskovicemi, zápalkami, šnůrami“³³¹, které mu opatřil spolupracovník skupiny Luděk Pondělík z Nýřan, který měl k výbušninám přístup díky svému povolání palného na dole Krimich II, a který „byl ochoten osobní účastí neb zaučením účastnit se činů.“³³² Hodan tuto skutečnost okamžitě hlásil veliteli Zimní brigády, který „přivítal hlášení s radostí neb velitelství I. oddílu Praha připravovalo vyhození mostu a tím přerušení na jih a západ od Prahy, v Praze most železniční a železniční most v Čerčanech nad Sázavou. Mosty měly být vyhozeny, aby byly zmařeny ústupové cesty Němcům, odvázející kořist – potraviny.“³³³ Ke splnění tohoto plánu nebylo ale nikdy přikročeno také z důvodu zatčení velitele Zimní brigády Josefa Peterky na jaře 1945.

Dne 27. dubna 1945 se Adu Hodanovi podařilo ukořistit krátkovlnnou vysílačku spolu s přijímačem. Poté, co ji odnesl z opuštěného německého vojenského automobilu, který jeho posádka zaparkovala v polesí Švank poblíž státní silnice Plzeň – Stříbro, spolu se svými spolupracovníky vysílačku ukryl v zřícenině hradu Buben.³³⁴ Zde se členové čety pokoušeli vysílačku zprovoznit, ale protože to bylo poprvé, co se setkali se zařízením podobného druhu, jediné čeho dosáhli, bylo to, že ve vysílače spálili lampy. Václav Pondělík, krycím jménem Veny, „ač vášnivý radioamatér v tomto případě zklamal“³³⁵. Vysílačku se naštěstí podařilo ukrývat až do konce války. Po 5. květnu 1945 přemístil Ada Hodan vysílačku z úkrytu na zřícenině hradu Buben k sobě domů, kde ji rozebral a součástky celé vysílací stanice odevzdal na velitelství v Plzni.

Velitel II. čety Miroslav Lokajíček na závěr své zprávy podotýká: „Od svého nasazení jsme provedli celou řadu rozvědek, přípravných cvičení ve vrhu granátem,

³³⁰ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³² VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³³ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³⁴ Zřícenina se nachází u dnešní Hracholuské přehrady.

³³⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

přískoků, bojových seskupení, výprav za zprávami a to ve dne i v noci, spád událostí byl rychlý a zastihl nás v přípravách.“³³⁶

5.1.3.3. Skupina III. četa Komsomolci

Skupina III. četa Komsomolci byla taktéž založena v listopadu 1944. Jejím velitelem se stal Hubert Abrešek, krycím jménem Berta, z Heřmanovy Hutě, jeho zástupcem pak Petr Suchý, s krycím jménem Toronto, z Nýřan. Jako spojka k veliteli VII. oddílu fungoval Vratislav Rendla, krycím jménem Čakan, taktéž z Nýřan. Stejně jako I. četa působila také III. četa především na území Sudet, čímž měla svoji práci značně ztíženou.

Členové čety se snažili o odbojovou činnost již v době, než se napojili na partyzánskou Zimní brigádu. Podporovali ruské, francouzské a polské válečné zajatce: nosili jim šaty a jídlo a informovali je o aktuální „*situaci z front a zázemí*“³³⁷.

Velitel čety Hubert Abrešek, který pocházel z Heřmanovy Huti, zde pracoval ve sklárně firmy Stölzle, kde byli nasazeni na nucenou práci také ruští váleční zajatci. Abrešek s nimi udržoval kontakty a v roce 1944 podle vlastních slov „*počal organizovati s pomocí ruských zajatců* (gardový poručík Petr Vasiljevič Železnov, gardový poručík Nikolja Sklarov, podporučík Konstantin Ivanovič Vlasov) *družinu chlapců dle vzoru ruské mládeže komunistické zvaný Komsomol*“³³⁸. Abrešek poznamenává, že konkrétně „*1. srpna 1944 jsme se prohlásili za ilegální složku Komsomola a počali soustavně pomáhati zajatcům, kteří vedli ilegální svaz mezi zajatci v tábore ve Stodě (60 mužů), ve Zbůchu (400 mužů), v Heřmanově Huti (35 mužů)*.“³³⁹

Mezitím, konkrétně 16. června 1944, byl za podpory členů čety, především velitele Abreška, zorganizován útěk ruských zajatců Konstantina Ivanoviče Vlasova, Ivana D. Kameněva, Vladimíra Bělana, Alexeje Vasiljenka a pátého zajatce jménem

³³⁶ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³⁷ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³³⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

Daniel ze zajateckého tábora. Hubert Abrešek k této události ve své zprávě píše: *„Podpořili jsme prchající pytlek jídla, kuřivem, elektrickou svítilnou, dvěma mapami a dvěma kompasy.“*³⁴⁰ Přes materiální pomoc tato akce skončila fiaskem, poněvadž se zajatcům v neznámém terénu nepodařilo zorientovat. Nakonec byli chyceni a převezeni do zajateckého tábora ve Stodu, kde se je členům čety podařilo vypátrat až po třech měsících.

V listopadu 1944 skupina navázala kontakt s členem partyzánské Zimní brigády Miroslavem Lokajíčkem, a již koncem listopadu se skupina do Zimní brigády zapojila pod názvem III. četa Komsomolci. Hubert Abrešek k tomuto připojení dodává: *„Přebudovali jsme celou moji družinu dle směrnic Zimní brigády a vešli v úzký styk s oddílem VII. Soudruh kamarád Lokajíček přecházel hranice pravidelně a to každý týden, což bylo spojeno s velkým nebezpečím ze strany Němců.“*³⁴¹

Po začlenění do partyzánské Zimní brigády začalo cvičení členů III. čety *„v užívání zbraní, vrhy granátem, přepadová cvičení, přepadení za účelem dosažení určitých cílů, ve dne i za noci, připravující se k partyzánskému odboji.“*³⁴²

Skupina se brzy věnovala zpravodajské činnosti. Zprávy *„o stavu nepřítel na našem úseku“*³⁴³ předával pomocí spojky veliteli VII. oddílu Václav Hrdonka, který rovněž prováděl soupis českých *„odpadlíků“*³⁴⁴ a kolaborantů. Stejně jako v případě I. a II. čety, i III. četa předávala dále informace, které obdržela od velení Zimní brigády. Z vlastní iniciativy členů III. čety byla také zorganizována letáková akce. Hubert Abrešek a Václav Šefl z Nýřan týdně rozmnožili padesát letáků, které dále šířili po celém kraji.

Mezi další aktivity skupiny patřily sabotáže, především na železnici: *„Od listopadu do února v době železniční ofenzivy jsme vytrhali těsnění gumových kroužků u gumových hadic vzduchových brzd – poškozeno padesát gumových*

³⁴⁰ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴¹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴² VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴³ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴⁴ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

hadic. ³⁴⁵ Sabotážní činnost skupiny na železnici skončila v březnu 1945, což velitel čety odůvodňuje tím, že „*nebylo již žádných železničních vozů v okruhu naší působnosti, neboť celý kraj byl pod kontrolou hloubkových letců z Anglie.*“ ³⁴⁶

Podpora válečných zajatců pokračovala i po začlenění skupiny do struktury Zimní brigády. V březnu 1945 se zajatcům díky organizaci Václava Steinbacha ze Staňkova podařilo předat větší množství chleba a na Velikonoce 1945 dokonce padesát kusů vánočky. Další člen skupiny Vilém Šterba se svým bratrem Karlem podpořili potravinami a šaty francouzského válečného zajatce Jaquese Barcelou z Tulonu.

Dne 5. dubna 1945 členové čety pomáhali utéci ze zajateckého tábora ve Stodu poručíku technického oddílu A. Nikolaji Sklarovovi. Členové čety mu zajistili ubytování v hájovně u Heřmanovy Huti, kterou spravoval hajný Václav Eberle. Sklarovovi se zde podařilo ukrývat až do konce války. Dne 14. července 1945 však zemřel v okresní nemocnici v Plané u Mariánských lázní na tuberkulózu.

Na závěr války byla četa podle slov Huberta Abreška „*připravena zúčastnit se chystané ofenzivy celé Zimní brigády*“ ³⁴⁷. K ofenzivě brigády jako celku ovšem již nikdy nedošlo. V době květnového povstání se III. četa „*dala k dispozici Místnímu národnímu výboru.*“ ³⁴⁸

Podle velitele VII. oddílu Zimní brigády Ady Hodana nemohl oddíl ke konci války plně rozvinout svoji činnost hned z několika důvodů. Ve svém dodatku konstatuje, že: „*Situace to byla, kterou nikdo nepředvídal, a která vše obrátila na ruby. Spojenci učinili zvrát a z našeho území frontové bezprostřední zázemí, které si vyžádalo silná opatření ze strany Němců. Střežení mostů a všech důležitých objektů i výroby bylo tak silné, že znemožňovalo jakoukoliv partyzánskou bojovou činnost. Shození zbraní slibované zahraničím „nepřišlo“. Bezpečnost mých poměrně mladých členů vedla mě k opatrnosti, takže jsem pracoval přesně dle*

³⁴⁵ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴⁶ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴⁷ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁴⁸ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

*pokynů velitele brigády: Bezpečně vpřed!*³⁴⁹ Další ranou pro skupinu představovalo zatčení velitele Zimní Brigády Josefa Peterky na jaře 1945. Po tomto zatčení se VII. oddíl, jakožto celek „*dal k dispozici Okresnímu národnímu výboru v Plzni*“³⁵⁰. Jednotliví členové pak v době květnového povstání působili u místních národních výborů, Revolučních gard a vojenského velitelství.

5.1.4. Stávky a sabotáže na dolech Nýřanska

Vedle Škodových závodů v Plzni a muničních továren v Holýšově a v Nýřanech patřili uhelné doly na Nýřansku k vítané nacistické kořisti. Již po podepsání Mnichovské dohody nacisté s nadšením zabírali doly na území, které bylo připojeno k Říši. Na Nýřansku byly doly přejmenovávány a proběhla také rozsáhlá výměna zaměstnanců. O nastalých poměrech mluví i *Kronika obce Tlučná*: „*Horníci německé národnosti, kteří pracovali na dole Krimich v Tlučné, ale bydleli v Nýřanech na zabraném území, byli přeloženi na „Hitler Schacht“ ve Zbůchu, dříve „Masarykův jubilejní důl“, a na důl „Göring Schacht“ v Týnci, dříve „Masarykův důl“.* Z těchto dolů byli přeloženi čeští horníci z Tlučné, Vejprnic a Lín na důl Krimich v Tlučné.“³⁵¹

Po okupaci nacistům spadl do klína i důl Krimich v Tlučné. Ovšem stejně jako ve Škodovce a ostatních strategicky významných podnicích, i zde začali Němci narážet na nečekané nepříjemnosti. V dolech se totiž našlo mnoho těch, kterým se přičilo pracovat pro válečné úsilí Říše. Sabotáže nebyly řídkým jevem a pracovníci šachty byly navíc často ve spojení s různými odbojovými skupinami. Těmto skupinám také dodávali trhaviny, které měly být původně použity při práci v dolech. S odbojovou skupinou *V boj* kooperovali „*skladník dolu Krimich v Tlučné, vedoucí jedné skupiny Stanislav Svoboda z Nýřan, Jaroslav Havelka z Líní a střel mistr Kubíček, kteří vyhradili zvláštní konto, mimo výrobní, kde vykazovali trhaviny a shromažďovali pro odbojovou práci, když odstřel nebyl prováděn.*“³⁵² Kromě takto získaných trhavin byli schopni získávat materiál obratnou manipulací při samotných odstřelech. Tyto trhaviny byly nakonec opravdu použity: „*V březnu 1945*

³⁴⁹ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁵⁰ VHA Praha, fond Ilegalita, signatura: 1392/29, Příloha k žádostem o charakter československého partyzána členů Partyzánské zimní brigády 1 – 10, Činnost Partyzánské Zimní brigády odd. 1 – 10

³⁵¹ *Kronika obce Tlučná*, s. 6.

³⁵² NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296 *Svoboda Josef, Boháč Ladislav*

byla vyhozena kolej na trati Nýřany – Zbůch v délce asi sedm metrů.³⁵³ Partyzánská skupina Bílá růže výbušniny získávala od spolupracovníka skupiny Lud'ka Pondělíka z Nýřan, palného na dole Krimich II.³⁵⁴

Situace na dole Krimich v Tlučné se pro české horníky vyhrotila v roce 1943. Od 1. ledna 1943 byl český závodní dolu ing. František Freiberg přeložen do Škodových závodů na podřadnější místo a místo něho dosazen Němec ing. Karel Kovarschik. Zápis o jeho osobě, který se zachoval v *Kronice obce Tlučná*, jasně vypovídá o tom, jakým dojmem na své podřízené působil: [...] *dle jména čistokrevný Němec (uměl trochu česky). Své odborné nedostatky nahrazoval hulákáním a rvaním na dělníky pro každou maličkost. Tento člověk, který chtěl nahánět každému hrůzu, byl ve skutečnosti směšným. V létě chodil neustále v krátkých kalhotách, ve kterých se jeho slabé nohy zvlášť vyjímalý. Havíři jej mezi sebou jmenovali „Pláteník“.* [...] *Za ohrazením dolu Krimich východním směrem pod valem, dal postavit Kovarschik rádio a dřevěnou dosti prostornou „klubovnu“, kde oslavoval každé vítězství na východní frontě se sobě rovnými.*³⁵⁵

Dále se z místní kroniky dozvídáme, že: *„Zhoršenému režimu na dole Krimich vydatně pomáhal zdejší občan německé národnosti Martin Sellener, dříve horník, nyní Kovarschikův důvěrník a informátor.*³⁵⁶ Martin Sellener byl typickým příkladem muže, jehož pohled na svět změnila Hitlerova promyšlená propaganda. Jaroslava Siegerová, která Sellenera osobně znala, vzpomíná: *„Sellener se před válkou choval normálně, chodil s českými horníky, včetně mého táty, na pivo. Jakmile ale Hitler zabral Sudety, naprosto se změnil a začal Čechy nenávidět. Jeho dcera za války vstoupila do Hitlerjugend a Sellener českým sousedům při každé příležitosti vyhrožoval. I mému tátovi, říkal „že půjde“. Myslel tím do koncentráku.*³⁵⁷

K zásahům proti českým horníkům dostali Kovarschik se Sellenerem brzy příležitost: *„V neděli 18. března 1943 opravovali dva zámečníci Josef Klaimaier a Václav Fína a s nimi pomocný dělník Jan Brudna strojové zařízení v třídirně uhle*

³⁵³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296 *Svoboda Josef, Boháč Ladislav*

³⁵⁴ Viz *Partyzánská skupina Bílá růže (Činnost Trampské partyzánské Zimní brigády)*

³⁵⁵ *Kronika obce Tlučná*, s. 23

³⁵⁶ *Kronika obce Tlučná*, s. 23

³⁵⁷ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

na dole Krimich. V pondělí 19. března, když byla uvedena třídirna do provozu, přerhl se hlavní řemen, jenž byl naříznut.“³⁵⁸ Závodní Kovarschik okamžitě zavolal gestapo a tyto tři dělníky nechal zatknout a obvinil ze sabotáže. Ve vězení strávili čtyři měsíce.³⁵⁹

Dne 9. března 1944 byl Martin Sellener jmenován do rady obecního zastupitelstva v Tlučné. V té době nacistické Německo v důsledku vývoje válečné situace pocíťovalo akutní nedostatek uhlí. Od 1. prosince 1944 byli v tlučenské škole ubytováni horničtí brigádníci, kteří měli pomoci zvýšit těžbu, ale ani toto nestačilo. Byly zavedeny mimořádné nedělní směny všech pracovníků dolu. „*Těmto mimořádným směnám se mezi horníky říkalo „pitrovky“, podle naddůlního Jaroslava Pitra, který tyto mimořádné směny od horníků důsledně vynucoval.*“ V květnu téhož roku pak došlo na dole Krimich II ke stávce. Horníci Josef Veselý, Václav Budek a Václav Čermák stávku zorganizovali a současně způsobili zával v hlavní části dolu, v důsledku čehož došlo ke dvoudennímu přerušení těžby. Karel Kovarschik nechal posléze zatknout celkem čtrnáct horníků: Oldřicha Thürla, Josefa Veselého, Františka Kučeru, Viktora Vedrala a Jaroslava Krafra z Tlučné, Františka Horu, Jana Mestla, Josefa Gabriela, Václava Svobodu, Václava Budka, Václava Čermáka a Jana Šimečka z Nýřan, Josefa Hellera z Plzně a Vavřince Muchnu z Líní. Všichni byli souzeni pro sabotáž. Josef Veselý byl popraven, ostatní odsouzeni ke třem až čtyřem letům odnětí svobody. František Hora ve vězení zemřel.³⁶⁰

Na jaře 1945 začala předtím neomezená moc nacistických správců dolu rychle brát za své: „*Po náletu na plzeňské nádraží*³⁶¹ *řádil závodní Kovarschik jak nepřičetný, horníci si však z něj již nic nedělali a zvlášt' s mladými horníky měl velké soužení, jak je dostat do dolu.*“³⁶²

Dne 5. května 1945 se v Tlučné dozvěděli, že konec války je již na dohled: „*Krátce před polednem v sobotu 5. května přijel do Tlučné od Plzně neznámý cyklista, který měl na kole připevněnou malou československou vlajku a oznamoval přihlížejícím občanům, že tak dlouho očekávaný den je konečně zde a je konec války.*

³⁵⁸ *Kronika obce Tlučná*, s. 29.

³⁵⁹ *Kronika obce Tlučná*, s. 29.

³⁶⁰ *Kronika obce Tlučná*, s. 32

³⁶¹ 17. dubna 1945

³⁶² *Kronika obce Tlučná*, s. 35

*Jako blesk se rozšířila tato zpráva po celé obci a hned se šily československé prapory, a kdo jej měl, ihned jej vyvěsil.*³⁶³ Euforie z této zprávy ovšem nedala zapomenout na věci minulé. Okamžitě se rozběhlo pátrání po spolupracovnících nyní již poraženého režimu: „7. května byli nalezeni závodní dolu Krimich ing. Karel Kovarschik³⁶⁴ a Martin Sellener³⁶⁵ a zajištění u krajského soudu v Plzni.“³⁶⁶ Oba byli souzeni mimořádným lidovým soudem v Plzni. Zde jim bylo prokázáno, že způsobili smrt sedmi lidem, a byli odsouzeni k trestu smrti. Spolu s nimi byl souzen kolaborant, důlní na Krimichu, Josef Junek³⁶⁷. Ten za svého působení udal důlního Jaroslava Havelku, Františka Kaderu a Františka Majera³⁶⁸, kteří díky němu skončili ve vězení. Junek byl posléze odsouzen na dvacet pět let odnětí svobody.³⁶⁹

Zadrženi byli také čtyři naddůlní: Jaroslav Pitr, Josef Rubáš, Bohuslav Pelnář a Václav Skřivanec. O nich panovalo obecné přesvědčení, že se z důvodu své přehnané loajality k ing. Kovarschikovi též dopustili kolaborace. Po krátkém věznění byli ovšem všichni propuštěni. Výpomocní dozorcí z řad dělníků, kteří byli jmenováni za doby okupace, byli okamžitě zbaveni svých funkcí.³⁷⁰

Práce na dole Krimich byly obnoveny kolem 10. května 1945. I zde nacisté zanechali jen stopy destrukce: „*Celý důl byl v hrozném stavu, vyrabovaný uhel, kde se dalo. Těžné chodby sevřené a místy zavalené. Z pěti revírů, z nichž Kovarschik raboval uhel za své éry, mohl těžiti jenom jeden a to IV. revír. Ostatní čtyři revíry byly sevřené a zdemolované. V těchto se museli demontovat chodby a opravovati*

³⁶³ *Kronika obce Thučná*, s. 41

³⁶⁴ Ing. Karel Kovarschik: 12. srpna 1946 jako spolupracovník s gestapem odsouzen k smrti (Sst 11/45). In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

³⁶⁵ Martin Sellener: 21. července 1946 odsouzený k smrti (Sst 845/ 45). In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 – 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

³⁶⁶ *Kronika obce Thučná*, s. 41.

³⁶⁷ Josef Junek (Sst 581/ 44) odsouzen na dvacet pět let. In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 – 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

³⁶⁸ František Majer distribuoval ilegální letáky. In: NA v Praze, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 1296: *Svoboda Josef a Boháč Ladislav*

³⁶⁹ *Kronika obce Thučná*

³⁷⁰ *Kronika obce Thučná*

*důlní zařízení, což si vyžádalo dlouhou dobu několika měsíců a v některém revíru i celý rok.*³⁷¹

5.1.5. Ukrývání pronásledovaných

Okupace a válka s sebou přinesly nezměrné utrpení porobeného národa; přesto se většina obyvatelstva snažila i přes skrytý nesouhlas pokračovat ve svém běžném životě a čekat na chvíli, kdy se všechno zlé samo přežene. Někdy ovšem realita dohnala i ty, kteří na začátku války rozhodně neplánovali prokazovat hrdinství jakéhokoliv druhu, a donutila je volit mezi dvěma možnostmi: Někdy ovšem realita dohnala i ty, kteří na začátku války rozhodně neplánovali prokazovat hrdinství jakéhokoliv druhu, a donutila je volit mezi dvěma možnostmi: být člověkem, jenž zabouchne dveře před svým bližním v nouzi nebo se stát hrdinou, který ale současně dává všanc nejenom svůj život, ale velmi často také i osud své rodiny.

5.1.5.1. Váleční zajatci

Jaroslava Siegerová, rozená Burianová, z Tlučné, vzpomíná na události, kterých byla jako dítě svědkem: *„Bydleli jsme v domě, který dodnes stojí hned vedle šachty Krimich, a ve kterém s námi bydlela i rodina Hrácha. Karel Hrácha měl autodopravu, vlastnil také jeden vůz na dřevoplyn, a protože rozvážel uhlí i Němcům měl propustku do Sudet. Zajížděl také do Holýšova, Stoda a Zbůchu, kde byli zajatecké tábory. Často se stávalo, že někde naložil francouzské nebo ruské uprchlé válečné zajatce, a ty pak rozvážel po Tlučné, kde je u někoho schoval*³⁷². *Tito uprchlíci občas končili také u nás doma.*³⁷³

Na rozdíl od Dagmar Königsmarkové, rozené Zábranské, která si válečné zajatce ve svém domě také živě vybavuje, a jež žila jako dítě na samotě u lesa, který se táhne směrem k Vejprnicím, bydlela rodina Burianova s Němci přímo za zády. Důl Krimich měl pro německou válečnou mašinerii strategický význam: *„Přímo vedle měla svoje ústředí německá policie a často se tam pohybovali Kovarschik a především Sellener. Policie občas zvonila, aby nás upozornila, že nemáme pořádné*

³⁷¹ *Kronika obce Tlučná*, s. 43.

³⁷² Jaroslava Siegerová vyjádřila domněnku, že Karel Hrácha byl pravděpodobně členem nějaké organizované skupiny. Počet uprchlíků, kterým na útěku pomáhal, byl poměrně vysoký na to, aby se jednalo o nahodilou akci a navíc často bývalé válečné zajatce odvážel na jiná záchytná místa, odkud mohli pokračovat dál.

³⁷³ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

*zatemnění a Sellener k nám také párkrát přišel, jednou stěžovat si na našeho psa*³⁷⁴.³⁷⁵ Každá už tak nevíтанá návštěva německé policie nebo přímo Sellenera byla pro obyvatele domu o to horší, že věděli, že kdyby se Němci podívali jen o trochu pozorněji, tragédii by již nebylo vyhnoutí. Také z tohoto důvodu uprchlíci schovaní u Hráchů a Burianů neopouštěli po celou dobu trvání svého azylu svůj úkryt, a to dokonce ani v noci.

Přes značné riziko spojené s ukrýváním zajatců se u Hráchů postupně vystřídal hned několik uprchlíků. Jaroslava Siegerová si vybavuje především poslední dva: *„Byli to oba Rusové. Když k nám přišli, byli ve velmi zuboženém stavu: nemocní, podvyživení, špinaví, zavšivení. Zavšivené, pruhované vězeňské oblečení naši ihned spálili a uprchlíkům dali najíst*³⁷⁶, *přesto trvalo dlouho, než se dali do pořádku. První z nich se až do konce války neuzdravil, zatímco druhý, Jura, se nakonec úplně zotavil a měl energie na rozdávání.*³⁷⁷

Tito a další zajatci, které zachránil Karel Hrácha a jeho pomocníci z řad tlučenských občanů, se dožili pádu nacistického Německa: *„Po osvobození v Tlučné pořádali slavnostní oběd, na kterém se sešli všichni uprchlíci ze zajateckých táborů, co se v obci schovávali. Bylo jich kolem dvaceti.“* Jejich další osud ovšem zůstává zahalen tajemstvím: *„Ti dva co u nás bydleli, nechali adresy a trvali na tom, že musíme zůstat v kontaktu. Přesto se již, přes snahu mého otce [Josefa Buriana] po válce nikdy neozvali a na dopisy neodpovídali. Stalin je nejspíš, jako bývalé válečné zajatce a tudíž zrádce, poslal na Sibiř.*³⁷⁸

³⁷⁴ Tohoto psa, Sultána, nakonec Sellener srazil svým vozem.

³⁷⁵ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

³⁷⁶ Uprchlíkům se vařilo z přidělu, ale potraviny nestačily. Paní Josefa Burianová, rozená Čermáková, matka Jaroslavy Siegerové, se snažila získat potraviny na černém trhu, tzv. „šamoněním“. Za tímto účelem jezdila k okolním sedlákům a vyměňovala s nimi, protože ti nechtěli peníze, ložní prádlo, ručníky a utěrky za maso, vejčička a mouku. Že se jednalo o jev zcela běžný, se dozvídáme i z místní kroniky: *„Dávky na potravinové lístky byly nedostatečné, občané jezdili po mlýnech pro mouku, a kdo měl zrní na výměnu, též se šrotovalo zrní na ručních šrotovnících i v rodinách. Všechno toto bylo trestné, jak pro prodávajícího, tak nakupujícího. Jezdilo se pro mouku do zemědělských okresů na Domažlicko, Klatovsko, Blovicko, ve vlcích to byl samý batoh, protektorátní četníci měli příkaz toto „šamonění“, jak se říkalo, stíhat, ale až na malé výjimky zavřela většina z nich jedno, někdy i obě oči, aby toto „šamonění“ neviděli.“* In: *Kronika obce Tlučná*, s. 29.

³⁷⁷ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

³⁷⁸ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

5.1.5.2. Uprchlíci z pochodů smrti

Samostatnou kapitolu, která ukazuje milosrdenství tváří v tvář čiré bestialitě, tvoří pomoc obyvatel účastníkům pochodů smrti. Tyto události jsou jedny z nejvíce reflektovaných a pamětníky vzpomínaných. Ani v *Kronice obce Vejprnice* o nich zápis nechybí: „*Přichází rok 1945, který dával tušiti, že vývoj válečných událostí blíží se ke svému vyvrcholení a už od měsíce ledna, kdy připlížila se fronta ruská, ke koncentračnímu táboru Osvětim, tehdy rozhodlo komando tábora část vězňů přestěhovati. Plzeň byla svědkem dvou transportů z tohoto strašného koncentráku. Dne 24. ledna 1945 projel Plzní vlak, který vezl 4 000 vězňů a 27. ledna 1945 projel druhý transport smrti, který měl 4 500 vězňů. I my ve Vejprnicích byli jsme svědky podobného transportu smrti a to v den 10. dubna 1945. Toho dne projížděl vlak směrem na Nýřany. Obyvatelstvo obce mělo možnost viděti strašlivou podívanou. Vlak přeplněn nešťastníky různých národů, mezi nimi mnoho Čechů. To již nebyli lidé, byly to živoucí kostry potažené šedožlutou koží. Bolestno vzpomínat.*“³⁷⁹ Ve Vejprnicích tento vlak zastavil jen krátce, ale v Nýřanech „*pro poruchu lokomotivy [...]stál tři dny.*“³⁸⁰ Vlak vypravený z tábora Buchenwald na obyvatele Nýřan zapůsobil jako zjevení z pekla a lidé, kteří dříve na nějakou rezistenci ani nepomýšleli, se pokoušeli propašovat vězňům vodu a jídlo. Podobné snahy se ze stran dozorců setkávaly s různou odezvou: někdy předání potravin proběhlo hladce, byly však zaznamenány případy, kdy dozorcí soucitné občany surově zbyli nebo jim vyhrožovali smrtí. I přes nevyzpytatelné chování a krutost nacistických dozorců se našlo mnoho těch, kteří byli ochotni riskovat. Vězeň Vladimír Vasický z Kyjova na Moravě vzpomíná: „*Posti“ dovolili, aby nám lidé nosili do vagonů vodu. V těch kýblech ale nebyla většinou voda, ale brambory a nejrůznější jídlo. Do našeho vagónu to nosila paní Albína Tesařová, nyní provdaná Juhová, která dnes bydlí v této ulici čp. 492.*“³⁸¹

Zápis v kronice pokračuje: „*V Nýřanech a ve Stodě se některým podařilo utéci a schovati se v okolních lesích, někteří (Rusové) dostali se až do Vejprnic, kde byli místním občanstvem ošetřeni, léčeni a ukryti až do dnů svobody. Mnoho*

³⁷⁹ *Kronika obce Vejprnice*, s. 144.

³⁸⁰ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

³⁸¹ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

nešťastníků bylo však na útěku zastřeleno a ve Stodě a okolí pohřbeno.³⁸² Podle sebraných vzpomínek pamětníků se podobné příběhy odehrávaly i na jiných místech. Uprchlíci, kterým se jakoby zázrakem podařilo dostat z transportů smrti, které přecházely přes území západních Čech, nutně potřebovali úkryt.

Jedním z úkrytů byl i „tajný sklep“ u manželů Krásných v Líních, do kterého si línští občané zvykli vodit uprchlíky. Jednou se jich zde prý skrývalo dokonce sedmnáct. Božena Lukešová z Prahy vzpomíná: *„Když jsme utekli z transportu ve Stříbře, došli jsme k večeru do Líní, kde jsme u Krásných dostali úkryt, najíst, ošacení, a po posledním náletu na Plzeň nás tam doprovázeli Škodováci Matěj Kašpar a Vojtěch Jenč.“*³⁸³

Jiný příběh s téměř identickým obsahem vypráví další přímá účastnice pochodu smrti Nataša Ličen z Lublaně: *„Podařilo se nám třem utéci ve Stříbře z transportu. Bloudili jsme po polích a cestách, až jsme dorazily do obce Tlučná. Hladové a vyčerpané jsme se zastavily před chaloupkou a poprosily o pomoc. Byla to dobrá rodina Langova, která se nás ochotně a s láskou ujala. Tady jsme se asi během čtrnácti dnů zotavily a svůj zevnějšek upravily. Pamatuji si na osvobození Tlučné. Paní Langová napekla veliké koláče pro osvoboditele. Bylo to v neděli. Naše radost, štěstí, zpěv i slzy nebraly konce. Z Plzně jsme odjeli 25. května 1945 a do Jugoslávie jsme dojeli 26. června 1945. [...] Nikdy nezapomeneme na dobrotu, kterou nám zbědovaným neznámým ženám v Tlučné čeští obyvatelé poskytli...“*³⁸⁴

Stejně štěstí v neštěstí potkalo i účastnice pochodu smrti, který v soboru 28. dubna 1945 dorazil do Blatnice. Františka Cimfová z Blatnice vzpomíná na události, které se k této události přímo vztahují: *„Sotva pochod zmizel v lese, příběhla sousedka Vedralová. Byla vyděšená. Prý k ní přišla tři děvčata z transportu. Obrátila se na mého manžela, co má dělat. Chvilí uvažoval a pak navrhl: „Děvčata nakrmit, umýt, převléknout a hadry spálit.“ Vše se odehrálo v bytě paní Vedralové. Sháněla jsem zatím prádlo a oblečení, prostě vše, co bylo doma. Kolem nás bydleli Němci, a proto jsme vše dělali tajně. Když se zešeřilo, dali jsme dívkám šátky, protože byly ostríhané. Manžel dal každé sto korun a šel s nimi do Nýřan*

³⁸² Kronika obce Vejprnice, s. 144.

³⁸³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

³⁸⁴ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

*k hranicím. Dostaly se do Tlučné, kde se skrývaly do příchodu Američanů. V květnu jsem byla s dcerkou v Plzni. Najednou na mne skočila děvčata a začala mne líbat. Když jsem se z jejich náruče vyprostila, poznala jsem tehdejší ty tři ubožačky, kterým jsme zachránili život. Plakaly jsme všechny čtyři. Z každého jejich pohledu jsem cítila zvláštní dojemný vděk a lásku. Slíbila jsem jim, že je pozvu na hostinu. Když jsem doma vše připravila a šla jsem pro ně, byly již chuděrky pryč s transportem do svých domovů. Byly z Maďarska. Kdo ví, kde ta děvčata dnes jsou.*³⁸⁵

5.1.5.3. Josef Česák

Zdaleka ne všechny životní příběhy pronásledovaných končily podobně šťastně. Někdy se otázka, zda schovat či ne, stávala volbou mezi dvěma špatnými rozhodnutími. Jaroslava Siegerová na podobný případ vzpomíná: *„Nevlastní bratr moje babičky, Marie Čermákové, rozené Cajthamlové, byl Josef Česák³⁸⁶. Byl to přesvědčený komunista, který před válkou dokonce studoval leninskou školu v Sovětském svazu. Z Moskvy se vrátil někdy těsně před podepsáním Mnichovské dohody. Slyšela jsem, že po okupaci vykonával zpravodajskou službu ve prospěch Sovětského svazu, že ho sem za tímto účelem Stalin poslal, a že měl dokonce vysílačku, ale je jen možné, že Němci věděli, že je aktivní komunista a proto ho chtěli dostat. Pravdou zůstává, že mu brzy hrozilo zatčení a on byl nucen se skrývat.*³⁸⁷ Brzy neměl kam jít, a tak ho napadlo, že by se mohl schovat u své nevlastní sestry. Její manžel Josef Čermák však byl rozhodně proti. *„Děda se obával o bezpečí své rodiny, dobře věděl, že Němci jsou schopni mstít se na celé rodině těch, u kterých někoho najdou. Měl šest dětí a ten risk nebyl ochoten podstupovat. Proto Česákovi řekl, aby odešel.*³⁸⁸

O několik dní později se v hornické kolonii v Tlučné, kde rodina Čermáková bydlela, uskutečnila rozsáhlá policejní razie. Gestapo v té době

³⁸⁵ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 3315

³⁸⁶ Josef Česák se podle evidence bývalého Studijního ústavu ministerstva vnitra narodil 6. 2. 1904, trvalým bydlištěm v Nýřanech, č.p. 597. Podle vzpomínek Jaroslavy Siegerové byl Josef Česák původním zaměstnáním horník, nějaký čas pracoval na dolech u Nýřan, ale také ve Francii. Poměrně záhy vstoupil do komunistické strany, která ho vyslala na leninskou školu do Moskvy. Vojtěch Laštovka se o něm stručně zmiňuje v knize *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům* na straně 69, zde je ovšem jen konstatováno, že byl mezi umučenými komunisty. Další informace o Josefu Česákovi by se měly nacházet v Národním archivu v Praze pod signaturou 42/C – 35/7, zde se je ovšem nepodařilo dohledat.

³⁸⁷ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

³⁸⁸ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

navštívilo Čermákovy i všechny ostatní Česákovy příbuzné, kteří v okolí žili, a to včetně jeho rodiny v Nýřanech. Důkladné prohlídce neunikl ani centimetr z jejich domovů; Čermákovy svůj byt po této razii kvůli nepořádku stěží poznávali. Gestapo se do hornické kolonie v Tlučné vrátilo ještě dvakrát. Josef Česák byl nakonec dopaden. V roce 1942 zemřel za neznámých okolností v koncentračním táboře Mauthausen. Jaroslava Siegerová dodává: „*Po válce jsem nemohla dlouho pochopit, proč se děda zachoval tak, jak se zachoval a Česáka neschoval. Dneska už se do jeho pozice dokážu vcítit, pravda byla, že v hornické kolonii žilo v té době hodně lidí, Čermákovy v domě nebydleli sami, bylo by velmi komplikované Česáka ukrývat. A riskovat tolik životů?*“³⁸⁹

5.1.5.4. Rodina Loudova, Loužkova a Tolarova

Aktéři dalšího případu, kdy byli obyvatelé Protektorátu postaveni před takto těžké dilema, byly tři spřízněné rodiny: Loudovy, Loužkovy a Tolarovy.

Josef Louda z Dobřan bojoval v první světové válce na ruské frontě, byl zajat a posléze se přihlásil do československých legií. Po skončení války se ale do Československé republiky nevrátil. Vstoupil do Rudé armády a v roce 1918 se oženil s Marií Krukovou, původem z Ukrajiny. Zůstali spolu v Rusku, kde se jim narodili dva synové, Petr a Vasil. V roce 1937³⁹⁰ byli jako někdejší českoslovenští státní občané ze Sovětského svazu vykázáni.³⁹¹ Vrátili se do Československé republiky a usadili se v Dobřanech³⁹². Po záboru Sudet se přestěhovali do blízké Nové Vsi u Dobřan. V roce 1938 nastoupil Vasil Louda do škodovické strojírně jako učeň; jeho otec ve Škodových závodech již v té době pracoval jako dělník v malé dělovce.³⁹³

V roce 1942 se pak Vasil Louda oženil s Marií Loužkovou, dcerou Aloise a Matyldy Loužkových, kteří bydleli na samotě u Tlučné³⁹⁴. Novomanželé se odstěhovali do domu k Loužkovým, který s nimi ještě sdíleli bratr Matyldy

³⁸⁹ Z rozhovoru s paní Jaroslavou Siegerovou konaného dne 18. února 2011.

³⁹⁰ Podle *Kroniky obce Tlučná* se do Československé republiky vrátili již někdy kolem roku 1920.

³⁹¹ ABS Praha, fond: Německé soudy v říší, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

³⁹² *Kronika obce Tlučná*, str. 25

³⁹³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 2838

³⁹⁴ Tlučná č. p. 99, bývalá cihelna.

Loužkové, rozené Tolarové, Josef Tolar s manželkou Marií, rozenou Jenčovou.³⁹⁵ Také se jim narodila dcera Naděžda.

V průběhu války se Josef Louda se syny zapojil do komunistického odboje, kde pracoval pod vedením Antonína Burdy.³⁹⁶ Na konci března 1943, v době rozsáhlého zatýkání, které postihlo III. ilegální krajské vedení, byl na Josefa Loudu a bratry Loudovi vydán zatykač. Josef a Petr Loudovi³⁹⁷ byli zatčeni. Vasilu Loudovi se podařilo utéci³⁹⁸, přestože na něj doma čekalo gestapo.³⁹⁹ Neutekl však daleko. Schoval se v lese u Tlučné a vyčkával. Brzy se mu podařilo zkontaktovat svoji matku, která mu do skrýše začala nosit potraviny a čisté oblečení. Po nějaké době se matka Vasila svěřila Marii Loudové, že se Vasil ukrývá v lese. Ta podle soudního spisu „*o ničem nechtěla vědět*“. Argumentovala tím, že „*s Vasilem už nežije ve šťastném manželství*“ a dodala, že „*podobné věci [podpora nepřátel nacistů] mohou stát hlavu.*“⁴⁰⁰ Na naléhání své tchyně, která ji uklidňovala, že „*nemá mít strach, že nikdo na nic nemůže přijít*“ a nakonec i vyhrožovala, že „*po válce, kterou Němci stejně prohrají, o jejím chování všem řekne*“, manželovi alespoň poslala máslo a cukr. Setkat se s ním ale nechtěla. Ať již za touto reakcí Marie Loudové stál fakt, že měla s Vasilem spory kvůli jeho působení v komunistickém hnutí nebo myslela především na bezpečí své malé dcery, svůj odmítavý postoj v létě 1943 změnila a sama začala Vasila v lese navštěvovat.⁴⁰¹

V říjnu 1943 se Vasil přestěhoval blíže k domu Loužkových a vybudoval si tam provizorní přístřešek, kam mu jeho matka a manželka později donesly petrolejový vaříč a hrnec. Na konci listopadu 1943 se ale prudce ochladilo a Vasil si začal uvědomovat, že přežít zimu v lese bude velmi komplikované. Jeho manželka se proto rozhodla svěřit se svým rodičům s informací o Vasilově pobytu v Tlučné a požádat je o pomoc. Alois Loužek, stejně jako předtím Marie, o ničem podobném

³⁹⁵ Archiv bezpečnostních složek Praha, dále jen ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20.

³⁹⁶ Viz. *Ilegální krajské vedení Komunistické strany Československa*

³⁹⁷ Podle *Kroniky obce Tlučná* se Petrovi Loudovi také podařilo utéci, ale byl chycen při pokusu o přechod polských hranic a nakonec popraven v Drážďanech.

³⁹⁸ Manželka Vasila Marie Loudová při vyšetřování vypověděla, že se s manželem pohádali a proto se nevrátil domů. Podle *Kroniky obce Tlučná* ho někdo před gestapem varoval.

³⁹⁹ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

⁴⁰⁰ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

⁴⁰¹ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

nechtěl vůbec slyšet, ale na naléhání své dcery a manželky nakonec svolil, že u nich Vasil může přes zimu zůstat. V pokoji Marie Loudové pro tento účel vybuodoval v podlaze úkryt⁴⁰², do kterého se Vasil mohl v případě potřeby schovat.⁴⁰³

Kolem Vánoc 1943 nečekaně přišla do pokoje Marie Loudové manželka jejího strýce Marie Tolarová a uviděla tam Vasila, o jehož pobytu v Tlučné předtím vůbec netušila. Marie Loudová svojí tetě namluvila, že si Vasil přišel pouze pro jídlo a hned odejde. Marie Tolarová se po počátečním rozrušení uklidnila. Když však Vasila o pár dnů později zahlédla znovu, svěřila se s touto skutečností svému muži Josefovi. Ten trval na tom, že Vasil musí z domu a dosáhl toho, že se v lednu 1944 Vasil vrátil do svého lesního úkrytu. Přesto občas zůstával v domě Loužkových, odkud definitivně odešel až v březnu 1944.⁴⁰⁴

Dne 4. května 1944 udělal Vasil osudovou chybu: pohyboval se za bílého dne tam, kde ho všichni znali.⁴⁰⁵ „V květnu 1944 jel autem do Plzně závodní dolu Krimich, Karel Kovarschik, se svým důvěrníkem Martinem Sellenerem, který poznal Vasila Loudu, jenž šel za Vejprnicemi v polích směrem k Plzni.“⁴⁰⁶ Kovarschik se Sellenerem okamžitě jeli na četnickou stanici do Vejprnic, kde zburcovali místní četnictvo a vydali se Vasila hledat. Brzy se jim podařilo přijít na jeho stopu. Vasil Louda vytáhl na českého četníka, který ho pronásledoval, zbraň a vystřelil. Přestože se netrefil, on sám byl postřelen a následně zatčen. Stejného dne byli zadrženi také všichni ti, co o Vasilově úkrytu věděli.⁴⁰⁷

Podle rozsudku Německého zemského soudu v Praze ze dne 29. září 1944 byli Marie Loudová, rozená Kruková, Marie Loudová, rozená Loužková, Matylda Loužková, rozená Tolarová a Alois Loužek na základě toho, že

⁴⁰² Skryš o rozměrech cca 50 cm² nakonec Vasil opravdu několikrát využil.

⁴⁰³ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

⁴⁰⁴ Podle soudního spisu mělo v té době manželství Marie a Vasila Loudových opět vážné trhliny. Často se hádali a to měl být také důvod, proč Alois Loužek Vasila v březnu roku 1943 donutil definitivně opustit dům. Po tomto Vasilově odchodu Marie Loudová, rozená Loužková na naléhání své matky, podstoupila utajený potrat.

⁴⁰⁵ Podle všeho to neudělal poprvé. Podle *Kroniky obce Tlučná* „Na jaře 1944 byl několikrát viděn v Plzni, ovšem trochu změněný.“ Podle Jaroslavy Siegerové, se o Vasilovi říkalo, že dokonce jezdil do Plzně vlakem. Podle soudního spisu Vasil své ženě vyprávěl, že do Plzně pravidelně zajíždí.

⁴⁰⁶ *Kronika obce Tlučná*, s. 27.

⁴⁰⁷ *Kronika obce Tlučná*, s. 27.

„*podporovali nepřítele Říše a nenahlásili ho a tím se dopustili sabotáže*“⁴⁰⁸ odsouzeni k smrti. Marie Tolarová, rozená Jenčová a Josef Tolar vyli obvinění z téhož, na základě polehčujících okolností však byli odsouzeni jen ke třem letům vězení.⁴⁰⁹

Vasil Louda byl nakonec stejně jako jeho otec a bratr Petr popraven. Manželka a matka Vasila Loudy byly 13. prosince 1944 popraveny v Praze na Pankráci. Josef Tolar „*následkem vězeňských útrap zemřel 14. listopadu 1944 ve vězeňské nemocnici v Praze na Bulovce.*“⁴¹⁰ Matyldě a Aloisi Loužkovým byl nakonec trest zmírněn na tři roky, oba ale putovali do koncentračního tábora, ze kterého se po válce vrátili značně zesláblí. Malá dcera⁴¹¹ Loudových Naděžda byla po smrti své matky a zatčení svých prarodičů svěřena do péče své prarady Růženy Uxové, rozené Tolarové.⁴¹²

5.1.6. Holýšov: sabotáže a podpora zajatců

Zajateckým táborem v Holýšově prošlo také mnoho francouzských válečných zajatců. Jedním z nich byl i René Monsarrat, zajatý nacisty po 4. červnu 1940, poté, co se již nestihl nalodit u Dunkerque a úspěšně se evakuovat do Velké Británie⁴¹³. Po dlouhé a strastiplné cestě dorazil do Norimberku, odkud byl v dobytčím vagonu odeslán do provizorního zajateckého tábora ve Stodě. René Monsarrat po letech vzpomíná: „*30. června večer jsme se uložili v budově, která dříve sloužila jako kino, jak jsme se dozvěděli. Natáhli jsme se na podlaze zahalení do pláště, tričko svinuté pod hlavou jako polštář. Takto jsme měli bydlet až do chvíle, kdy bude dokončena úprava místa pro naše ubytování. Namáhavě pracovali za podmínek takového ubytování se stalo velmi unavující. 1. července jsme třídili celý den staré papíry.*“⁴¹⁴

⁴⁰⁸ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

⁴⁰⁹ ABS Praha, fond: Německé soudy v říši, karton: 526, signatura: 141 – 526 – 20. Přeloženo z německého jazyka diplomantem.

⁴¹⁰ *Kronika obce Tlučná*, s. 28.

⁴¹¹ V době soudního procesu dne 29. září 1944 bylo Naděždě třináct měsíců.

⁴¹² *Kronika obce Tlučná*, s. 28.

⁴¹³ Evakuace spojeneckých vojáků z pláží a přístavu Dunkerque nesla kódové označení operace *Dynamo*. Proběhla mezi 27. květnem a 3. červnem 1940.

⁴¹⁴ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 *René Monsarrat*

Od 2. července 1940 pak začal být převážen na práci do nepříliš vzdáleného Holýšova: „V Holýšově jsme byli rozděleni do pracovních skupin. Dostal jsem se do skupiny dřevorubců. Náš hlídač byl starý voják, účastník války 1914 – 1918. [...] Byl to hodný člověk, který musel přes svoje stáří opustit svoje hospodářství i svou ženu.[...]Střežím hezkou vzpomínku na toto pracovní období v lese. Dobrý hlídač, krásné lesy, krásná krajina, ležící před našima očima při pohledu z vrcholků českých hor.“⁴¹⁵ Toto období mělo brzy skončit. Hlídač byl vyměněn a pracovní podmínky pro zajatce se stále zhoršovaly. Na jaře 1941 byli zajatci přemístěni do nově vybudovaného zajateckého tábora v Holýšově.

Během léta 1942 byla Monsarratova skupina rozdělena na práci do různých dílen v muniční továrně: „Tato továrna byla velmi důležitá a nazývala se Werk I. K ní byla přidružena továrna Werk II, položená v jedlových lesích, ve které se plnily střelným prachem nábojnice vyrobené ve Werk I.“⁴¹⁶ V této muniční továrně pracovali také Češi a sudečtí Němci, a přestože váleční zajatci měli nakázáno „držet dál od civilistů“⁴¹⁷, mezi těmito dvěma tábory začalo brzy docházet ke kontaktům: „Bylo třeba překonávat zoufalství, které se všech zmocňovalo. Na stavbách i v továrně se časem navazovala přátelství s českými i německými děvčaty, i přes zákazy vydanými strážemi i vládou. Hitler nás mohl považovat za degenerované, on, sadista bez míry. Události však ukazovaly, že láska je věčná.“⁴¹⁸

Češi, a dokonce také někteří Němci, válečným zajatcům předávali potraviny: „Mnozí vězni přijímali od Čechů i Němců, nepřátel Hitlerových životní prostředky: chléb, sýry, pravé české koláče, mléko atd.“⁴¹⁹ Také René Monsarrat brzy našel mezi pracovníky muniční továrny spřízněné duše: „Bylo to ve Werku II., kde jsem poznal dva mladé Čechy,[...]též mladého Němce, Heinricha Plasse, seznámil jsem se

⁴¹⁵ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴¹⁶ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴¹⁷ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴¹⁸ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴¹⁹ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

s jeho protihitlerovským smyšlením.⁴²⁰ Tato malá, spontánně utvořená, skupina se přes velké riziko začala v továrně zapojovat do sabotážní činnosti.

Heinrich Plass podporoval Reného i materiálně: „*Jeho matka mu dávala s sebou do práce koláče a různé sladkosti, aby je dal mně. Vyžadovalo to ovšem mimořádné schytralosti, aby mi balíček mohl být vůbec doručen. Při stálém spěšném přecházení z jedné dílny do druhé jsme se „náhodou“ potkali a tehdy mi vždycky Heinrich předal balíček a pověděl několik slov.*“⁴²¹ Po nějaké době ale skrývané sympatie Heinricha Plasse k nepřátelům Říše vyluly na povrch: „*Heinrich byl [...] nazítří zmlácen, vláčen po zemi a obžalován, že je špatným Němcem. Přiznal se mi později, že tato potupa jej nechala lhostejným, neboť on sám nenáviděl německou politiku. Proto též mezi jeho přátele patřili Češi a dobří němečtí demokraté.*“⁴²² Těmto svým přátelům také Plass, podle Monserratova svědectví, dokázal dokonce opatřit střelnou zbraň.

Heinrich Plass byl roku 1944 nucen vstoupit do armády, stejně jako jeho podobně smýšlejší kamarád Werner Mayer: „*Bez jejich souhlasu je vehnali do jednotek SS pro mladistvé. Při jedné dovolené se mi Heinrich svěřil se svou hanbou z takového postavení. Uvažoval tedy i o útěku z armády. Ale z obavy, že bude chycen a z obavy z krvavých represálií na jeho rodině ho přiměly vrátit se k útvaru.*“⁴²³ Heinrich Plass se naštěstí konce války dožil. Byl zajat Angličany a po krátkém věznění byl propuštěn, aby se poté usadil v Německu.

René Monserrat se do konce své internace ještě stihl zapojit do podpory zajatců v koncentračním táboře, který vznikl v těsné blízkosti tábora zajateckého: „*Roku 1944 (nebo možná koncem roku 1943), byli dovezeni do Holýšova na práci v továrně noví vězni, kteří byli ubytováni s námi a též noví političtí vězni. Nemohli jsme se zevrubně seznámit s jejich osudem. Byli zavřeni v koncentračním táboře, obehnaným ostnatým drátem, nabitým elektrinou. Setkávali jsme se pouze s jednotlivci, kteří přicházeli výjimečně do továren na práci ve sklepích.*

⁴²⁰ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴²¹ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴²² NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴²³ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

*Organizovali jsme dobročinné sbírky v jejich prospěch. V suterénu se nám podařilo dát jim trochu jídla a cigaret, nic objemného, neboť to nebylo možné.*⁴²⁴

Na jaře 1945 konečně nastal toužebně očekávaný konec války: „A v květnu přišly americké oddíly. Bylo to osvobození.“⁴²⁵ René Monsarrat Holýšov definitivně opustil 19. května 1945, do Paříže dorazil o tři dny později. Vzpomínky na své zajetí pak sepsal v roce 1963.

5.1.7. Památná místa odboje: Popraviště Suchý důl ve Vejprnicích

Obec Vejprnice se do dějin českého domácího odboje zapsala také díky tzv. Suchému dolu, nenápadnému údolí, bývalému pískovému lomu, nedaleko místního hřbitova. Tragická historie tohoto místa se začala psát bezprostředně po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Obec se, stejně jako zbytek země, o atentátu dozvěděla z rozhlasu již v den jeho provedení, tedy dne 27. května 1942: „Zpráva vyvolala v obci Vejprnicích a v celém protektorátu velké vzrušení, neboť usuzováno, že bude následovati krutá odvěta, což se v dalších dnech začalo bohužel uskutečnovati.“⁴²⁶ Ve vesnici pocítili výjimečná opatření ve spojitosti s atentátem poměrně záhy. Od kronikáře obce Josefa Čechy se dozvídáme následující: „Ve Vejprnicích konána prohlídka bytů dne 29. května. Prohledávána kdejaká místnost, kůlny, chlévy, kurníky, sklepy, půdy, skříně, kamna, hledáno i v postelích a pátráno po parašutistech a zbraních. Běda tomu u koho nalezen nehlášený člověk či nějaká zbraň. Osud celé rodiny byl zpečetěn.“⁴²⁷ V této době ještě ovšem nikdo netušil, že za necelý měsíc nacisté z jejich poklidné vesnice udělají dějiště své krvavé odplaty.

Důvody vedoucí ke zřízení popravčího místa právě ve Vejprnicích byly veskrze praktického rázu: popraviště na vojenské střelnici v plzeňských Lobzích, kde bylo po atentátu na Heydricha popraveno dvanáct osob, totiž budilo příliš nežádoucí pozornost. „Když se střílelo v Lobzích, byl vydán oběžník pro Schutzpolicii⁴²⁸, kdo by

⁴²⁴ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴²⁵ NA Praha, Značka fondu: ÚV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: vzpomínky č. 449 René Monsarrat

⁴²⁶ Archiv na Obecním úřadě ve Vejprnicích, *Kronika obce Vejprnice*, s. 136.

⁴²⁷ *Kronika obce Vejprnice*, s. 137.

⁴²⁸ Tento oběžník byl vydán kriminální radou gestapa Lehnerem.

věděl o lepším místě, než jsou Lobzy. Toto místo je otevřené⁴²⁹, jest tam viděti ze všech stran, a proto je třeba najít takové místo, které by se nechalo střežiti a bylo kryté.⁴³⁰ Takové místo se brzy našlo a nacisté doufali, že tentokrát popravy zůstanou před místními obyvateli utajeny: „S odsouzenými k popravě přijížděli gestapáci od Vochova a odjížděli přes Vejprnice, jindy zase opačným směrem.⁴³¹ Přes očividnou snahu gestapa se ve Vejprnicích o popravách vědělo. V kronice obce se dnes můžeme dočíst následující: „Vejprničtí občané vždy po salvě zvěděli, že se zde odbyla smutná tragédie a to bylo slyšeti v průběhu měsíce června a července 1942 několikrát.“⁴³²

První poprava se v bývalém pískovém lomu odehrála 21. června 1942. „V podvečerních hodinách odjížděla z gestapa v Plzni⁴³³ dvě zakrytá auta a dvě osobní auta, konec tohoto průvodu tvořilo auto pohřebního ústavu města Plzně. V jednom autě seděla šestičlenná popravčí četa [...], v druhém dva odsouzení.“⁴³⁴ Těmi byli dělník František Petrášek, narozený 17. dubna 1921, bytem v Plzni a truhlář Karel Táborský⁴³⁵, narozený 25. ledna 1895, narozený v obci Zaječov (Hasenhof). Zatímco u teprve jednadvacetiletého Petráška se důvod zatčení nepodařilo dohledat, Karel Táborský nebyl popraven za odbojovou činnost, „ale za falešné a vymyšlené udavačství“. Z dopisu předsedy místního národního výboru v Zaječově Františka Ernesta se dozvídáme, že: „Karel Táborský, který byl zaměstnán v Německu, při příležitosti své dovolené v obci Zaječov, a na přání své

⁴²⁹ Byly zaznamenány případy, kdy se občané Plzně schovali v křoví na Lobežském návrší a sledovali popravy, o kterých potom vyprávěli svým spoluobčanům.

⁴³⁰ Archiv na Obecním úřadě ve Vejprnicích

⁴³¹ Archiv na Obecním úřadě ve Vejprnicích

⁴³² *Kronika obce Vejprnice*, s. 137.

⁴³³ Dnes Anglické nábřeží číslo 12

⁴³⁴ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴³⁵ Karel Táborský, vyučený truhlář, měl podle dokumentu policejního ředitelství Praha II již před válkou poměrně spletitý osud. 7. června 1932 zastřelil nezaměstnaný dělník Antonín Hájek manželku Táborského Albinu, a poté sám spáchal sebevraždu. Při domovní prohlídce, kterou četníci vykonali po této tragické události v domě, kde bydlel jak Hájek, tak rodina Táborského, byly nalezeny dvě pistole a osmdesát nábojů. Podle výpovědí svědků, především však matky zavražděné, Marie Blumové, si tyto zbraně Táborský přivezl, jakožto pracovník komunistické strany, z komunistického ústředí těsně před demonstracemi, které se měly konat 25. února 1931. Táborský ovšem tvrdil, že tyto zbraně zakoupil v Praze od neznámého muže. Protože Táborský nevládnul zbrojní průkaz, bylo proti němu podáno trestní oznámení pro nedovolené ozbrojování. Tato událost se stala podnětem k domněnkám, že členové komunistické strany přechovávají zbraně k protistátním účelům a u komunistických předáků v celém politickém okrese byly vykonány domovní prohlídky, které ovšem již další zbraně neodhalily. In: NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940, karton č. 1427, signatura: 42/T – 1/20.

družky Borecké se snažil zbavit podnájemníka Jana Ungra, který byl do domku Karla Táborského určen dekretem, k čemuž využil výjimečné doby - heydrichiády“.⁴³⁶ Jan Ungr se ale proti tvrzení Táborského, že schvaloval atentát na Heydricha, ohradil, a po šesti týdnech věznění v Plzni se mu na základě shromážděných materiálů podařilo dosáhnout svého propuštění. Táborský byl naproti tomu zatčen a odsouzen k smrti.

Dne 27. června 1942 se mohli občané Protektorátu v tisku dočíst o další popravě. Byl zveřejněn následující text: „Rozsudkem stanného soudu v Praze ze dne 27. června 1942 byli odsouzeni k smrti zastřelením: Šmíd Václav, narozen 23. července 1922⁴³⁷, bytem v Koterově, okres Plzeň, Škop Josef, narozený 2. května 1921, bytem v Koterově, okres Plzeň, Heidelberg Stanislav, narozený 30. října 1920, bytem v Koterově, okres Plzeň, Sigmund František, kapitán bývalé československé armády, narozený 8. dubna 1901, bytem v Plzni, Vybíral Vladimír, nadporučík bývalé československé armády, nyní inženýr, narozený 12. října 1909, bytem v Plzni, Weidmann Jaroslav, podplukovník bývalé československé armády, narozený 30. září 1884, bytem v Plzni, Frank František⁴³⁸, narozený 30. června 1907, bytem v Plzni, Němec František⁴³⁹, narozený 26. září 1899, bytem v Plzni, Pech František, narozený 18. února 1913, bytem v Plzni, Břečka Josef, narozený 8. února 1902, bytem v Plzni⁴⁴⁰, Wolman Karel⁴⁴¹, úředník, narozený 8. listopadu 1907, bytem v Plzni, Zalabák Ferdinand⁴⁴², ředitel hotelu, narozený 30. září 1909, bytem v Plzni. [...] Osoby jmenované pod číslem 1 až 12 schvalovaly atentát na Heydricha a vyzývaly k podpoře pachatelů.“⁴⁴³ Všichni se stali dalšími oběťmi popravenými dne 27. června na popravišti ve Vejprnicích.

Václav Šmíd, zámečník ve Škodových závodech a člen KSČ v Koterově, Josef Škop, zaměstnáním kolář a Stanislav Heidelberg, pracující jako holič, tři

⁴³⁶ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴³⁷ Skutečné datum narození je 22. června 1922.

⁴³⁸ Řidič

⁴³⁹ Pekař

⁴⁴⁰ Plzeň – Božkov

⁴⁴¹ Technický úředník Škodových závodů v Plzni

⁴⁴² Ředitel hotelu Continental

⁴⁴³ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

vrstevníci a přátelé, byli zatčeni 12. a 15. června 1942 na základě udání konfidenta gestapa Karla Válka ze Starého Plzeňce⁴⁴⁴, že schvalovali atentát na Heydricha.

Ostatní popravení z 27. června byli členy vojenské odbojové skupiny pplk. Jaroslava Weidmanna. Podle vzpomínek Eduarda Kotory, jednoho z vedoucích členů této organizace, se skupina začala ustavovat již před okupací nacistickými vojsky dne 14. března 1939⁴⁴⁵ na schůzi vojáků v záloze, která proběhla v plzeňské restauraci U Salzmannů. Pplk. Jaroslav Weidmann, předseda odbočky Svazu československých důstojníků v Plzni a okresní náčelník branné výchovy u posádkového velitelství v Plzni zde mimo jiné řekl svým kolegům: „*Je na vás, bratři, jak dlouho tyto poměry budou trvati, necht' se vaše organizace jmenuje jakkoliv, necht' se děje cokoliv, musíte státi na svých místech a pamatovati přísahy československého vojáka.*“⁴⁴⁶ Josef Břečka, zaměstnáním topič v ČSD, František Pech, strojní zámečník Škodových závodů, Jan Brůna z Plzně – Doubravky a Eduard Kotora se posléze domluvili s pplk. Jaroslavem Weidmannem na založení organizace bojující proti nacismu. Okupace přišla záhy a další schůzky organizace měly následovat. Postupně byly vytvořeny jednotlivé skupiny v Plzni, v Kralovicích, ve Štáhlavech, v Radnicích a na jiných místech západních Čech.⁴⁴⁷ Pplk. Weidmann disponoval spojením na příslušná velitelská místa a na postupně se formující odbojovou organizaci Obrana národa. Od poloviny roku 1940 skupina začala opatřovat zbraně, poslouchat zahraniční rozhlas a uskutečňovat první sabotážní akce, jakými byly například navrtávání palivových nádrží nebo

⁴⁴⁴ Podle Archiv města Plzně, fond: Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942* Dragomírem Válkem.

⁴⁴⁵ Podle vzpomínek škpt. pěch. Aloise Švece pplk. Jaroslav Weidmann skupinu zakládal postupně po 15. březnu: „*Teprve 15. březen 1939 probouzí pplk. Weidmanna opět k životu. [...] Přezkoušuje každého jednotlivce, s nímž přichází do styku, po stránce národní spolehlivosti a vybírá si tak pozvolna své budoucí spolupracovníky pro skupinu uvědomělých a nebojácných Čechů, která z počátku má jen za úkol podporovat oběti gestapácké perzekuce.*“ Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

⁴⁴⁶ Archiv města Plzně, fond: Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴⁴⁷ V květnu 1939 vznikla také II. skupina Weidmannova domácího odboje, která působila relativně samostatně pod vedením Josefa Trnky. Skupina se aktivně připravovala na vojenské povstání, které očekávala již v roce 1939. Josef Trnka byl 13. září 1939 zatčen gestapem a uvězněn v německé věznici v Amberku. Propuštěn byl v květnu 1943 a poté pokračoval v odbojové činnosti. In: NA Praha, značka fondu: UV SPB, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, karton: *Vzpomínky č. 736 Trnka Josef*

výroba „*samočinných hořlavých náplní, které se propašovali do vagonů se slámou a senem, které později se vzňaly a tím vznikla škoda německé branné moci, tím větší, že vagon chytl, až skoro před jeho použitím na frontě.*“⁴⁴⁸ Kralovická skupina, kterou vedl katolický farář Václav Vinš, se specializovala na pokládání ježků⁴⁴⁹ a vylévání oleje na silnici za účelem vyvolání smyku u německých vozidel. Mezi další aktivity celé skupiny patřila ve spolupráci s plzeňskou policií výroba falešných dokladů pro spolupracovníky organizace. Některé z těchto dokladů byly také zasílány do zahraničí.

Prioritou skupiny pplk. Weidmanna ovšem zůstávala příprava na ozbrojené povstání, které bylo očekáváno v nejbližší době. Na schůzi⁴⁵⁰, kterou pplk. Weidmann svolal v listopadu 1941 do kanceláře Národního souručenství v Resslerově ulici, „*mělo být stanoveno, jak připravovati v Plzni osvobození vlasti od německých utlačovatelů.*“⁴⁵¹ Pplk. Weidmann chtěl využít svého spojení s organizací Svazu bývalých vojáků v Doubravce, kteří měli tvořit v případě ozbrojeného povstání jádro jednotky, která by měla za úkol ovládnout vojensky důležité objekty v Plzni. Členové organizace ve Škodových závodech v Plzni přislíbili pplk. Weidmannovi, že bude pro případnou akci vždy připraven určitý počet tanků⁴⁵², které byly vedeny jako neopravené, přestože již bez problémů fungovaly, a dále pancéřovaný vlak, který měl být využit v boji proti posádce letiště. „*Na této schůzi požádal pplk. Weidmann, aby mu dodávali důležité zprávy z oboru hospodářského, vojenského a průmyslového.*“⁴⁵³ Získané zprávy pplk. Weidmann posléze svěřoval mjr. Svobodovi, který je dále předával pplk. Josefu Mašínovi do Prahy.

Další schůze proběhla v bytě pplk. Weidmanna v březnu 1942. Nad slibně rozvinutou odbojovou činností skupiny se ale brzy začaly stahovat mraky. V květnu

⁴⁴⁸ Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

⁴⁴⁹ Železná koule s hroty.

⁴⁵⁰ Účastníky schůzky byli pplk. pěch. Jaroslav Weidmann, mjr. děl. Ladislav Svoboda, špkt. Pěch. Alois Švec, špkt. Josef Těšínský a kpt. děl. v záloze Josef Entner.

⁴⁵¹ Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

⁴⁵² Deset až dvacet.

⁴⁵³ Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

1942 se jeden ze spolupracovníků skupiny setkal s bývalým kapitánem československé armády Františkem Sigmundem, který se pokoušel navázat styky s pplk. Weidmannem. Ten však k Sigmundovi neměl důvěru, „*bylo naopak podezření, že Sigmund je konfidentem.*“⁴⁵⁴ Informace pamětníků o roli Františka Sigmunda nejsou zcela jasné. Škpt. Josef Švec mluví o tom, že Sigmund vyhledal Weidmanna, „*aby snad získal prostředky pro styky s různými ženštinami (i německé národnosti), které nakonec byly příčinou, že byl zatčen a popraven.*“ Eduard Kotora přichází s tvrzením, že „*byla celá práce povídkou jeho povahou vyzrazena a následovalo zatýkání*“, což naznačuje, že k prozrazení skupiny došlo spíše Sigmundovou nedbalostí, než záměrem. Ať již ovšem byly důvody k podezření, že od Sigmunda hrozí nebezpečí, jakékoliv, pplk. Weidmann dal později rozkaz, aby byl odstraněn. K tomu již ovšem díky zatčení Sigmunda gestapem nikdy nedošlo. V návaznosti na toto zatčení byl zatčen František Pech, následně Josef Břečka, týden nato Jan Brůna a posléze byl vydán zatykač také na pplk. Weidmanna. Ten se skrýval na faře v Kralovicích u spolupracovníka odboje, faráře Václava Vinše, avšak když se dozvěděl, že gestapo místo něj zatkl jeho manželku a dceru, rozhodl se sám přihlásit. Byl okamžitě zatčen.

Všichni zatčení byli rozsudkem stanného soudu v Praze odsouzeni dne 27. června 1942. Jan Brůna, který byl poslán do Terezína, poté do Osvětimi a odtud pak do Buchenwaldu, se dožil konce války. Ostatním byl v plzeňské věznici gestapa přečten rozsudek smrti. Pplk. Weidmann se po vyslechnutí zdrcující zprávy pokusil své kolegy utěšit: „*Bratři, budme stateční, budeme umíratí za svobodu naší vlasti.*“⁴⁵⁵ Několik členů gestapa ho ale začalo bít. Kolem desáté hodiny dopoledne

⁴⁵⁴ Další prameny (Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*) hovoří o tom, že: „*Dle prohlášení politických vězňů uvězněných v téže době na gestapu, nechoval se Sigmund důstojně jako Čech, donášel gestapákům a vyhrožoval spoluvězňům, z těchto důvodů není žádoucí vzpomínati na jeho život.*“ Kpt. František Sigmund nebyl po válce, na rozdíl od ostatních popravených členů skupiny pplk. Weidmanna, vyznamenán in memoriam.

⁴⁵⁵ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

byli odsouzení odvezeni na místo popravky a zastřeleni. Pplk. Weidmann a npor. ing. Vybíral si jako vojáci odmítli nechat zavázat oči.⁴⁵⁶

Přes skutečnost, že na vejprnickém popravišti ukončila svůj život většina z velitelů skupiny pplk. Weidmanna, organizace svoji činnost nezastavila. Eduard Kotora byl pověřen vedením odbočky Plzeň – Doubravka, kterou dříve vedl uvězněný Jan Brůna. Podle svých vzpomínek rozpustil na základě rozkazu generála Heřmana z Prahy⁴⁵⁷ Kotora odbočku Plzeň a své nové spolupracovníky hledal převážně na venkově v okolí Plzně. Přestože byl dvakrát zatčen⁴⁵⁸ a několikrát vyslýchán, podařilo se mu uniknout obžalobě a vždy byl nakonec propuštěn. Skupina se nadále věnovala rozšiřování své členské základny, sabotážním akcím⁴⁵⁹, podpoře rodin zatčených, odposlouchávání zahraničního rozhlasu⁴⁶⁰, distribuci tiskovin a zjišťování možnosti spojení na další odbojové skupiny. Skupina disponovala napojením na ilegální organizaci KSČ⁴⁶¹, dále na skupinu *Kolo na střele*, na partyzánský oddíl *28. Plzeňák* a písemně komunikovala s pražskou organizací *Hnutí za svobodu*. Po celou dobu okupace byla skupina napojena na *Svaz československých záložníků*⁴⁶². Na jaře 1945⁴⁶³, kdy činnost skupiny vyvrcholila, se Eduard Kotora sešel s vedoucím členem 2. LTD Jindřichem Krejčíkem, který od dubna 1945 stál v čele Přípravného revolučního výboru (PRNV) v Plzni, a podřídil mu své vedení. Skupina se posléze aktivně účastnila květnového povstání v Plzni, Plzni – Doubravce a okolí.

⁴⁵⁶ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴⁵⁷ Člen svazu československých záložníků.

⁴⁵⁸ 14. listopadu 1943 a 14. listopadu 1944, důvodem bylo podezření, že zná výrobce krátkovlnného přijímače, pomocí kterého byl poslouchán zahraniční rozhlas. Tuto informaci gestapo dostalo na základě výsledku doubraveckého hodináře Beka, který byl vyšetřován právě v souvislosti poslechu zahraničního rozhlasu. Ten uvedl, že informaci o výrobě krátkovlnného zařízení dostal od učitele Vaníčka, který je známý Kotory. Pravdou bylo, že krátkovlnné zařízení učitel Vaníček, kapitán vnitřní fronty odbojové skupiny, dostal právě od Kotory. In: Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

⁴⁵⁹ Bylo ničeno telefonní vedení německých obranných útvarů v Plzni, zapáleno skladiště celulózy německé papírny, vypouštění cisteren s benzínem atd.

⁴⁶⁰ Pplk. Bělohávek odposlouchával vysílání rozhlasu v češtině, slovenštině, polštině, němčině, ruštině a francouzštině a vydával noviny.

⁴⁶¹ Napojení na Karla Lásku a Č. Urlicha.

⁴⁶² Prostřednictvím gen. Heřmana, gen. taj. Aloise Bláhy, mjr. Koutníka, pplk. Kudláčka a dalších.

⁴⁶³ Asi šest týdnů před 5. květnem 1945. In: Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kozlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968, číslo archivní pomůcky: XVI – 28, karton: 2265, číslo inventární: 2: *Obrana národa*

Naproti přežití a úspěšnému pokračování odbojové skupiny stojí tragédie rodin popravených dne 27. června 1942. Byla zatčena manželka Františka Pecha Emilie a syn Jiří, manželka Karla Wolmanna Anna, matka Ferdinanda Zalabáka Ludmila a jeho sestra Jarmila, manželka Josefa Břečky Marie, manželka Františka Němce Anna a syn František, otec Václava Šmída Václav a jeho bratr Josef, matka Stanislava Škopa Anna a jeho bratr Karel, sourozenci Stanislava Heidelberka Marie, Josef a Jan a otec Františka Franka Jan a sourozenci Anna⁴⁶⁴, Bohumil a Václav⁴⁶⁵. Mezi zatčenými byla dále dcera pplk. Weidmanna Milena a jeho manželka Ludmila, shodou okolností dcera učitele Čenka Kubíčka, který mnoho let vyučoval ve Vejprnicích. Nikdo z těchto zatčených se již domů nevrátil; všichni zahynuli v koncentračním táboře Osvětim.⁴⁶⁶

Další poprava se odehrála o den později, dne 28. června 1942, podle protokolu o popravě přesně v 17 hodin.⁴⁶⁷ Antonín Kozler, sedmnáctiletý učeň, byl gestapem zatčen dne 28. května 1942 v Chodouni, okres Hořovice, na udání Němky Pytlíkové. Jeho sestra Marie Hromádková v dopise vzpomíná: „*Němka Pytlíková měla stejně starého syna, který chodil s mým bratrem do školy. Asi týden před zatčením se hoši sešli u řeky a mezi ně přišel i syn Pytlíkové v uniformě Hitlerjugend a můj bratr mu domlouval, že takhle mezi ně chodit nebude, aby si chodil mezi ty černý a ne mezi české kluky. Při další slovní potyčce mu strhl odznak a hodil jej do řeky. Krátce nato byl můj bratr zatčen. Byl vězněn v Plzni na gestapu a 28. června 1942 popraven. Rozsudek smrti jsme nedostali, jen v denním tisku z 29. června to bylo oznámeno. [...] Asi za dva měsíce přišel doklad o jeho smrti.*“⁴⁶⁸ Podle spoluvězně Antonína Kozlera, který po válce navštívil jeho rodinu, byl Kozler

⁴⁶⁴ Sestra Anna byla prodavačkou v kiosku ve Škodových závodech. Ze šestičlenné rodiny Františka Franka válku přežila jen Frankova matka Anna.

⁴⁶⁵ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴⁶⁶ Archiv na Obecním úřadě ve Vejprnicích, *Kronika Vejprnic*, s. 138.

⁴⁶⁷ NA v Praze, Značka fondu: VŘP – AMV 114, fond: Úřad říšského protektora, Praha – fond 114, karton: 47, signatura: 114 – 10 – 1/51

⁴⁶⁸ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

mučen „*aby si prý zapamatoval, co má být pro něho svaté*“⁴⁶⁹. Smrt pro něj byla prý vysvobozením.

Poslední popravení, jejichž totožnost se podařilo dohledat, byli Alois Frömr, pracovník ČSD, jeho manželka Kristina Frömrová a Václav Trejbal, bývalý čeledín, všichni obyvatelé vsíky Stupno u Rokycan. Alois Frömr byl jako člen skupiny KSCŽ zatčen 9. září 1940. Kristina Frömrová do vězení svému muži poslala s prádlem a potravinami moták, ve kterém bylo mimo jiné uvedeno, „*že mají obavy, že nevědí, co mají dělat s věcmi „T“*“⁴⁷⁰. Moták byl ale naneštěstí zachycen, a po výslechu Frömr, který přiznal, že se jedná o ukryté zbraně, byli zatčeni Frömrova manželka a Václav Trejbal, jehož zbraň se v úkrytu⁴⁷¹ také nacházela. Všichni tři byli 30. června 1942 odsouzeni stanným soudem v Praze k trestu smrti, a ještě téhož dne popraveni.

Na základě ověřitelných dokladů⁴⁷² jsou známa jména celkem osmnácti osob popravených na vejprnickém popravišti. Podle poválečných výpovědí zaměstnanců gestapa Václava Sýkory⁴⁷³ a Josefa Wexe⁴⁷⁴ však bylo popravených více, pravděpodobně kolem třiceti.⁴⁷⁵ Z dopisu kriminálního asistenta Josefa Berana, který je dnes uložen v archivu ve Vejprnicích, se dozvídáme následující podrobnosti, které alespoň z části ilustrují fungování vražedné mašinerie. „*Případy zpracovávali na gestapu členové gestapa Sreng, Walker, Müsseler, Groschup*“⁴⁷⁶ a Shubert

⁴⁶⁹ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴⁷⁰ Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 7: *Popraviště Vejprnice u Plzně 1942*

⁴⁷¹ Zbraně byly ukryté v kolně manželů Frömrových.

⁴⁷² Především podle dokladů městského krematoria v Plzni.

⁴⁷³ Václav Sýkora: po válce, 12. dubna 1947, byl odsouzený k smrti. (Sst 1618/46). In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

⁴⁷⁴ Josef Wex: po válce, 12. září 1946, byl odsouzený k smrti (Sst 2336/46). In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

⁴⁷⁵ Podle výpovědi pracovníků gestapa mezi popravenými, kromě výše uvedených občanů, figurovali železničář z Plzně Vřeška, předseda vysloužilých vojáků Pechman a obyvatel blíže neurčené obce v okolí Plzně Kozel. Podrobnosti o těchto popravených se vyšetřovatelům nepodařilo dohledat a další jména si vyslyšení pracovníci gestapa nevybavovali.

⁴⁷⁶ Hubert Groschup: 14. září 1946 odsouzen k smrti (Sst 2362/46). In: Archiv města Plzně, fond Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945, číslo

a některým popravám byli přítomni přednosta gestapa Lehner, Sýkora a Wex. Popravy byly prováděny členy Schupo z Plzně, kde byl v té době velitelem Hauptmann Lützoweit a povel ke střelbě dával Hauptwachmeister Schupo Neschen. Poprav se měl zúčastniti též zbrojář Schupo Gröf. Těla popravených byla převezena na Ústřední hřbitov v Plzni, kde byla zpopelněna a popel dán do uren. Tyto urny s popelem popravených osob byly převezeny později členy gestapa Sýkorou a Wexem do [...] lomu, kde byly zakopány. Toho dne⁴⁷⁷ tam měly býti též zakopány urny s popelem osob popravených na střelnici v Lobzích a Klatovech⁴⁷⁸.“⁴⁷⁹

Bezprostředně po skončení války se objevil záměr zříditi obětem perzekuce na místě poprav památník. Bylo vyhotoveno několik návrhů na podobu pietního místa⁴⁸⁰, a nakonec se prosadila podoba památníku z žulového kamene, na který byla vyryta jména sedmnácti zastřelených a také nápis následujícího znění: „*V boji za vlast dali jsme svoje životy, proto aby národ mohl žíti. Český národ nikdy nezapomene vašich obětí.*“ Jméno Karla Táborského bylo ze žulové desky z pochopitelných důvodů později vymazáno. Dnes na pomníku najdeme šestnáct jmen s dodatkem: „*A další nezjištění.*“

Hlavními organizátory pietního odhalení památníku dne 23. června 1946⁴⁸¹ se staly místní národní výbor ve Vejprnicích, odbočka Svazu osvobozených politických vězňů a Vojenská skupina vnitřní fronty Weidmannovy. Pozemek bývalého pískového lomu dal listinou datovanou ke dni odhalení pomníku „*bezplatně k dispozici po dobu trvání této památky*“⁴⁸² jeho majitel Dr. Jaroslav Lobkowicz.

archivní pomůcky: XVI – 29, číslo inventární: 18: *Z činnosti Karla Melichara pro stíhání válečných zločinců, kraj Plzeň. Seznam odsouzených mimořádným lidovým soudem v Plzni.*

⁴⁷⁷ Podle opisu z 31. května 1988 z archivu na Obecním úřadě ve Vejprnicích to bylo dne 17. července 1942.

⁴⁷⁸ Střelnice v Lubech u Klatov.

⁴⁷⁹ Archiv na Obecním úřadě ve Vejprnicích

⁴⁸⁰ Dnes uloženy v archivu na Obecním úřadě ve Vejprnicích.

⁴⁸¹ „*Slavnost zahájena byla vztyčením státní vlajky. Člen slavnostního komitétu František Slavík přednesl uvítací proslov. Po něm učinil projev za svaz politických vězňů Emil Heršl z Prahy, za město Plzeň mluvil primátor Josef Urlich, za posádku města Plzně důstojník osvětové skupiny Weidmannovy, při čemž zahrála vojenská hudba smuteční chorál. Za vojenskou skupinu vnitřní fronty promluvil major Jan Brůna. Po recitacích školních dětek byl pak pomník odhalen. Předseda místního národního výboru Josef Šilhavý přijal památník do správy obce. Vojenská hudba zahrála státní hymny a slavnost byla v 19 hodin zakončena. Přes nepříznivé počasí zúčastnilo se slavnosti 3 000 osob.*“ In: *Kronika Vejprnic*, s. 158.

⁴⁸² Listina ze dne 23. června 1946 podepsána předsedou Místního národního výboru Josefem Šilhavým a Dr. Jaroslavem Lobkowiczem, který k ní přiložil svoji rodovou pečeť, je uložena v archivu na Obecním úřadě ve Vejprnicích.

V roce 1970 byl u příležitosti 25. výročí osvobození památník ještě dodatečně upravován a na místě uloženého popela popravených byl vztyčen žulový kvádr. Do dnešních dnů se v bývalém pískovém lomu každoročně koná dne 23. června pietní akt.⁴⁸³

⁴⁸³ *Kronika Vejprnic* a dokumenty z archivu na Obecním úřadě ve Vejprnicích

6. Závěr

Nýřansko, venkovská oblast disponující průmyslovým potenciálem, především uhelnými doly a zbrojním průmyslem, bylo v roce 1938 okradené o oblast tzv. Sudet a posléze, svojí zbývající částí, začleněno do Protektorátu Čechy a Morava, okupovaného území s loutkovou vládou. Obyvatelé, z velké většiny lidé zaměstnaní v uhelných dolech nebo pracovníci Škodových závodů, byli přinuceni pracovat pro Říši a zároveň museli sledovat, jak mizí jejich židovští sousedé, jak jsou zavírány instituce, které do té doby definovaly jejich společenský život, jak jakýkoliv pokus o vyjádření rozdílného postoje, končí v lepším případě vězením, v horším pak smrtí.

Přírodní podmínky, vzdálenost fronty i přítomnost rodiny, která se nacházela v případě neúspěchu jakékoliv akce v přímém ohrožení, však byly faktory, které bránily prokazování zdánlivě „velkého“ hrdinství, jakémukoliv otevřenému boji proti dokonale organizovanému diktátorskému režimu.

Obyvatelé Nýřanska, pokud se rozhodli nacistickému zlu čelit odporem, se proto nejčastěji uchýlovali k zdánlivě „malým“ akcím odporu: k sabotážím, ať již v místě svého pracoviště nebo bydliště, stávkám, poslouchání zahraničního rozhlasu a šíření zpráv, distribuci protinacistických tiskovin, podpoře a ukrývání pronásledovaných. Nacisté ale nedělali rozdíl mezi „velkými“ a „malými“ nepřáteli a všechny nepřátele Říše měl, dříve či později, potkat stejně neblahý osud.

Přesto se ale našlo poměrně dost těch, kteří se rozhodli v tomto nerovném boji Davida s Goliášem riskovat úplně vše. A přestože tito jedinci často prohrávali, samotný fakt, že bojovali, znamenal v konečné instanci faktické vítězství pro těžce zkoušený národ.

Archivní prameny

- Národní archiv Praha, fond: Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha
- Národní archiv Praha, fond: Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu
- Národní archiv Praha, fond: Úřad říšského protektora, Praha – fond 114
- Národní archiv Praha, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931 – 1940
- Národní archiv Praha, fond: Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství Praha – AMV 200
- Národní archiv Praha, fond: Národní archiv Praha, fond: Zemský úřad Praha – prezidium zemského úřadu v Praze – fond 207
- Národní archiv Praha, fond: Ministerstvo vnitra – prezidium
- Vojenský historický archiv, fond: Ilegalita
- Vojenský historický archiv, fond: Německé soudní spisy – odboj v ČSR 1939 – 1945
- Vojenský historický archiv, fond: Sběrka nacistických procesních spisů československých občanů (1939 – 1945)
- Archiv bezpečnostních složek Praha, fond: Německé soudy v říši
- Archiv města Plzně, fond: Karel Melichar: Dokumentace o protifašistickém odboji v Plzni a na Plzeňsku 1939 - 1945
- Archiv města Plzně, fond: Sběrka plk. Josefa Kotzlera o vojenském odboji na Plzeňsku (1938 – 1945) 1945 – 1968
- Státní okresní archiv Plzeň – sever se sídlem v Plasích: Kronika obecné školy v Tlučné
- Archiv na Obecním úřadě Vejprnice: Kronika obce Vejprnice
- Archiv na Obecním úřadě Vejprnice: dokumenty
- Archiv na Obecním úřadě Tlučná: Kronika obce Tlučná
- Soukromý archiv pana Františka Filipa: fotografie

Bibliografie

1. **Martinovský, Ivan a Douša, Jaroslav, a kol.** *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost.* Praha : Lidové noviny, 2004. 80-7106-723-7.
2. **Laštovka, Vojtěch, Němec, Václav a Stránský, Rudolf.** *Hrdinové protifašistického odboje.* Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1986.
3. **Laštovka, Vojtěch a Fišer, Jaroslav.** *Nikdo nebude zapomenut.* Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1985.
4. **Laštovka, Vojtěch.** *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům.* Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1959.
5. **Laštovka, Vojtěch.** *Plzeň v boji proti fašismu.* Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1975.
6. **Jílek, Tomáš.** *Kapitoly z historie západních Čech: 20. století.* Plzeň : Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání , 2010. 978-80-7043-927-2.
7. —. *Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti.* Plzeň : Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. 978-80-7043-910-4.
8. **Kuklík, Jan a Gebhart, Jan.** *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV/b, 1938 - 1945.* Praha : Paseka, 2007. 80-7185-582-0.
9. —. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XV/a, 1938 - 1945.* Praha : Paseka, 2006. 978-80-7185-835-5.
10. **Kuklík, Jan a Jan, Gebhart.** *Dramatické i všední dny protektorátu.* Praha : Themis, 1996. 80-85821-35-4.
11. **Gebhart, Jan, Hájková, Alena a Kuklík, Jan.** *2245 dnů odporu: podíl spojů a spojařů na národně osvobozené zápas českého lidu v letech 1939 - 1945.* Praha : Nadas, 1980.
12. **Kural, Václav.** *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940 - 1943.* Praha : Karolinum, 1997. 80-7184-397-0.

13. **Mastný, Vojtěch.** *Protektorát a osud českého odboje.* Praha : Eurolex Bohemia, 2003. 80-86432-56-4.
14. **Brandes, Detlef.** *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939 - 1945 .* Praha : Prostor, 1999. 80-7260-017-6.
15. **Bělina, Pavel a kol.** *Dějiny země koruny české. 2., Od nástupu osvícenství po naši dobu.* Praha : Paseka, 1995. 80-7185-006-3.
16. **Kroupa, Vlastislav.** *Český antifašismus a odboj: slovníková příručka.* Praha : Naše vojsko, 1988.
17. **Zámečník, Stanislav.** *Český odboj a národní povstání v květnu 1945.* Praha : Naše vojsko, 2006. 80-206-0812-5.
18. **Bubeníčková, Růžena, Kubátová, Ludmila a Malá, Irena.** *Tábory utrpení a smrti.* Praha : Svoboda, 1969.
19. **Čvančara, Jaroslav.** *Někomu života, někomu smrt: československý odboj a nacistická perzekuce 1941 - 1943.* Praha : Laguna, 2008. 978-8086274-81-2.
20. —. *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc 1939 - 1941.* Praha : Laguna, 2008. 978-80-86274-80-5.
21. —. *Někomu život, nekomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc: 1943 - 1945.* Praha : Laguna, 2008. 978-80-86274-77-5.
22. **Kroc, František a Jirásek, Jindřich.** *Jména z kropená krvi: Václav Mařík, Josef Česák, Miloslav Koča, Anežka Kočová.* Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1982.
23. **Jožák, Jiří.** *Památná místa protifašistického boje Západočeského kraje.* Praha : Naše vojsko, 1978.
24. **Bělohlávek, Miloslav.** *Plzeňská předměstí.* Plzeň : Nava, 1997. 80-7211-003-9.
25. **Herold, Josef a kol.** *Osm set let obce Kozolupy: 1186 - 1986: pamětní brožura.* Kozolupy : Kozolupy: Místní národní výbor, 1986.
26. *Vejprnice 1000 let. 993 - 1993.* Vejprnice : Vejprnice: Obecní úřad, 1993. 80-900030-4-4.

27. **Šindelář, Václav, Faifr, Václav a Uxa, M.** *Nýřany - 100 let města*. Nýřany : Nýřany: Městský úřad, 1992.
28. *O minulosti Líní v roce 2000: čtení z kronik a vzpomínek pamětníků*. Plzeň : World kontakt, 2000.
29. http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sp_sssr.php . [Online] [Citace: 19. Březen 2012.]